T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK EDEBİYATI)

ANABİLİM DALI

MUHTAR AVEZOV'UN

ROMANLARI ÜZERİNE

BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

Ainur Zhangabayeva

Ankara-2016

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK EDEBİYATI)

ANABİLİM DALI

MUHTAR AVEZOV'UN

ROMANLARI ÜZERİNE

BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

Ainur Zhangabayeva

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Erdoğan KUL

Ankara-2016

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK EDEBİYATI)

ANABİLİM DALI

MUHTAR AVEZOV'UN
ROMANLARI ÜZERİNEBİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Erdoğan KUL

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı **İmzası**

Tez Sınavı Tarihi:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (01.08.2016)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı:

Ainur ZHANGABAYEVA

İmzası:

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR DİZİNİ

Age: Adı geçen eser

AY1: Abay Yolu 1. Cilt

AY2: Abay Yolu 2. Cilt

AY3: Abay Yolu 3. Cilt

AY4: Abay Yolu 4. Cilt

ÖÖ: Ösken Örken

ÖN SÖZ

Bu tezde Kazak edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Muhtar Avezov'un romanları çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Bu çalışmayla, tüm dünyada meşhur ve yaklaşık 30 dile tercüme edilen *Abay Yolu* romanının yazarı Muhtar Avezov'ı ve onun paha biçilmez eserlerinin Türkiye'de herkes tarafından daha da iyi bilinmesi için katkıda bulunmak istenmiştir.

İlk bölümde Muhtar Avezov'un hayatı, sanat yaşamı ve romancılığı hakkında geniş bir bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde ise yazarın romanları, piyesleri, araştırmaları, çevirileri, eleştirileri ve makaleleri ayrı ayrı ele alınmıştır.

Bu iki bölümü yazarken Kazak ve Türk dillerinde kitap, gazete ve makaleler olmak üzere çeşitli kaynaklar kullanılmış ve toplanan veriler bir araya getirilmiştir.

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde Muhtar Avezov'un *Abay Yolu ve Ösken Örken* (Yetişkin Filiz) romanları içerik, konu, zaman, mekân, aktarma yöntemleri ve anlatıcı

tipleri, kişi kadrosu, dil ve üslup olarak, romanlardan gerekli örnekler verilerek incelenmiştir.

Tez yazımına başlamadan önce yazarın yukarıda adı geçen romanları okunmuş ve gerekli notlar alınmıştır. Bu incelemede Nurullah Çetin'in *Roman Çözümleme Yöntemi* esas alınmıştır.

Giriş bölümünde, tarihî romanla ilgili bazı değerlendirmeler ve o dönemlerdeki sosyal ve siyasi durumların yazarın romanlarına yansıması ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise elde ettiğimiz verilerin ana hatlarıyla genel değerlendirilmesi yapılmıştır.

Beni bu çalışmaya yönlendiren ve çalışma sırasında her zaman destekçi olan tez danışmanım, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Erdoğan Kul'a ve zaman zaman yardımcı olan sevgili hocam Prof. Dr. Nurullah Çetin'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ainur ZHANGABAYEVA

Ankara, Ağustos, 2016

GİRİŞ

Muhtar Avezov, tüm hayatını “Abaytanu” (Abay’ı tanımak ve bilmek)ya adamış diyebiliriz. Yazarın Abay Kunanbayev’ı tanıtmadaki katkısı çok büyüktür.

Muhtar Avezov, ilk olarak, Abay’ın hayatı ile sanat yaşamını ve Abay’la ilgili yazılan tüm makale, araştırma, yazıları inceler. Daha sonra yazarın amacı, kendi eserlerindeki Abay tasviriyle beraber onun dönemini yansıtmaktır. Yani Muhtar Avezov’un ozan Abay’a denen piyesi, operası, film süjesi ve özellikle dört ciltlik *Abay Yolu* roman-epopesi buna birer delildir.

Abay Kunanbayev ve Dönemi (1845-1904)

Abay Kunanbayev, büyük şair, besteci, filozof, siyasetçi ve en önemlisi çağdaş Kazak edebiyatındaki realizm akımının kurucusudur. Gerçek adı İbrahim’dir. Abay’ın babası Kunanbay dört evlilik kurar. O, Kunanbay’ın ikinci karısı Uljan’ın oğludur. Abay, babadan altı kardeş, anneden ise dört kardeştir. Onlar: Kudayberdi, Takejan, Iskak, Ospan, Haliyulla ve Smagul’dur. Abay, babaannesi Zere ve annesi Uljan’ın obasında büyür.

Küçük Abay, eğitimi ilk önce kendi bozkırındaki Gabithan molladan alır ve 10 yaşını doldurunca Semey şehrindeki Ahmet Riza medresesinde devam eder. Abay, Ahmet Riza medresesinde Arapça ve Farsça din eğitimi görür. Eğitiminde başarılı olan Abay, sadece din dersleriyle yetinmeyip, Doğu edebiyatıyla da yakından ilgilenmeye başlar. O, Nizami, Nevaî, Fuzûlî gibi Doğu klasiklerini okur. Abay, medrese eğitiminin üçüncü senesinde ek olarak “Prihodskaya şkola”sına kaydını yaptırarak Rusça öğrenmeye başlar. Fakat o, eğitimini tamamlamadan babası

Kunanbay'ın isteğiyle bozkıra dönmek zorunda kalır. Babası, 13 yaşındaki Abay'a yönetim işlerini öğretmek için yanına aldırtır.

Abay Kunanbayev'in, çocukluğu Şortanbay, Dulat, Bukar Jırau, Şöje gibi Kazak ozanlarını dinlemekle geçer. O, Doğu edebiyatındaki Nizami, Sadi, Fuzûlî, Câmî gibi klasiklerle beraber Puşkin, Herzen, Saltıkov-Şçedrin, Nekrasov, Lermontov, Tolstoy, Krılov, Dostoyevski, Turgenov, Çernışevski miraslarıyla da yakından tanışır. Batı edebiyatındaki Goethe, Byron gibi şairleri de okur. Abay, bir süre sonra adı geçen şairlerin bazı eserlerini Kazak Türkçesine çevirir.

Kunanbay, Abay'ın diğer çocuklarına benzemediğini fark edince onu kendi yerine yönetici olarak koymak ister. Böylece babasının yanında bulunan Abay, etrafında olup biten her şeyden haberdar olur. Çarlık otokrasisinin sömürge politikasıyla Rus ve yerli Kazak yöneticilerin çıkarcı olmaları sonucunda halkın zarar gördüğünü fark eden Abay, buna karşı elinden geleni yapmaya çalışır.

1885 yılının mayıs ayında, Semey şehrinde bulunan Şar nehrinin yanındaki Karamola adlı yerde yargıç ve bucak beyler kurultayı gerçekleştirilir. Bu kurultay sonucunda yargıç seçilen Abay'a Semey şehrinin "Kazak Türklerinin Suç İşlemelerine Karşı Hukuk Kuralları" kanununu oluşturmak düşer. Abay'ın başkanlığındaki komisyon, bu 93 maddeden oluşan kanunu 3 gün 3 gecede yazar. Mevcut kanun Kazak Türklerinin âdetlerini içeren ve Çarlık otokrasisinin baskıcı zorba kurallarına benzemeyen yasadır. Bu yasa, özellikle hırsızlık, suç ve kadın meselelerine önem vermektedir. Bu kurultay sonucunda Abay'ın rakipleri çoğalır. 1890 yılında Baygulak ve Küntü adlı kişilerin başlatmasıyla Şi denen yerde Abay'a karşı saldırı düzenlenir. 1891'de başlatılan Orazbay davası 1897 yılına kadar sürer.

Bu gerginlikler, 1898 yılında gerçekleşen Mukır seçimi çatışmasıyla sonuçlanır. Abay, bu çatışmanın tüm sırrını Senato'ya yazdığı mektupta dile getirerek kendini aklar.[1] Abay, halkına karşı hep dürüst ve adaletli olur. O, hayatının sonuna doğru dünyevi işlerden uzak durmayı ve kendisini sanata adamayı seçer.

Abay Kunanbayev, üç evlilik yapmıştır. Onun ilk hanımı Dilda'dan Akılbay, Abdirahman, Külbadan, Akimbay, Magauiya, Rayhan adlı çocuklarıyla ikinci hanımı Aygerim'den Turagul, Mekayıl, İzkayıl, Kenje adlı çocukları olmuştur. Üçüncü hanımı Yerkejan'dan çocuğu olmamıştır.

Abay, 10 yaşındayken şiir yazmaya başlar. Onun 1870-1880 yıllar arasında yazdığı şiirler şunlardır: *İyuzi-Rauşan, Fizuli, Şamsi, Sap Sap Könilim, Şaripke, Abralıga, Jaksılıkka, Ken Jaylau.*

Abay, 1882 yılında yazdığı büyük *Kansonarda* eseriyle meşhur olur. Dinamik tasvirlerden oluşan bu eser Kazak edebiyatı için bir yeniliktir. Abay liriği, sanatın tür özellikleri bakımından çeşitli ve çok yönlüdür. Burada dikkatimizi çeken hususlardan biri, şairin Kazak şiirinde yeni bir lisan kullanmasıdır. Abay şiirini, epitet, metafor gibi sıfatlarla süsleyerek yazar. Örneğin: "jürektin közi"(yüreğin gözü), "jürektin otı" (yüreğin ateşi), "könilinin közi aşık" (gönlünün gözü açık) gibi metaforları kullanmaktadır.[2]

Abay'ın eserlerini üç farklı şekilde incelemek mümkündür. Onların birincisi kendi şiirleri, ikincisi nasihat sözleri, üçüncüsü başka dillerden çevirdiği eserleridir. Abay'ın toplam 160'a yakın şiiri, 45 nasihat sözü ve 46 çevirisi vardır.

---

[1] http://abaialemi.kz/kz/page/view?id=1, (Erişim Tarihi: 28. 07.2016)
[2] Abay Şıgarmaları, Mör Yayınları, Almatı, 1994, s.52

Abay, Doğu ve Batı kültürlerinin ideal bir birleşimini yapmaya çalışır. Onun esas amacı insanoğlunu araştırmaktır. Abay, bir Doğu düşünürü olarak insan sorunlarını geniş bir şekilde inceler. Yani insanların problemlerine sosyal, maddi ve manevi, etik ve estetik açıdan yaklaşır.

Abay Kunanbayev'ın etrafta olup biten her şey ilgisini çeker ve onlara bir cevap bulmaya çalışır. *Ben kimim? Tüm varlıkların hayata gelme amacı nedir? İnsanlar da hayvanlar gibi yemek yer, uyur ve neslini devam ettirir. Bu durumda insanların diğer canlılardan farkı nedir?* gibi herkes tarafından merak edilen sorulara Abay hayatı boyunca bir cevap arar. Böylece Abay Kunanbayev, hayatını insanoğlunu tanımaya ve tüm bildikleriyle paylaşmaya çalışır. Bunun yanı sıra ozan, halkına nasihat vermekle yetinmeyip onlara bir yol gösterir.

Onun Çarlık dönemindeki çıkarcı yöneticilerin halka karşı hep baskıcı, haksız davranışlarını görmesi, özellikle de babası Kunanbay'ın öyle olması Abay'ın adalete, eğitime ve özgürlüğe denen ufkunu arttırır ve bu haksızlıklara karşı mücadele etmeye çalışır. Bir süre sonra kendisinin gücü yetmediğini dile getirerek şehirde eğitim alan oğulları Abiş ve Magauiya'ya büyük umutlar bağlar. Abay'ın bu zor döneminde Abiş ve Magauiya da genç yaşlarında hastalığa yakalanarak vefat ederler. Oğullarının ölümünden sonra Abay Kunanbayev kimseyle konuşmaz ve içine kapanır. Magauiya'nın ölümünden 40 gün sonra ise 1904 yılın 23 Haziranında ozan Abay'ın kendisi de vefat eder. Ozanın kabri Doğu Kazakistan'daki kendi kışlığı Jidebay'da bulunmaktadır.

1. BÖLÜM: HAYATI VE SANAT YAŞAMI

1.1. HAYATI

Ben öyle düşünüyorum ki; bir zamanlar Rus
edebiyatının gelişmesinde Puşkin nasıl büyük bir rol
oynamışsa; Orta Asya'daki güzel düşüncenin ve komşu
milletlerin tüm ruhani hayatının oluşmasında
Avezov'un etkisi de o kadar olmuştur.

Cengiz Aytmatov[3]

Kazak Türklerinin kültür ve medeniyetinin gelişme tarihinde gazeteci, araştırmacı, tercüman ve bir halk figürü olan Muhtar Omarhanoğlu Avezov'un rolü ve etkisi çok büyüktür. Muhtar Avezov, halk edebiyatı ile klasik edebiyatı, Batı ile Doğu'nun güzel söz kültürünü öğrenerek, günümüzdeki Kazak edebiyatının gerçekçilik kalitesini geliştirmeye, edebi dilini zenginleştirmeye katkıda bulunan yazarlarındandır.[4]

Muhtar Avezov, 28 Eylül 1897 yılında önceki Semey Bölgesinin Abay ilçesinde Şıngıstau olarak adlandırılan yerde dünyaya gelir. Çocukluk dönemi göçmen köyünde geçer. Dedesi Avez, okumuş, Arap, Fars ve Orta Asya'da yerleşen Türk milletlerinin edebiyatından haberdar olan kişilerden biridir.

---

[3] https://tr.wikipedia.org/wiki/Cengiz_Aytmatov, (Erişim tarihi: 24.02.2016)

[4] Bu bölümle ilgili bütün bilgiler şu kaynaklardan faydalanılmıştır: Rahmankul Berdibay, *Muhtar Şını,* Gılım Yayınları, Almatı, 1997; Muhtar Avezov, *Abay Jolı*, Jazuşı Yayınları, Almatı, 2013.

Muhtar, çocukken dedesinin eğitimi sayesinde Arapça okuma yazmayı öğrenmiştir. Muhtar'ın babası Omarhan da, dedesi Avez de, Abay[5] köyüne komşu olan köyde oturmuş ve Abay'la arkadaş olmuşlardır. Abay'ın oturduğu köyle komşu yaşamak, saygın şairin öğrencileri ve çocuklarıyla bir ortamda büyümek, Muhtar Avezov'un ruhani olarak gelişmesinde etkili olmuştur. Okuma yazmasını geliştirdikten sonra, dedesinin etkisiyle halk edebiyatı türlerini ve Abay şiirlerini kendisine not alarak ezberlemeye çalışmıştır. Klasik Türk edebiyatının türleriyle bu zamanlarda tanışmaya başlamıştır. Tüm bunlar, zeki ve çalışkan çocuğun söz sanatına karşı sevgisini arttırmıştır.

1908 yılında Muhtar'ı amcası Kasımbek, onu Semey'e getirerek Rus okuluna kaydını yaptırır. Bundan sonra Muhtar, 5 yıl Şehir okulunda, 4 sene Öğretmen okulunda eğitim alır. Muhtar Avezov, eğitim alırken Rus edebiyatıyla detaylı bir şekilde tanışır ve bu zamanlarda kendi yazarlık faaliyetlerine başlar. Onun ilk büyük eseri *Enlik-Kebek* dramı 1917'de Öğretmen okulu yıllarında yazılır. 1919 yılında Öğretmen okulundan mezun olur. Bundan sonra Muhtar, İl Yürütme Komitesi'nde Milletler Bölümünün Başkanı, sonrasında ise Müdürü olarak çalışır. İlk hikâyesi olan *Korgansızdın Kuni* hikâyesi, bu yıllarda yani 1921 yılında yayımlanır. Muhtar Avezov, 1922 yılında Orenburg'ta, Kazak Merkez Yönetme Komitesi'nde önemli görevi üstlenir. Orta Asya Devlet Üniversitesi'nde eğitim alır. Avezov'un birçok yazı ve hikâyesi, 1922-1923 yıllarında *Sana* ve *Şolpan* (*Keşki Dön Basında, Tüngü Auıl, Kıstı Küngü Dala, Kıskı Tün, Sıbanın Molasında, Tekşenin Bauırında, Sönip Janu* vb.) dergilerinde yayımlanır.

---

[5] Abay Kunanbayev: Kazak milletinin önde gelen şairindendir. Muhtar Avezov'un *Abay Yolu* romanı, Abay'ın hayatı üzerine kaleme alınmıştır.

*“*Adamdık Negizi Ayel*”* (1917)*, “*Madeniyetke Kay Kasip Juık*”, “*Oku Adisi*”, “*Gılım Tili*”* (1918) gibi yazılarında Muhtar, medeniyet, kültür ve eğitimdeki sorunlara geniş yer verir. 1923’te Muhtar Avezov’un Orta Asya Devlet Üniversitesi’nde yaptığı Kırgız Epik Destanı *Manas* hakkındaki sunumu bilim adamları arasında oldukça saygın bir eser olarak kabul edilir.

1923 yılında Muhtar Avezov, Leningrad Üniversitesi’nin Filoloji Fakültesini kazanır. Ülkedeki en iyi üniversitelerinden birinde eğitim almak ve en kaliteli hocaların derslerini dinlemek Avezov’un eğitim derecesini yükseltir. Semey İl Yönetme Komitesi’nin daveti üzerine Muhtar, 1924’te memleketine geri dönerek, Kazak Pedagojik Önlisansı’nda öğretmen olarak çalışır. Yazar, bu yılda Rus Coğrafya Kurumu’nun Semey şubesinin üyeliğini alır. Bir süre sonra Şube müdürünün yardımcısı olur. 1924 yılının kış aylarında, Muhtar Avezov’un öncülüğüyle, Semey’de Abay’ın vefatının 20.yıl dönümü için, bir bilim toplantısı yapılır. Onun en güzel eserleri de bu dönemlerde kaleme alınır (*Jetim, Barımta, Eskilik Kölenkesinde, Juandık* vb.). Dram, çeviri, eleştiri-araştırma eserleri de yayımlanır. Buna örnek olarak, 1923’te yayımlanan *Baybişe-Tokal* dramını, *Kobılandı Batır*, *Kazak Edebiyatının Tarihi* araştırmalarını, *Jerdin Jaratılısı Jayındagı Angimeler* tercümesini belirtebiliriz.

Bu dönemde Muhtar, yaşlı dede ve ninelerden eski halk edebiyatı örneklerini ve en önemlisi meşhur şair Abay’ın şiirlerini derleyip, onları yayımlar.

1925’te Muhtar Avezov, Leningrad Üniversitesi’ne tekrar gelip, eğitimine devam eder. 1928’de de bu okuldan mezun olur. Leningrad Üniversitesi’ndeyken Avezov, öğrenciliğinin yanı sıra, yazarlık faaliyetlerini de yürütür.

1928’de Leningrad Üniversitesi’nden mezun olduktan sonra, Muhtar Avezov, Taşkent’e gelerek Orman Yüksekokul’unda edebiyat dersini vermeye başlar. 1929’da Orta Asya Devlet Üniversitesi’nde “Türkoloji” bölümünde yüksek lisansı kazanır. Burada 1930 yılının ekim ayına kadar eğitim alır.

Muhtar Avezov, 1932-1934 yıllarında Kazak Devlet Eğitim Fakültesinde, 1934 yılından başlayarak hayatının sonuna kadar Kirov adındaki Kazak Devlet Üniversitesi’nde Kazak Edebiyatı derslerine girer. 1951-1953 yıllarında ise Lomonosov adındaki Moskova Devlet Üniversitesi, Sovyet Halkları Edebiyatları Fakültesi Profesörü olur.

Muhtar Avezov, birçok kez kamu hizmetlerinde de görev alır. O, iki kez Kazak Türklerinin SSC Yüksek Kurulu’nun Milletvekili görevini üstlenir (1955 ve 1959 yıllarında).

Hayatının bütün dönemlerini ve tüm yetenek ve gücünü milleti, halkı, vatanı için harcayan Muhtar Avezov, Kazak Türk edebiyatının sosyal realizm akımını kendi eserleriyle zenginleştirir ve ilim dünyasında tanınan, değerli bir bilim adamı olur. Muhtar Avezov, 1961 yılında vefat eder.

1.2. SANAT YAŞAMI

Sanat yolculuğuna Ekim Devrimi zamanında başlayan yazar, 1920'li yılların başında kaleme aldığı *Korgansızdın Kuni* hikâyesinden *Abay Yolu* romanına, *Enlik-Kebek* trajedisinden *Karakıpşak Kobılandı*'ya, 1930'lu yıllarda yazılan hikâyesi *Bilekke Bilekten*'den *Ösken Örken* romanına, edebiyat tarihi hakkındaki makalelerinden Sovyet halkları arasındaki ilişkilerle ilgili yapılan felsefi araştırmalara kadar uzun ve verimli yol geçer. Onun tüm dünyaya tanınan *Abay Yolu* romanı, şöhreti âleme yayılan efsane bir eser olur.

Avezov, 1917 yılında *Enlik-Kebek* piyesini yazar. Bu eser Kazak milli dramının başlangıcı olur. Adı geçen piyes ve 1921'de kaleme aldığı *Korgansızdın Küni* adlı ilk hikâyesi, Muhtar Avezov'un yazarlık yeteneğinin güçlü olduğuna dair birer delil olur. Bu yıllarda Semey ve Orenburg'ta farklı görevleri üstlenir ve "Alaş" partisinin Ahmet Baytursınov, Mirjakıp Dulatov gibi üyeleriyle yakından tanışır. *Abay* dergisinin yayınlanmasında yardımcı olur. 1923'ten başlayarak bütün gücünü edebiyatı geliştirmek için harcamaya ve kaliteli eserler kaleme almaya çalışır. 1923-1926 yıllarında *Okıgan Azamat, Kır Suretteri, Üylenu, Eskilik Kölenkesinde, Kinamşil Boyjetken, Karalı Sulu* hikâyelerini yazar.

Leningrad Üniversitesi'nde okurken (1923-1928) çok kıymetli eserlerinden olan *Karaş-Karaş, Kökserek* hikâyelerini kaleme alır.

Muhtar Avezov, genç yaşlarından itibaren Kazak Türk edebiyatına tarihi eserler armağan etmeye başlar. İlk edebi eseri olan *Enlik-Kebek* piyesi, daha sonra *Han Kene ve Kıylı Zaman* hikâyeleri, *Ayman Şolpan* ve *Karakıpşak Kobılandı* dramları bunlara örnektir. Adı geçen eserlerden bazıları halk arasında önceden

bilinen ve halen günümüzde halk arasında rivayet edilegelen hikâyelerdir. *Han Kene ve Kıylı Zaman* gibi bazı eserler tarihte yer alan gerçek olaylardan esinlenerek yazılır.

Avezov, 1920'li yıllarda bile dram ve nesir alanında kaliteli eserler kaleme alarak, Kazak edebiyatının klasik yazarları arasında kendi ismini yazdırır. 1930'lu yıllar yazarın faklı alanlarda çok önemli ve değerli eserlerini kaleme aldığı dönemdir. Bu yıllarda da birçok hikâye (*Kasennın Kubılıstarı, İzdep, Şatkalan, Kum men Askar, Bürkitçi*) ve piyesler (*Ayman Şolpan, Tas Tülek, Şekarada, Tüngi Sarın*) kaleme alır.

1930'lu yıllarda Muhtar, Abay'ın sanatı ve hayatını araştırmaya başlar. Bu dönemde Abay Kunanbayev'in kendisi ve eserleri hakkında birçok faklı fikir oluşur. Böyle bir durumda, Abay hayatını ve sanatını derinden araştırmayı kendine hayati hedef yaparak, zekiliği ve yeteneğiyle birlikte yiğitliğini de sergiler. Milyonlarca okuyucunun kalbinde yer alan ve birçok kütüphanelerde bulunan değerli eserlerle Abay'ı dünyaya tanıtan Muhtar Avezov, kendi adının dünya edebiyat tarihinde altın harflerle yazılmasına Abay sanatı ve düşüncesi sayesinde ulaşır.

1936'da *Kazak Edebiyatı* gazetesinde *Tatyana'nın Kırdagı Ani* olarak adlandırılan nesrini yayınlar. Bu sonradan yayınlanmış olan romanın[6] bir bölümüdür. Bu eserden sonra, 1940'ta Sobolev'le birlikte *Abay* trajedisini yazar.

Muhtar Avezov, kendisinin çok meşhur 4 ciltlik *Abay Yolu* romanını 15 yıl içinde tamamlar. Bunun *Abay* olarak adlandırılan ilk cildi 1942'de, ikinci cildi ise 1947'de yayınlanır. Rusçaya çevrilen bu iki kitap, 1949'da birinci dereceli Sovyet Devlet ödülünü alır. Dört cilt olarak tamamlanan bu roman 1959'da Lenin ödülünü alır. Aynı zamanda *Abay Yolu* romanı dünyanın 30 diline tercüme edilir.

[6] *Abay Yolu* romanı.

Muhtar Avezov, tercüme işleriyle de uğraşarak, İvan Turgenyev'in *Dvoryan Uyası* eserini çevirir. Avezov'un en iyi tercümeleri II Dünya savaşına kadarki 5 yılda yapılır. Onun çevirileri: Shakespeare'in *Otella*, Gogol'un *Revizor*, Pogodin'in *Aksüyekter*, Trenyov'un *Lyubov Yarovaya*, Shakespeare'in *Asauga Tusau*'dur.

Bilim adamı, eğitimci Avezov, Kazak Türk edebiyatı tarihi araştırmalarında, edebiyatçı elemanların hazırlanmasında çok büyük çalışmalar yaptı. "Abaytanu" (Abay'ı tanıma, bilme, araştırma) bilim alanını kurdu. "Kazak Türk Edebiyatı Tarihi" araştırmasındaki Kazak Türklerinin folkloru (1960) bölümünün temel yazarı ve editörü oldu. Daha sonra Kırgız Türklerinin *Manas* destanı hakkında monografi yazdı.

Muhtar Avezov, 1950'li yılların sonunda *Abay Yolu* romanından sonra, dönemin genel tablosunu anlatan yeni bir roman yazmayı amaç edinir. Bundan dolayı Muhtar Avezov, Güney Kazakistan bölgesinde Algabas, Sozak, Türkistan, Maktaaral ilçelerini gezerek, oradaki insanların yaşamı ve kültürüyle tanışır. Çobanlar ve çiftçilerin hayatını temel alan birkaç kısa hikâye kaleme alsa da maalesef yazar, sağlığında bunları yayınlamaya fırsat bulamaz. Normalde 4 cilt şeklinde planlanan roman, yazar vefat ettikten sonra 1962 yılında *Ösken Örken* (Yetişkin Filiz) adıyla yayımlanır.

1.3. MUHTAR AVEZOV'UN ROMANCILIĞI

Dünya çapında meşhur olan *Abay Yolu* romanını (epopesini) yazmadan önce Muhtar Avezov, dünya edebiyatındaki romancılık tecrübesinden iyice emin olup, araştırıp, kendisine en yakın olanı seçmiştir. *Abay*, *Abay Yolu* romanlarının tarihini

anlatan makalesinde yazar, geçmişteki yazarların romanlarına eleştirel gözle bakıp, incelediği eserlerden kendisine yakın ve faydalı olabilecek taraflarını örnek alıp, eksik taraflarına hiç değinmemişliğinden bahsetmiştir. Özellikle Fransız yazarı Andre Maurios'un *Byron* (1930) ile Rus yazarı Yuri Tınyanov'un *Griboyedov* hakkındaki romanlarını kendisine örnek aldığını anlatmıştır.[7]

Muhtar Avezov'un roman türlerini her türlü teori olarak da denemişliği vardır. Sovyet edebiyatının 1940'lı yıllardaki durumunu aynı zamanda edebiyatındaki ideolojiyi kavrayanlar bu meselenin yani roman türlerinin teorik olarak ele alınmasının ne derecede mantıklı olduğunu iyi anlarlar. Edebiyattaki ayrımcılık, dünyada olup biten her şeyin bu görüş ile değerlendirilmesini isteyen Sovyet yönetim sisteminde eserlerin gerçekliği yansıtamaması doğaldı. Bunu Muhtar Avezov kendi 1930-1940'lı yıllarındaki sanat tecrübelerinden de iyi bilirdi. Yazarın 1930'lu yıllarındaki öykülerine bakacak olursak, biraz basit ve sade kalması, o dönemdeki resmi anlayış ve ideolojik taleplerle ilgilidir. Muhtar Avezov ile aynı dönemde yaşayan meslektaşlarının roman ve öykülerinde hayat gerçeklikleri ile değil, biraz değişikliklerle dolu olma sebebini de iyi biliyordu. Bu yüzden yazar, yazılacak olan romanlarını yapı ve diğer özellikleri bakımından daha önceden incelemeye başlar.

Edebiyat teorisinde yalan dogmaların yer aldığı bir dönemde, yazarın gerçekçi sanat yolunu seçebilmesi büyük bir cesarettir. Edebiyatta gerçekliği savunan yazar, romanlarında gerçek yaşamdan alınan kişileri kullanmak istemiş ve Abay Kunanbayev'ın hayatını anlatmayı amaç edinmiştir. Fakat Abay Kunanbayev'ın zor yaşam tarzı, devrin çatışmalarını net göstermeye anahtar olmuştur. Günümüze

---

[7] Rahmankul Berdibay, *Muhtar Şını*, Gılım Yayınları, Almatı, 1997, s.143

bakıldığında, bu bahsettiklerimiz çok şaşırtıcı olmayabilir. Fakat Sovyet baskısının olduğu bir dönemde, gerçeklerin tüm ayrıntıları ile tasvir edilmesi mümkün değildir. Muhtar Avezov'un amacı, Abay'ın başından geçenleri kronolojik olarak vermek değil, halkın bu değerli şairi unutmaması için onun kişisel özelliklerine de vurgu yaparak, bize tarihi bir yaşamöyküsünü sunmaktır.

"Şimdiki Roman ve Onun Kahramanları" makalesinde Muhtar Avezov romancılığın teorik meseleleri hakkında kendi düşüncesini sunmuştur.[8] Muhtar Avezov, bazı yazarların "roman-vaka", "roman-kader" diye eser yapısını bölümlendirmeye karşıdır. Çünkü vakasız kader, kadersiz de vakanın olmadığını ispat etmiştir.

Yazarın makalelerinde yer alan şahsiyetlerin düşünceleri aynı zamanda XX asr dünya edebiyatının bir tasviridir. Bu, Muhtar Avezov'un benzeri olmayan güzel eserlerle beraber romancılık teorisini zenginleştiren anlamlı düşünce ve fikirler oluşturduğunun bir göstergesidir. Edebiyatı derin bir şekilde inceleyen yazar, ortaya koyduğu fikirler sayesinde, kazandığı değeri hiçbir zaman yitirmeyecektir.

---

[8] Muhtar Avezov, *Şıgarmalarının Yelü Tomdık Jinagı*, 44 Tom, Dauir Yayınları, Almatı, 2014, s.26

2. BÖLÜM: ESERLERİ

2.1. ROMANLARI

- ***Abay Yolu***

Muhtar Avezov'un *Abay Yolu* romanı tüm Sovyet edebiyatının en seçkin eserlerinden biridir. Romanın ideolojik ve sanatsal başarısı dünyaca tanınan sanat adamları tarafından son derece takdir edilmiştir. Rus Sovyet yazarı Konstantin Fedin Muhtar Avezov'un bu romanı hakkında şöyle demiştir: *"Yazarın eseri, bize, millet hakkında tam ve net bir bilgiyi veriyor… Muhtar Avezov kendi "Abayı" ile benim Kazak halkı hakkındaki anlayışıma katkıda bulundu, ben yalnız şimdi bozkırın mis kokulu havasını alan Kazak gibiyim."* [9]

Fransız yazarı Louis Aragon ise: *"Epik Abay romanı XX asrın en anlamlı romanlarından biridir."* demiştir.[10] Bu fikirler roman konusunda Kazak Türk edebiyatının başarılı olduğunu sergiliyor. Eserlerin yüksek düzeyde olması, yazarın o konudaki araştırmaları ve yaptığı emekleri sonucunda olmuştur. Böylece, Muhtar Avezov, büyük ozan Abay'ın yaşamını ve sanatını geniş ve detaylı bir şekilde incelemiş, romanı yazmadan önce detaylı bir araştırma yapmıştır.

Muhtar Avezov'un piyeslerindeki olaylar ve oyuncuların çoğu *Abay Yolu'*nun üçüncü, dördüncü kitaplarında genişçe anlatılmıştır. Romanlarının başarılı olma nedeni, ozan Abay'ın hayat ve sanat yaşamı hakkında iyice hazırlanmış bilimsel araştırmadır. Bu romanda yer almış şahsiyetler ve olayların tüm nedenleri nerdeyse hepsi bilimsel bir şekilde sistemli olarak incelenmiştir.

---

[9] Rahmankul Berdibay, *Muhtar Şını*, Gılım Yayınları, Almatı, 1997, s.21
[10] Age., s.164

Muhtar Avezov, kendi romanının başkişisi ve şair olan Abay Kunanbayev hakkında tüm bilgileri 1930 yıllarından itibaren derleyip toparlamaya başlamıştır. Yazar, Abay Kunanbayev hakkında araştırma yaparken ozanın yaşamı hakkındaki bilgileri, zamanında Abay'ın katıldığı tüm etkinliklerden almıştır. Ozanın yaşadığı olaylar romana gerçek haliyle, az önce yaşanmış gibi güzel bir şekilde yansımıştır. Roman hakkında önemli bilim adamlarının verdiği tanımlar çok doğru ve yerinde verilmiştir. Roman hakkında yapılan tespitlerin hepsi, romanın her açıdan yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda olduğunu göstermiştir. Romanın birinci cildi 1942 yılında, ikinci cildi ise 1947 yılında yayımlanmıştır. *Abay* diye adlandırılan ilk iki kitap, Kazak edebiyatının büyük başarısı olarak kabul edilmiştir. Roman Rus diline çevrilip, tüm Sovyet okuyucuları tarafından sevilmiştir. Rus Sovyet yazarı Aleksandr Fadeyev 1949 yılında Paris'teki konuşmasında: *"Kazak edebiyatı Abay gibi romanları sayesinde dünyada anlamı olan edebiyata dönüştü."*[11] demiştir. Bu romanların sayesinden Muhtar Avezov'un birinci dereceli Devlet ödülünü alması, sadece yazarın değil, tüm Kazak edebiyatının sevinci olmuştu. Üçüncü cildi *Akın Aga* (1947) ve sonradan ise *Abay Yolu* (1952) diye adlandırılarak iki defa yayımlanmıştır.

Romanın en son dördüncü cildi *Abay Yolu* olarak 1956 yılında yayımlanmıştır. Dört seriden oluşan *Abay Yolu* romanı 1959 yılında, en yüksek dereceli ödülü-Lenin ödülünü almıştır.

Abay Yolu Kazak Sovyet edebiyatındaki ilk roman-epopedir. Realizm akımının en geliştiği dönemde yazılan bu roman türünün ilk olarak Kazak edebiyatında doğması çok büyük etki yaratmıştır. *Abay Yolu*'nda geçen asrın ikinci yarısındaki Kazak

[11]Rahmankul Berdibay, *Muhtar Şını*, Gılım Yayınları, Almatı, 1997, s.23

sosyal gerçeklikleri oldukça geniş ve net gösterilmiştir. Roman kişilerinin özel hayatı, halk tarihinde olan zor durumlarla ilgili olduğu verilmiştir. Romanda o zamanın zorlukları ve sıkıntıları, Abay gibi şair ve âlimlerin yaşam süreci ve o dönemde yaşayan diğer kişilerin davranış ve ahlaklarını detaylı bir şekilde, tüm kötü ve zor olayları ile tasvir edilmiştir. Tarihi dönemi temsil eden kişilerin sayısı, onların yaşamı, neye inandıkları, eski ve yeni çatışmalarının romanda yansıması *Abay Yolu'*nun tarihi tasvir olduğunu gösteriyor. Abay'ın yaşamış olduğu dönemde halkın aktüel tartışmaları, iyilik ve kötülük çatışmaları, sanat insanlarının geçmişi ve geleceğini kapsayan ve tüm gerçeklikleri ortaya koyması, romanın sanatsal olarak yapısını oluşturmuştur. *Abay Yolu*'nda ozanın kişisel davranışları, o dönemin sorunlarıyla yakından ilgili olduğu anlatılmıştır. Romanda olayların objektif akışı, şahısların hayatının sosyal işlerine bağımlı olduğunu ve onların şahsi düşünceleri, haksızlık, kötülüklere karşı olması ve iyilik, adalet yolunda olmaları, hayat gerçekliğini göstermiştir.

Romanda o dönemin sosyal sorunlarını ve tarafların çatışmalarını apaçık gösteren çok sayıda olay vardır. Bu romanın birinci kitabındaki Kodar ve Kamka'nın ölümü, güçsüz, fakir köylerin yerini Kunanbay'ın işgal etmesi ile başlayan çatışmalar sonucunda ortaya çıkan kavga, tartışma, sosyal eşitsizliklerin bir göstergesidir. Bu dönemde arazi meselesi, olup biten tüm olay ve çatışmaların sebebidir. Romanda Kazak Türklerinin toplumsal eşitsizliklerinin tasviri açıkça gösterilir.

Halk arasında eskiden gelen sorunların biri de dul kalma konusudur. Buna genişçe yer verilmiştir. Yazarın ikinci ve dördüncü kitaplarında geçen Salika adlı kızın ve Maken adlı diğer bir kızın olaylarını, kadın eşitsizliğinin korkunç sahnelerini açıkça ortaya çıkarmıştır.

Azimbay'ın fakir halkın yerine el koyması, Bazaralı'nın Takejan atlarını çalması, baştakilerin kara halka vergi ödetmeleri, zenginler ile çiftçiler arasındaki anlaşmazlıklar, Tobıktı ile Kökenlilerin birbirini kıskanması gibi problemlerin tümünü bize sunmuştur. Bununla birlikte o dönemde padişahın Kazak Türklerini yerleşik hayata alıştırması sonucunda halk arasında eşitsizlik durumu ortaya çıkmıştır. Buna sebep ise, cahil milletvekillerinin haksız davranışlarıdır. *Abay Yolu* romanında sosyal alçaklıklar halkın yaşam ve ahlaklarına göre şekil alıp, o dönemin adetlerini, eski ve yeni düşünce arasında olan tartışmaları, gelişme, değişme esnasında tanıtıyor.

Yazar; romanlarında konu aldığı kişilerin hayatını, onların kendi yaşam gerçeklerine uygun olarak, reel bir şekilde vermiştir.

- ***Ösken Örken***

Zamanımızın önemli yazarı Muhtar Avezov, benzersiz tarihi romanların ve piyeslerin yazarı olmakla yetinmeyip, dönemimizin parlayan yazarlarındandır. 1930'lu yıllardan itibaren dönemin sosyal yapısını incelemede büyük gayretleri olan yazarın araştırmaları, sanatsal açıdan da oldukça başarılı yerlere gelmiştir.

1950'lı yılların sonuna doğru Muhtar Avezov, o döneme dair birkaç roman yazmayı amaç edinir. Bunun için de Güney Kazakistan'ın Algabas, Sozak, Türkistan, Maktaral ilçelerine gider. Yazar, Güney Kazakistan'daki insanların sosyal durumunu ve medeniyetini yakından görür. Oradaki çiftçilerin ve pamukçuların hayatı ile ilgili birkaç yazı yazar. Fakat ne yazık ki yazarın ömrü, dört cilt olarak planladığı romanının bir tek cildini yazmaya yetmiştir. Muhtar Avezov'un, bu romanı *Ösken*

Örken (Yetişkin Filiz) adıyla, yazar vefat ettikten sonra yayımlanır.[12] Roman Kazak edebiyatının seçkin eserlerinden biridir.

Eserin birinci bölümü *Juldız* (Yıldız) dergisinde 1962 yılında yayımlanmıştır.[13] Bundan sonra "Kazak Sanat Edebiyatı" yayınından çıkan özel kitap halinde 1965 yılında Pantiyev Rus diline çevirmiştir. Bu roman daha sonra 1966 yılında "Molodaya Gvardiya" yayınevinde yayımlanmıştır. 1967 yılında on iki ciltlik ve 1980 yılında ise yirmi ciltlik eserler topluluğu birkaç dile çevrilmiştir.

Romanda tasvir edilen Güney Kazakistan yaşamı, tarihi, medeniyeti ve örf-adetleri, Muhtar Avezov'un özen göstererek araştırdığı konulardan biridir. Yazarın, Karatau ve Sır bölgelerinin eski ve zengin medeniyetine vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Muhtar Avezov bu romanında Güney Kazakistan'ın dil özelliklerini de incelemiştir. Onun genel prensiplerinden biri Kazak Türkçesinin dil zenginliğini ortaya koymaktır. Yazar, bu eserinde kişi kadrosunun kendilerine has diyalektiyle konuşturmaktadır. Muhtar Avezov'un Güney Kazakistan'da yaşayan halkın kendine has dil zenginliğini sunma açısından "Şayan bestecisi Kereken" adlı yazısı önemlidir.[14]

Burada dikkatimizi çeken hususlardan biri de romandaki Güney Kazakistan'ın yer adlarıdır. Mesela yazar, Türkistan, Sayram, Arıs gibi eskiden gelen şehir adlarını aynı şekilde olduğu gibi vermiştir. Ancak Maktaral ilçesi Jaksaral, Sozak ili de Uzak

---

[12] Rahmankul Berdibay, *Muhtar Şını*, Gılım Yayınları, Almatı, 1997, s.6-7
[13] http://adebiportal.kz/pdf-js-master/web/viewer.html?lang=kz&book=/upload/iblock/fa4/fa421607c8cba8e83b266a7a727b9f77.pdf&name=%D0%9C%D2%B1%D1%85%D1%82%D0%B0%D1%80%20%D3%98%D1%83%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%B2%20%D1%88%D1%8B%D2%93%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%8B&aut=%D0%9C%D2%B1%D1%85%D1%82%D0%B0%D1%80%20%D3%98%D1%83%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%B2%20%20&link=m-khtar-uezov--kaz, (Erişim Tarihi: 10. 05.2016)
[14] Rahmankul Berdibay, *Muhtar Şını*, Gılım Yayınları, Almatı, 1997, s.182

diye değiştirilmiştir. O dönemde merkezi kent olan Şımkent'i de yazar Baskent diye vermiştir.

Muhtar Avezov, çağdaş dönemin insan tipini sunmayı *Abay Yolu* romanını yazarken düşünmekteydi. Bu düşüncesi 1949 yılının 29 Nisanında *Sotsiyalisttik Kazakstan* (Sosyalist Kazakistan) gazetesindeki "Enbegim ulı Otanımdiki" (Emeğim Değerli Vatanıma Aittir) adlı makalesinden anlaşılmaktadır.

Muhtar Avezov, Güney Kazakistan tarihinin, komşu ülkelerle ilişkilerinin, örf-adetleri ve geleneklerinin anlatılmasının, eserin değerini arttırmasa da eksiltmeyeceğinden emindir. Yazar, Güney Kazakistan bölgesini 1959-1961 yıllar arasında dört defa ziyaret eder. O günlerde, kiminle görüşüp tanışsa aklında hep roman vardır. Yazar, ilk ziyaretini not alarak bu bilgileri romanın ikinci bölümünde detaylı olarak vermek ister. Ziyaretleri sırasında Kazak Türklerinin daha çok yerleştiği Güney Kazakistan'la Kuzey Kazakistan halkının farkını görür. Burada "eski-yeni" anlayışını gösteren anlatıları da yer almaktadır. Bir delikanlıyla genç kızın öldürülmesi hakkındaki *Kız Tökken Anızı, Ümit Kızdın Ölimi ve Karaşaş, Edige, Kambar Batır* gibi destanlar da yazarı çok düşündürmektedir.

Muhtar Avezov Güney Kazakistan'a ziyaretlerinde, yerli halkın tarihini, yer adlarını, geleneklerini öğrenir. Bu bilgilerin hepsini bir kitaba sığdırmak mümkün değildir. Bu sebeple Avezov, romanında fazladan hiçbir bilgiye veya uydurmalara gitmeye ihtiyaç duymaz.

Yazarın, romanında tüm gerçekleri çekinmeden dile getirmesi, onun vefatından sonra eserindeki bazı yerlerin kısaltılarak yayımlanmasına sebep olur. Kitabı hazırlayanların dediklerine göre, bu döneme uygun olmayan gerçeklerin apaçık dile

getirilmesi, kitap yayını için büyük bir engel olabilir. Böylece *Ösken Örken* romanının bazı yerleri kısaltılarak yayımlanır. Beş bölümden oluşan bu eserin bazı yerlerinde kısaltmalar olsa bile çok fark edilmemektedir. Ancak eserdeki çoğu yerin tamamlanmamış olduğu anlaşılmaktadır.[15]

Muhtar Avezov, Güney Kazakistan hakkında ne kadar çok kaynak toplasa da tüm bu kaynaklara ulaşmamız mümkün değildir. Fakat araştırmalarından edindiğimiz bilgilere göre kolektif çiftçilerle pamukçuların yaşam tarzındaki sorunlarını öğrenmeye büyük bir azimle giriştiğini söyleyebiliriz. Yazar, bir tek işçilerin tarihini değil, Güney Kazakistan'daki tüm il ve ilçelerdeki kolektif çiftçileriyle pamukçularına ait özelliklerini de incelemiştir. Her ne kadar kendisi gidip görse de, oradaki arkadaşlarıyla mektuplaşarak bazı ek bilgileri onlardan alır. Muhtar Avezov'a Güney Kazakistan'dan gerekli haberleri ileten kişiler vardır. Onlardan bazıları Şımkent bölgesinin parti komitesinin sekreteri Karjau Jarkınbekov, Şayan ilçe komitesinin sekreteri Manasov, Sozak ilçe komitesinin sekreteri Sasbukayev'dır.[16] Bu kişilerin bazıları romanda da yer almaktadır.

Yazarın, halkın durumunu sürekli takip etmesi, onların iyi günlerinde onlarla beraber sevinmesi, kötü günlerinde de üzüntülerine ortak olması son derece önemlidir. Bunların hepsini dile getirmek kolay, gerçekleştirmek ise zordur. Yazarın herhangi bir işi tüm gayretiyle yaptığını, planlamış olduğu romana ne kadar zaman ayırdığını onun mektuplarında da görmekteyiz. Muhtar Avezov'un Şımkent komite sekreteri Karjau Jarkınbekov'a yazdığı mektubunu örnek verebiliriz: *"Sayın*

[15] http://anatili.kazgazeta.kz/?p=35631, (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
[16] Rahmankul Berdibay, *Muhtar Şını*, Gılım Yayınları, Almatı, 1997, s.83

kardeşim Karjau. Geçen gün aradığın için çok teşekkür ederim. Ben senin söylediğin gibi Sozak ilinin de raporunu gönderiyorum. Nurtaza ve Kalıbek'e de bu raporu gönderdim. Onlardan kendi illeri ile hakkında bunun gibi ek bilgiler varsa da göndermelerini rica ettim. Ayrıca geçen seneden beri, illerde kaç pazar, kuyu ve sağlık ocaklarının açıldığını ve hayvancılıkla uğraşan aileler ile ilgili herhangi bir etkinliklerin olup olmadığının bilgilerini göndermesini söyledim. Senden ricam ise ilinde toplam kaç kuyu yapılmış, yol tamiratı ve yeniden neler yapıldıysa onların hepsini bana göndermeni isterim. Ayrıca çiftçilerin çocuklarına kaç tane kreş yapılmış ve sağlık ocakları hakkında da bilgiler olsa iyi olurdu. Benim için şimdilik bu bilgiler yeterli. Eğer mümkünse bu bilgilerin bana çabuk ulaşmasını rica ederim. Taşkent'e gittiğimde haberleşiriz. Gulya'ya ve arkadaşlara çok selam söyle.

Muhtar Avezov, 27.02.1961y"[17]

Bu mektup ve bunun gibi birçok mektup, yazarın Güney Kazakistan'daki yaşam tarzıyla yakından tanışmasının bir delilidir. Muhtar Avezov, sadece mektuplarla değil kendisi de Güney Kazakistan'ı gezerek, oradaki çiftçilerin evlerini ziyaret ederek, durumlarını öğrenmektedir. Son ziyareti ise 1961 yılında nisan ayının sonunda gerçekleşir. Yazar bu ziyaretinde Şayan ilinin halkıyla buluşmuştur. Buradaki konuşmasında şöyle demiştir: *"Sizler benim yedi senelik planlanmış romanıma dâhilsiniz fakat ben bu romanı yedi değil, beş senede tamamlamayı düşünüyorum."*[18]

Güney Kazakistan'ı sıklıkla ziyaret eden yazarın ziyaretlerinin bir sebebi de 1959 yılında Şımkent bölgesinin Türkistan şehrinde Kazak SSC'de milletvekili olmasıdır. Avezov, Güney Kazakistan'da yeni okulların, kreşlerin, hastanelerin yapılmasını

---

[17] Rahmankul Berdibay, *Muhtar Şını*, Gılım Yayınları, Almatı, 1997, s.174
[18] Age., s.175

kontrol etmiştir. Temirlan'da Kazak Türklerinin meşhur güreşçisi ve dünya şampiyonu Kajımukan Munaytpasov'a heykel yaptırmıştır. Türkistan'daki mimari anıt-Hoca Ahmet Yesevi türbesini restore edilmesindeki yeri ayrıdır.

Genelde yazarların eserleri birkaç kez kontrol edilerek yayımlanmaktadır. Fakat Muhtar Avezov'un *Ösken Örken* romanı, böyle bir son kontrole yetişmeden ortada kalmıştır. Yeni romanını yazmakta olan yazar, kendi tecrübe, duygu ve düşüncelerini de ekleyerek "Şimdiki Roman ve Onun Kahramanı" adlı makalesini yayımlar.[19] Burada yazar, şimdiki dönemin romanı ve romanların kişi kadrosunun nasıl olması gerektiği sorusuna cevap vermiştir.[20] "Şimdiki Roman ve Onun Kahramanı" adlı makale *Ösken Örken* romanına bir hazırlık çalışması gibidir. Yazar, bu romanı ele almadan birkaç yazı yazmıştır ve bu yazılarının hepsi de *Ösken Örken* romanına ön hazırlık niteliği taşımaktadır.

Bu romanda yazar sadece gerçekleri vermekle yetinmeyip, halk yaşamının gelişmesini ve daha da iyi olmasını prensip edinir. Bununla birlikte yazar, o döneme, kendi duygu ve düşünceleriyle katkıda bulunmuştur.

Değerli yazarımızın dönemin sorunlarına değinip, halk durumunun daha da gelişmesini amaç edinmesi, diğer yazarlara da çok şey öğretmiştir. Bu sebepten dolayı *Ösken Örken* romanı Kazak edebiyatında örnek alınacak eserlerden biri olarak kalacaktır.

Sonuç olarak Muhtar Avezov, bugünkü tecrübesiyle, asırlar boyunca kendinden sonra gelen yazarlara iyi bir örnek olarak miras bırakmıştır.

---

[19] Muhtar Avezov, *Şıgarmalarının Yelü Tomdık Jinagı*, 44 Tom, Dauir Yayınları, Almatı, 2014, s.30
[20] Age., s.168

Biz, Sovyet döneminde, halkımızın sanatsal gelişiminde büyük emeği geçen, Kazak edebiyatını tüm dünyaya duyuran Muhtar Avezov'un en son ve değerli eserinin tarihi, doğası, hayat faktörlerini sanatsal gerçekliğe ulaştırmadaki ustalığından bahsetmiş olduk. Yazarına ana fikirleriyle aydın geleceğe değen ümidi, Kazak edebiyatını bundan sonra yüksek zirveye ulaştıran değerli okulu gibi kalacaktır.[21]

2.2. DİĞER ESERLERİ

2.2.1. Piyesleri

Muhtar Avezov, Kazak Türklerinin edebiyatında tiyatro türünü ilk sunanlardandır. 1926 yılında Kazak Devlet Dram Tiyatrosu onun *Enlik-Kebek* piyesi ile açılır. Muhtar Avezov, bu eseri sonradan birkaç kez düzeltme yapar, piyes tiyatronun oyun listesinde sürekli yer alan, klasik eserlerden biri olur. "Enlik-Kebek" trajedisi ülke içinde meşhur tarihi olay niteliğinde yazılmıştır. O eski boyluk feodal adetleri bozup, gönül isteğiyle birbirine kavuşan iki âşık-biri genç kız Enlik ile diğeri delikanlı Kebeğin hikâyesidir. Bu çift boyluk zenginlerinin kararı ile idam edilip, onların gerçekleşemeyen hayalleri hakkındaki aşk hikâyesidir.

Muhtar Avezov, halk arasında sözlü olan bu hikâyeyi sanatsal bir trajediye dönüştürdü. Piyes yazıldığı zaman, Kazak köylerinde eski âdetler olduğu gibi korunuyordu. Kızları sevmedikleri adamlarla evlendirmek, dul kadınları ilden çıkarmamak, akraba ya da tanıdık biriyle evlendirmek gibi âdetler bulunuyordu.

---

[21] Age., s.187

İlk defa yaylada dikilmiş çadırda izlenilen *Enlik-Kebek* piyesi Kazak topraklarında yepyeni bir sanat türünün ortaya çıkmasını sağladı. O topraklarda yıllar önce yaşanmış üzüntülü olayı canlandıran oyuncular ilk defa sahnede seyircilerin önüne çıktı. Piyes sadece edebi olay olarak değil, halkın tarihindeki milli manevi, medeni olay olarak da kalmıştı. Eser başarılı oyuncularla ve Kazakların eski ozanlık sanatı ile dikkat çekicidir.

Muhtar Avezov'un meşhur trajedilerinden biri olan *Karagöz* (1926), özgürlüğüne kavuşamayan, eski adetlerin kurbanı olan gençlerin hayatını anlatmaktadır. Kazak oyun türünün en seçkin eserlerinden olan bu piyesi yazar şu şekilde açıklamaktadır: *"Genel olarak piyesin konusu- zor zamanlarda yaşayan, hayat zorluklarıyla erken karşılaşmış yetenekli gençler hakkında. Piyesin diğer bir konusu da zor zamanda doğan ozanlık, şahsi kişilik duygulardan başlayarak, sonradan halkın sıkıntılarını dile getirme isteğini göstermektedir."*[22] Muhtar Avezov, tiyatro türüne ayrıca özen göstermiş, yazarlık döneminde yaklaşık yirmiye yakın piyes yazmıştır. Onun bu türdeki piyesleri 1930'lu yıllardaki eserlerine göre daha meşhur olmuştu. Yazarın *Abay Yolu* romanına kadar yazılan eserlerinin en sevilen ve tercih edileni piyesleri olmuştu. Yazarın *Enlik-Kebek* ile *Karagöz*'den başlayan sanatsal araştırması 1950'li yılların ikinci yarısında yazılan *Dos Bedel Doska* adlı eserine kadar devam etmiştir. Onun savaşa kadar yazılan piyesleri Kazakistan'da olan değişiklikleri, güncel konuları ve doğanın sırlarını içerir. *Tungi Sarın* ile *Ak Kayın* halkın özgürlüğü için yaptığı mücadelenin, *Tas Tulek, Tartıs, Alma Bagında, Şegarada* gibi piyesleri Sovyet insanlarının yeni hayat tarzının ve yaratıcılığının ispatı olmuştu.

---

[22] Rahmankul Berdibay, *Muhtar Şını*, Gılım Yayınları, Almatı, 1997, s.54

2.2.2. Çevirileri

Muhtar Avezov'un sanat eserleri içinde çevirilerin de yeri büyüktür. Yazar, dünya ve Rus edebiyatının en seçkin eserlerini Kazak Türkçesine çevirmişti. Bunlar Gogol'un *Revizor* (Müfettiş)[23], Shakespeare'in *Othello*[24], *The Taming of the Shrew* (Hırçın Kız)[25], Trenev'in *Lubov Yarovaya* gibi meşhur eserleridir. Muhtar Avezov, çeviriye çok büyük önem vermiş, her eserini Kazak Türklerinin edebiyatı ve medeniyetinin belli bir seviyeye gelmesi amacıyla çevirmiştir. Onun çevirileri, Kazak söz sanatının geliştirilmesine ve dilini zenginleştirmesine hizmet etmiştir.

Dünya edebiyatından hangi eserlerin çevrilmesi gerektiğini bilen Muhtar Avezov, çeviri sayısını çoğaltma amacıyla değil, bugünkü ve gelecek nesle bir şeyler öğretmek ve insanın bakış açısını genişletecek eserler seçerek, onları çevirmeyi doğru saymıştır. Başka dildeki eserlerin nasıl çevirmesi gerektiğine dair Muhtar Avezov çok kıymetli fikirler söylemişti, bir teorici olarak da kendi düşüncelerini paylaşmıştı.

Gogol'un 1938 yılında çevrilen *Revizor* (Müfettiş) adlı komedisi Kazak Türklerinin kendi eseri gibi okunmaktadır. Dünyada en seçkin drama yazarı Shakespeare'in *Othello* ve *The Taming of the Shrew* (Hırçın Kız) eseri de aynı şekilde benimsenmektedir.

Muhtar Avezov, "Kazak Sahnesindeki Çeviri Piyesler" adlı makalesinde *"Şekspir'in piyesleri İngilizceden çevrilmiştir. Rus dilinden yapılan çeviriler ise ek*

---

[23] https://tr.wikipedia.org/wiki/Nikolay_Vasilyevi%C3%A7_Gogol, (Erişim tarihi: 12.03.2016)
[24] https://tr.wikipedia.org/wiki/Othello, (Erişim tarihi: 12.03.2016)
[25] https://tr.wikipedia.org/wiki/H%C4%B1r%C3%A7%C4%B1n_K%C4%B1z, (Erişim tarihi: 12.03.2016)

*olarak faydalanılmıştır."*der.[26] Bu arada önemli mesele çeviriyi ana dilinden yapılması gerektiğini vurgular. Böyle bir tavsiyeyi yazar herhangi bir dilden yapılacak olan eserler için de önerir. Muhtar Avezov ülkedeki Türk kökenli halkların eserlerini de ana dilinden çevirmesi gerektiği üzerinde durur.

Muhtar Avezov'un çevirilerinin çoğu dram eserleri, yani piyeslerden oluşmaktadır. Kazak Türklerinin edebiyatına bu yeni türü getirip, daha da geliştirmeyi amaç edinen yazar, bazen tarihi veya o dönemin sosyal konularını ele alarak, Kazak tiyatrosunu genişletmek için dünya klasiklerinin eserlerini çevirmiştir. Shakespeare, Gogol ile beraber Sovyet dram yazarları Pogodin, Trenyev ve diğer yazarların piyeslerini de aynı amaçla çevirmiştir.

Muhtar Avezov'un ilgisini çeken Rus klasik yazarlardan biri de İvan Turgenev'dir. Onun eserlerini realist güçle, güzel sanatla okuyucularına sevdirmiştir. Onlardan biri de *Dvoryan Uyası* (Asilzade Yuvası (1855))[27] romanıdır. Yazar Turgenev'in bu romanını çevirmiştir.

Çevirileri sayesinde Muhtar Avezov Kazak Türklerinin medeniyetini bilinçli bir şekilde zenginleştirmiştir. O kendi halkını, insanların yaptığı en iyi sanat eserleri ile tanıştırarak ana dilini de geliştirmeyi amaç edinmiştir.

---

[26] Muhtar Avezov, *Şıgarmalarının Yelü Tomdık Jinagı*, 44 Tom, Dauir Yayınları, Almatı, 2014, s.75
[27] https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0van_Turgenyev, (Erişim tarihi: 12.04.2016)

2.2.3. Eleştiri, Araştırma ve Makaleleri

Muhtar Avezov'un Kazak Türklerinin edebiyatı ile ilgili medeniyet tarihindeki yerini, onun teorik bilimsel araştırmaları ve edebi eleştirileri olmaksızın belirlemek mümkün değildir. O, Kazak edebiyatının, folklorunun kurucularındandır. Onun folklor, edebiyat tarihi, Sovyet edebiyatının meseleleri konusunda yazmış olduğu eserleri Sovyet ittifakı ülkeleri üzerinde de etkili olmuştur.

Folklorcu Muhtar Avezov'un, Kazak Türklerinin sözlü edebiyat nüshalarını toplayıp, yayımlayıp, araştırma yapmakta çok emeği geçmiştir. Her zaman araştırma yapmak, üniversitelerin filoloji fakültelerinde folklor dersini vermek, ona sözlü edebiyat türleri hakkında bilimsel araştırma yazmasına imkân vermiştir.

Sözlü edebiyatı araştırmayı Muhtar Avezov, sanat hayatının tüm dönemlerinde yazarlık işleri ile beraber yürütmüştü. Onun 1920-1930'lu yıllardaki makaleleri gazete, dergi sayfalarında yayımlanmıştı. 1939 yılında Sobelyev ile beraber yazdığı *Kazak Halkının Destanı ve Folkloru* adlı büyük eseri, yazarın tüm Sovyet ülkelerinde bilinen araştırmasıdır. O araştırmasında tüm Kazak Türklerinin folklor türlerine tanım vermiştir. Muhtar Avezov'un en kıymetli eserlerinden biri de Kırgız Türklerinin meşhur *Manas* destanı hakkında olan monografisidir. Bu destanı yazar, yirminci yılların ortasından itibaren çok yoğun bir şekilde araştırmıştı. Bunun sayesinde Muhtar Avezov, Kazakistan'daki en kıymetli *Manas* araştırmacıları arasında yer almıştı. Yazar, "Manas" destanını her açıdan detaylı incelemiştir.

Kazak Türklerinin masal türlerinin tanımını geniş bir şekilde inceleyip, onu kendi içindeki türlerine göre ayrı ayrı araştırmakta, Muhtar Avezov'un emeği çoktur. Yazar, masalların ve sözlü edebiyatın bugünkü nesre etkisi hakkında bazı şahsi

düşüncelerini söylemişti: *"Edebiyatta nazım'ın doğuşu sözlü edebiyat sayesinde ise, bugünkü nesirde de halk hikâyesinin katkısı az değildir."*[28]

Muhtar Avezov, Sovyet halk edebiyatı üzerinde de araştırmalar yapmıştır. Rustaveli, Nevaî, Şevçenko, Tokai, Ahundov, Toktagul gibi kardeş halkların edebiyat klasikleri için yazılan makaleleri ve analizlerinde edebi oluşları karşılaştırarak incelemesinin örnekleri çoktur. Muhtar Avezov, Türk kökenli halkın edebiyatını orijinalinden okumuştur. Bu nedenle o, farklı karşılaştırmalar yaparak, bu edebiyatların ortak noktalarından bahsetmiştir. Mesela o, Ali Şîr Nevaî ve Abay Kunanbayev'ın şiirlerinin bazı benzer yönlerini göstermiştir. Muhtar Avezov, Kazak Türklerinin yazarları içinde doğu edebiyatının eskiden beri gelen geleneklerini iyi bilen kişilerden olmuştur.

Muhtar Avezov, dünya edebiyatının ünlü şahsiyetleri hakkında da araştırmalar yapar. Onun edebi benzerlikler hakkındaki yazıları da Kazak Türklerinin medeniyetini diğer ülkelerle yakınlaştıran dostluk köprüsü gibidir.

Böylece yukarıda bahsettiğimiz eserler yazarın Rahmankul Berdibay'ın *Muhtar Şını* adlı kitabından seçili kısımlardır. Bunun yanı sıra, bilhassa incelediğimiz Muhtar Avezov'un *Abay Yolu* ve *Ösken Örken* romanları vardır. Yazarın yaklaşık 20 çevirisi, 300'den fazla makalesi ve 100'e yakın araştırma ve yazıları mevcuttur. Yazarın tüm eseri 50 cilt şeklinde planlanmakta olup, onun 36'sı yayımlanmıştır.[29]

---

[28] Rahmankul Berdibay, *Muhtar Şını*, Gılım Yayınları, Almatı, 1997, s.52

[29] http://adebiportal.kz/authors/m-khtar-uezov--kaz (Erişim Tarihi: 12.05.2016)

3. BÖLÜM: ROMANLARININ KURGUSAL YAPISI

3.1. ANLATICI

3.1.1. Anlatıcı Tipleri

3.1.1.1. Gözlemci Anlatıcı

'O anlatıcı', 'üçüncü kişi anlatıcı', 'yazar anlatıcı' gibi farklı adlandırmalarla geçen gözlemci anlatıcı, yazarlar tarafından sık kullanılan anlatıcı tiplerindendir. *"Gözlemci anlatıcı kişileri, zamanı, mekânı ve olayları hazırlayıp düzenlemekle görevlidir. Gördüklerini ya nesnel olarak aynen, ya da öznel bir yaklaşımla kendi arzu ve düşüncelerine göre seçerek, değiştirerek verir. Bu durumda anlatıcı, olay ya da diğer motiflerin kendisinde veya başkalarında uyandırdığı izlenimleri de ekler.*

Gözlemci anlatıcı, bazı romanlarda kendini açıkça belli eder, zaman zaman olayları keserek araya girer ve 'ey okuyucu' gibi hitap ifadeleriyle romandan apayrı bir konumda ortaya çıkar.[30]"

Anlatıcı türlerinden olan "gözlemci anlatıcı", yukarıda söylediğimiz gibi, kullanımı açısından köklü bir geçmişe sahiptir ve romanlarda da en çok kullanılan türdür. "gözlemci anlatıcı" anlatımdaki tutum itibariyle üçe ayrılır: "nesnel tutumlu", "öznel tutumlu" ve "tanrısal konumlu" gözlemci anlatıcı.

---

[30] Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara, 2009, s.104

Nesnel tutumlu gözlemci anlatıcı, olayı ve kişileri dışarıdan gördüğü kadarıyla anlatır. Yorum eklemez, taraf tutmaz. Sadece nasıl görünüyorsa öyle aktarır, takdiri okuyucuya bırakır.

Öznel tutumlu gözlemci anlatıcı, adeta romandaki başkişisinin yansıyan bilincidir. Burada olaylar romanın başkişisinin duygularıyla anlatıcının ağzından aktarılır.

Tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı ise diğer türlerden farklı olarak okuyucuya tüm olay döngüsünü bilir ve romandaki tüm varlıkların duygu, düşünce ve niyetlerinden haberdardır. Kısaca romandaki her şeye hâkimdir.

3.1.1.1.1. Tanrısal Konumlu Gözlemci Anlatıcı

Muhtar Avezov, romanlarının hepsinde gözlemci anlatıcı tipini kullanmıştır. Romanlarında olaylar, tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı tarafından aktarılmıştır. Nesnel veya öznel tutumlu gözlemci anlatıcı tipleri Muhtar Avezov'un romanlarında bulunmaz. Tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı, romanda olup biten her şeyden haberdar olan anlatıcı tipidir.

Muhtar Avezov'un *Abay Yolu* romanından örnekler verecek olursak:

"Yolculuğun ilk günü büyükler hiç acele etmediler ve böylelikle çocuğun sabrını tükettiler. Fakat çocuk mutluydu çünkü onlar acele etsinler diye kendisi hep önde ve hızlı gidiyordu…Bir süre sonra çocuk yine heyecanlandı. Köyüne karşı olan, içindeki o duygu tekrar canlandı. Çocuk şehirdeyken buraları çok özlüyordu. İşte onun kalbine huzur ve heyecan veren bu idi"(AY1:6)

Bu paragraflarda tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı, Abay'ın iç dünyasına vakıftır. Yani Abay'ın içinden geçenleri biliyordur.

"Git oğlum, annenlere selam ver! Abay, babasının böyle demesini bekliyordu. Kadınlara doğru bakınca yüzü yine çocukça gülümsedi."(AY1:6) Bu paragrafta ise tanrısal anlatıcı gösterme yöntemini kullanmıştır.

Gördüğünüz gibi adından da belli olan, tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı, romanlarda olup biten her şeye vakıf ve gözlemci gibi olayları izleyip, sanki bir tanrı gibi insanların duygu düşüncelerine vakıftır.

"Abay kitaptan okuduklarını, bazen çocukluktan beri duyduğu, uzaktaki şehir ve illeri hayal ederek içinden: "ben acaba bu yerlere ne zaman yolculuğa çıkarım?" diye iç çekerdi." (AY2:4) Bu paragrafta yazar Abay'ın içinden geçenleri nakleder. Yani onun da okuduğu kitaptaki il ve şehre gitmek istediğini bize aktarır.

Romanlarda geçen tanrısal gözlemci anlatıcı tipi ile ilgili birçok örnek aşağıda verilmektedir:

"Bu görüşmede Abay, şimdiye kadar Mihailov'un yanından gitmek istemedi. Onun toplantısından o kadar memnun kalmıştı ki hiç ayrılmak istemedi."(AY2:191)

"-Aygerim buraya baksana!-dedi.

Aygerim cevap vermese de, ikisi birbirine bakarak anlaşıyor gibiydi. Kocasının hassaslığını anlayan Aygerim: "bunu fark ettiğin için çok mutluyum!", demiş gibi gülümsedi." (AY2:214)

"Abay'ın ölen yakınları aklına geldiğinde: "ölüm o kadar yakınmıdır?" gibi düşünceleri ile artık içi hiç rahat değildi. Tam bu anda etrafı karanlık sarmıştı. Onun kulağına aniden bir haykırış sesi geldi ve sıçrayarak: "ben deliriyorum herhalde" diye sustu. Yanındaki arkadaşları ise hiçbir şey hissetmeden uyuyordu." (AY2:274)

"Dışarıya belli etmemek için gülse bile Bazaralı'nın içi rahat değildi. O, artık evde oturup, kendi ve yakınlarının da halinden anlıyordu. Onları hatırladıkça da morali bozulup, iç çekiyordu." (AY3:68)

"Moldabay soğuk bir bakışla Orazbay'a baktı ve içinden: "boşuna anlatıyor…", diye düşündü. Eğer bu söyledikleri gerçekse, o da Abay'ı kendi içinde olan nefret ve kıskançlığıyla, onu suçlamaya hazırdı." (AY3:344)

"Magripa kibarca gülümseyip, Darmen'e baktı. Delikanlı içinden: "gözleri ne kadar güzel…", diye düşündü." (AY3:185)

"-Sayın Magış, ben bu seferki gelişimde, öncelikle sizden özür dilemek istedim.

Magış içinden: "Niye özür diliyor ki? Bir şey mi yaptı?" diye düşündü." (AY3:290)

3.1.2. Aktarma Yöntemleri

"Romanda olayların sunuluş biçimi genelikle ya 'anlatma' ya da 'gösterme' metoduyla gerçekleşir. Buna göre anlatma metodunda, anlatıcı, ilişkileri aktarır. Gösterme metodunda ise ilişkiler, temsil yoluyla sergilenip ifade edilir."[31]

[31] Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara, 2009, s.114

"*Tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı, hem anlatma hem de gösterme yöntemine başvurabilir.*[32]*"* Yazar, kitaplarında bu iki yöntemi de sıkça kullanmıştır, onları ayrı ayrı ele almak gerekiyor. Tanrısal konumlu gözlemci anlatıcının gösterme yöntemi ile ilgili örnekler:

"Uljan konuşurken dışarıdan birden sesler gelmeye başladı. Çok hızlı gelen at sesiymiş meğer, evdekiler:

-Bu kim acaba?

-Bu kim ya? Çok ses yaptı…- diye birbirlerine sorarken Jumagul atıyla geldi." (AY1 :94)

"Nikâh bittikten sonra büyüklerin hepsi sesli olarak dua etmeye başladı:

-Hayırlı olsun!

-Her zaman böyle mutlu olun! - diye Abay ve karısı Dilda'ya dua ederek dışarı çıktılar." (AY1:239)

"Abay arkadaşının bu huyunu çok seviyordu ve:

-Erbol, sen ne kadar iyi birisisin. Arkadaşların en sadık ve vefalısı senmişsin…- dedi.

Mütevazı Erbol ise Abaya:

-Haydi, konuşmayı bırak, gidelim! dedi." (AY1:226)

"Zere, torununu yanına çağırıp, önüne bir bardak çayını koyduktan sonra:

[32] Age., s.108

-*Yavrum, diye başını okşayıp, alnından öptü. Uljan ise bir tabak eti masaya koyup:*

-*Bu senin için kesilmiş kurban eti, yiyin! dedi."*(AY1:267)

"Geçen yaz Karatay'ın eşi ölmüştü. Kunanbay bir gün onunla buluştuğunda:

-*Tekrar evlenmeyi düşünmüyor musun Karatay?*

-*Neden evlenmiyorsun? diye sordu."* (AY1:298) Bu verdiğimiz örneklere bakacak olursak gösterme yöntemi bir diyalog şeklinde verilmiştir.

3.2. İÇERİK

3.2.1. KONU

"Romanın konusu, olayların en kısa bir biçimde özetlenmiş tanımı ve romanın anlattığı şeyin bir hüküm içinde ifadesidir. Bir başka açıdan romana sorduğumuz 'neyi anlatıyor?' sorusuna aldığımız bir iki cümlelik cevaptır."[33]

3.2.1.1. Eğitim

Muhtar Avezov'un *Abay Yolu* romanında eğitim konusu dikkatimizi çekmektedir. Yazar, bize eğitimin ne kadar önemli olduğunu anlatırken roman kişilerinin düşüncelerinden de yola çıkmıştır. Özellikle romanın başkişisi Abay'ın düşünceleri ön plandadır. O, Kunanbay'ın isteğiyle şehirdeki eğitimini bitirmeden bozkıra döner. Fakat Abay öğrenmeye meraklı olduğu için eğitimine devam etme kararını verir. Abay'ı arkadaşı Andreyev'in dedikleri de etkilemiştir. O, bozkırdaki insanlara yardım etmek istiyorsa, öncelikle kendisinin bilgi sahibi olması gerektiğini söyler.

---

[33] Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara, 2009, s.119

Abay, zaman geçtikçe bozkırdaki insanlara yardım etmek için çok okuması gerektiğini anlar. Ona göre Kazak Türkleri diğer milletlerden, bazı gereken hususları öğrenmemektedir. Bunun için de onlar cehalet içinde kalmaktadır. Abay'a göre bilim ve sanat kimdeyse, ırkına bakmaksızın onlardan örnek alınmalıdır. Abay'ın dostu Mihailov'a göre de insanı insanlık derecesine yükselten eğitimidir. Fakat eğitim başka amaçla değil, insanlara hizmet etmek için alınmalıdır. Mihailov, romanın ikinci cildinde Abay'a çocuklarını şehirdeki okullara yazdırmasını ister. Arkadaşının bu isteği üzerine Abay, çocuklarını Semey şehrindeki okullara kaydettirir. Bunun yanı sıra bozkırdaki yoksul çocukların da eğitim almasına vesile olur. Abay için çocukların eğitim alması çok önemlidir. Çünkü ancak onlar, gelecekte eğitimli birer aydın olarak halkına yardım edebilecektir. Onlara "Gençliğimde eğitimi önemsemedim" diyen şiirini okur ve eğitimin ne kadar önemli olduğunu anlatır. Bu yoksul çocuklar şehirdeki Rus-Kazak okulunda eğitim almaktadırlar. Rus-Kazak okulunun amacı Çarlık Hükümetine hizmet edecek insanlar eğitmektir. Abay'a göre eğitimin kötüsü olmaz. O, bu düşüncelerini Petersburg'da eğitim alan oğluna da söyler. Abay'ın düşüncelerine göre, halkına yardım etmek isteyen kimsenin, hangi mesleği seçerse seçsin, önemli olan halkına her türlü yardım ve destekte bulunmasıdır. Böylece romanın başkişisi Abay'ın öğrenme sevgisini görmekteyiz. Romanın başkişisi Abay, kitap okumayı çok seven biridir. O, kütüphanesi olmayan bozkırda yaşadığında bile şehre gidenlerden kitap aldırtmaktadır. Bununla birlikte o, sadece okumakla yetinmeyip, okuduklarını etrafındaki yakınlarıyla paylaşmaktadır.

Abay her okuduğu romanı etrafında bulunan arkadaş ve çocuklarla paylaşmaktadır. Onun en iyi dinleyicisi, arkadaşı Baymaganbet'tir. Abay'ın okuma yazması olmayan bu arkadaşı sadece iyi bir dinleyici değildir, aynı zamanda bu

dinlediklerinden kendine ders çıkaran biridir. Abay, hiç ayrımcılık yapmadan bilim ve sanat kimdeyse, onu okur.

Abay, Petersburg'da eğitim alan oğlunun aydın olmasını çok istemektedir. Fakat Abiş genç yaşta hastalanır ve bir süre sonra vefat eder. Bu ölüm Abay'ı çok etkiler. O, bu sefer kendini avutmak için diğer oğlunun geleceğinden ümitlenir ama ne yazık ki o da ağabeyinden sonra vefat eder. Abay artık bu konuda, şehirde eğitim alan gençlere güvenmektedir. *Abay Yolu* romanının ikinci cildinde Abay'ın eğitim sevgisini ispat eden örnekler vardır. Mesela, Abay boş zamanında hep kitap okur. Arkadaşı Baymaganbet'in şehirden bir sürü kitap getirmesi onun için çok büyük bir mutluluktur.(AY2:218)

Romanda Abay'ın hem Doğu hem de Batı edebiyatı ile yakından ilgilendiğini görmekteyiz. Örneğin: *"Bu sene kışın o, Nevayi ve Fuzuli'nin eserlerini okumaya başlamıştır. Arada kendisine not alan Abay, bazen Nevayi ve Fuzuli gibi eserler yazmaya heves etmiştir."* (AY1:169)

Romanda Türkçe ve Çağatayca eserler de geçmektedir. Kısaca, kitap okumayı seven Abay'ın hangi edebiyat türlerinden ne gibi eserler okuduğu detaylı bir şekilde verilmektedir. Romanın ikinci cildinde kitabın insan hayatını ve düşüncelerini ne şekilde etkilediğini görmekteyiz. Örneğin: *"Herhangi bir eğitim görmeyen Baymaganbet, Abay'ın okuduğu kitaplar sayesinde ileri görüşlü ve bilgili biri olarak yetişmektedir."* (AY2:224) Böylece yazar, Baymaganbet'in önceki ve sonraki halini de bize sunmaktadır.

Romanda Aygerim, düşünme tarzı olarak onun Ruslara benzemeye başladığını fark eder. Abay, dinlediği bazı Rus eserlerinde geçen insanların kişilik özelliklerini

gösterir. (AY2:224) Böylece o, kendi okuduklarını başkalarıyla paylaştığı için sevinmektedir. Abay, okuyup paylaştıklarının boşa gitmediğini görmektedir.

3.2.1.2. Aile

Romanın başkişisi Abay'a göre her şey aileden başlamaktadır. Çocuk anne babaya bakarak büyümektedir. Romanda Kunanbay, oğlunun annesinin obasından uzaklaşmadığını tenkit eder. Kunanbay, Abay'ı şehirden aldırttıktan sonra kendisiyle olmasını ister. O, annesinin yanına gitmek istediğinde babası : *"Ne var orada? Kadınların yanında ne yapacaksın? Benim yanımda olursan hem işi öğreneceksin hem de farklı insanlarla tanışacaksın."* der. (AY1:123) Abay içinden: *"Senin babam olduğun gibi o da benim annemdir."* der. (AY1:123)

Kunanbay'ın ikinci karısı olan Uljan, romanda huzurlu ve mutlu aile kuran kadın tipidir. O, çok sabırlı ve iyi biridir. Uljan geleneğe bağlı ve herkes tarafından saygı duyulan bir annedir.

Uljan, kumaların arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı evlatlarına çok eşlilik yapmaması gerektiğini söyler. Kocasının üçüncü karısından çok çektiği için bu düşünceye varmıştır. Kendi aralarındaki anlaşmazlıkları kimseye yansıtmamaya çalışır. (AY1:74)

Annesi Abay'a her zaman iyi şeyler öğretmeye çalışır. Ona daima adaletin ve iyiliğin tarafında olmasını söyler. Romanda Böjey-Kunanbay çatışmasında Uljan'ın oğluna söylediği sözler dikkatimizi çekmektedir. Annesi: *"Çocuğum, orada Böjey'le karşılaşırsan selamlaş. Onlar her zaman tartışırlar. Kimin haklı, kimin haksız olduğunu bilemezsin. Sen ne olursa olsun adaletin ve iyiliğin tarafında ol!"* der (AY1:76)

Uljan, oğlunun çocukluğunda ona hep şiir okur. Okuma yazması olmayan Uljan, çok zeki bir kadındır. (AY1:41) Zere ise o obadaki büyük annedir. O, sabırlı ve tecrübeli bir kadındır. Zere'nin, torununun iyi bir insan olarak yetişmesindeki emeği büyüktür. O, Abay'ın kitap okuma sevgisini görünce, içten içe sevinmiştir. Hatta bu sevinci romanın ilk cildindeki bölümlerden birinde yer almaktadır: *"Yavrum, sen doğru yolu seçtin. Hep böyle devam et. Başkalarına benzeme…"* (AY1:107)

3.2.1.3. Evlilik

Romanda Abay'ın ilk evliliği hakkında yapılan bazı tenkitler dikkatimizi çeker. Kazak Türklerinin töresine göre, gençlerin kendi isteği dışında, ailenin baskısıyla evlendirmesi eleştirilmektedir. Mesela Abay'ın birinci evliliği anne baba isteği ile olmuştur. Kunanbay'ın itibarlı arkadaşı Alşınbay ile daha samimi olmak için böyle bir karara varılmıştır. Burada hem eskiden gelen töre hem de Kunanbay'ın şahsi çıkarları için yapılmış bir evliliği görmekteyiz.

Abay ile Dilda'nın evliliği, daha doğrusu Kazak Türklerinin adetleri romanın ilk cildindeki "Zirvede" bölümünde detaylı olarak verilmiştir. Bu bölümde damadın gelin evine gitmesi gibi gelenekler üzerinde durulur.

Kunanbay sadece Abay'ı değil, diğer çocuklarını da aynı şekilde evlendirmiştir. Oğullarını zengin ve itibarlı adamların kızlarıyla evlendirmiş, kızını da zengin aileye vermiştir. Kunanbay, töreyi bahane ederek kendi çıkarına göre hareket etmektedir.

Abay için bu evlilik bir işkence gibidir. O, karısı Dilda'ya karşı hep mesafeli davranır. Bu yüzden de ilk iki çocuğuna karşı babalık hissi olmaz.

Yazar, aynı zamanda *Abay Yolu* romanındaki çok eşlilik meselesini de tenkit etmektedir. Burada çok eşlilik herkesi kötü etkileyen olumsuz bir unsur olarak geçer. Hem aile huzurunu kaçıran hem de kadınlar arasındaki anlaşmazlıklar sonucu ortaya çıkan sorunlar şeklinde değerlendirilmektedir. Bu gibi sorunlar Abay'ın ikinci kez evlenmesinde ortaya çıkar. Kibirli ve kıskanç Dilda, Aygerim'e karşı her türlü hileye hazırdır. Abay'la arasını bozmak için elinden geleni yapar. Fakat Abay, ikinci karısını çok severek evlenmiştir.

Aynı şekilde çok eşliliğin sıkıntıları Kunanbay'ın hayatını da etkiler. Onun üç karısı vardır. Bunlar kendi aralarında birbirini kıskanmaktadır. Kumalar yüzünden ortaya çıkan sorunlar ise çocukları da kötü etkilemektedir. Böylece yazar çok eşliliği olumsuz olarak değerlendirir.

3.2.1.4. Din Adamları

Abay Yolu romanında önemli hususlardan biri din konusudur. Buradaki din adamları da aynı yerli yöneticiler ve boy beyleri gibi kendi çıkarları için çalışmaktadırlar. Yani onlar da olumsuz özeliklere sahiptirler. Camide toplanan halk, sürekli ezbere konuşan ve öylesine hutbe veren imamları anlamamaktadır.

Camideki imamların cemaate yaklaşımları da yanlıştır. Onlar halkı küçümsemektedirler.

Bir tek Sarmolla onlardan farklıdır. Sarmolla, şehirde veba salgını yayıldığı zaman halkı uyarır. Diğerleri ise insanlara doğru yolu göstermek yerine, kendilerini düşünerek hareket etmektedirler. Onlar maddiyata çok düşkündürler. Şehirdeki salgın sırasında halkı uyarmak yerine, ölen insanların cenazelerine gidip para kazanırlar. Bunlara karşı gelen Sarmolla'yı da öldürtürler. Halk şüphelenmesin diye de onu şehit gibi bir an önce defnederler. Din adamları bu olayı da "dinin emri" diyerek kullanırlar.

Abay Yolu romanında dikkatimizi çeken hususlardan biri de çıkarcı Kunanbay'ın şehirde cami yaptırmasıdır. Burada onun cami yaptırması dindar biri olduğunu göstermemektedir. Çünkü o, idaresi altındaki insanların sayesinde zenginleşmiş ve milletin parasıyla cami yaptırmıştır. Amacı kendi itibar ve otoritesini yükseltmektir.

Romanda Kunanbay'ın Hacca gitmesi de aynı şekilde şahsi çıkarları içindir. O, yaşlansa bile kendi itibarını ister ve bunun için Hacca gitmeye karar verir. O dönemin insanlarının çoğu din hakkında pek bilgi sahibi değildir, az çok bilgisi olanlar ise bunu kendi çıkarlarına göre kullanmaktadırlar. Halkın da bu konuda bilgisi yoktur. Onlar din adamlarına ya da yönetimdeki insanlara bu konuda güvenmektedirler. Bunu bilen din adamlarıyla yöneticiler halkı kullanmaya devam etmektedirler.

Romanda Pavlov, Abay'a Çarlık Ruslarının misyonerlik işlerini anlatmıştır. (AY4:254) Pavlov'un dediğine göre şehirde yatılı bir okul vardır. Oraya kimsesiz kalan yetim çocukları eğitim için getirilir. Fakat işin aslı, eğitim bahane olarak

kullanılmaktadır. Amaç, orada eğitim alan çocukları Hıristiyanlaştırmaktır. Okulda birçok Kazak ve Nogaylar eğitim almaktadırlar. Misyonerlikle uğraşan Ruslar bu çocuklara Rus isimi vererek onları Ruslaştırmaya çalışırlar. Örneğin, sekiz yaşındaki Mekeş'e "Mihail" ismini verirler. (AY4:254)

3.2.1.5. Çalışma

Abay Yolu romanında dikkatimizi çeken konulardan biri çalışmadır. Abay, çalışıp emek gösterenlerin tarafındadır. O, çiftçilikle uğraşan insanları desteklemektedir. Bunun sebebi çiftçilikle uğraşan insanların kimseye muhtaç olmayışıdır. Onlar kendi emekleriyle yaşamlarını sürdürebilmektedir.

Abay Yolu romanının üçüncü cildinde Abay ile oğlunun konuşması dikkatimizi çeker. Bu konuşma Abay'ın çalışma hakkındaki düşünceleridir. O, bozkırda hayvancılıkla uğraşanların verdiği emeğin hiçbir şeyle karşılaştırılamayacağını, onların dinlenme saatinin olmadığını ve işlerinin çok zor olduğunu söyler. (AY3:35)

Bununla birlikte *Abay Yolu* romanında diğer işçilerin de yaşam tarzından bahsedilmektedir. Bunlar; tarımla uğraşanlar ve şehirdeki işçilerdir. Abay'a göre bu insanların lüks yaşam tarzı olmasa bile kimseye muhtaç değillerdir. Mesela, şehirdeki Damejan, kadın olmasına rağmen ailesini geçindirmektedir. O, dikiş dikerek para kazanmaktadır. (AY4:39)

Abay Yolu romanında kışın gençler genelde kitap okurlar. Genç kızlarla kadınlar ise el işleriyle uğraşırlar. Onların çalıştıklarını gören Abay şiir yazar. Onun "Asempaz Bolma" şiiri herkesin bu hayatta bulunması gereken yerin ne olduğu ve

yapması gereken işi hakkındadır. Abay'a göre insan doğru karar vermeden başkalarına özenmemelidir. Çünkü her insanın kendi marifeti vardır. Onu insan değerlendirebilmelidir. Abay, bu şiirinde hayatı ve toplumu bir bina olarak, insanı ise bir kerpiç olarak değerlendirir. Bu büyük binada her kerpicin kendi yerinin olduğunu ve onların her birinin de kendi yerine, doğru dizilmesi gerektiğini dile getirmektedir. (AY4:118)

Yani burada anlayacağımız, bu dünyadaki her kişi kendine göre bir ferttir. Herkesin hayattaki ve toplumdaki yeri ayrıdır. Fakat herkes yerini doğru seçebilmelidir.

3.2.1.6. Yoksulluk

Abay Yolu romanında dikkatimizi çeken sorunlardan biri halkın yoksullaşmasıdır. Bu yoksulluğun sebebi de Çarlık Hükümetinin kapitalist ekonomik durumudur. Ruslar Kazak Türklerinin geniş topraklarına el koyarlar. Kendilerinin köylü halkını Kazak Türklerinin boş yerlerine yerleştirirler. Verimli topraklarda da Çarlık bürokratları otururlar. Böyle bir durum, hayvancılıkla uğraşan yerli Kazak Türklerinin yoksullaşmasına sebep olur. Kazak Türklerinin verimli arazilerinin elden gitmesi, onları yerleşik yaşam tarzına mecbur bırakmıştır. Ayrıca boy beyleri arasında arazi sorunları da çıkmıştır. Yoksul yerel halk hem Çarlık Hükümeti tarafından hem de yerli yöneticilerle boy beylerinin arazi meselesinden dolayı arada mağdur olmuşlardır. Böyle bir durumun ortaya çıkması, yerel halkı çok büyük bir zarara sokmuştur.

Abay Yolu romanında insanların yoksullaşmasının sebeplerinden biri de kıtlıktır. Teknolojinin pek gelişmediği o dönemde yerleşik hayata geçmeye başlayan halkın

geçimi zorlaşır. Onlar yeterli ot toplayamamaktadırlar. Bunun için de kıtlık zamanında pek çok hayvanı kaybetmektedirler. Bu kıtlık zengin kesimi pek etkilemez. Her zamanki gibi zarara uğrayanlar yoksul yerel halktır.

Abay, burada yoksullara elinden geldiğince yardım etmeye çalışır. Ona göre yoksulluk insanları kötü yola iten faktörlerdendir. Bozkırdaki birçok hırsızlık olayı da bu sebepten ortaya çıkmaktadır.

3.2.1.7. Şehir ve Bozkır Hayatı

Romanda dikkatimizi çeken hususlardan biri şehir ve bozkır hayatıdır. *Abay Yolu* romanında şehir ile bozkır hayatı karşılaştırılır. Örneğin, Damejan'ın şehirdeki evi köydeki evlere benzetilmektedir. (AY4:4) Daha doğrusu burada Rusların ve Kazak Türklerinin evleri ve yaşam tarzı karşılaştırılmaktadır. Şehirde yaşayan Ruslar "ülken kala"da oturmaktadırlar. Kazak Türklerinin oturduğu yer ise "ber jak" diye adlandırılmaktadır.

Rusların bölgesinde okul, hastane, kilise ve büyük binalar mevcuttur. Burası daha işlek ve modern bir yerdir. Kazak Türklerinin yaşadığı bölge ise Rusların oturduğu yer kadar lüks değildir. Bu semtteki evler genelde tek ve iki katlı taş evlerdir. *Abay Yolu* romanında Abay, Pavlov'un evine gelir. Onun evi çok temiz ve güzeldir. Bunu fark eden Abay, Pavlov'un ne kadar temiz ve düzenli olduğunu anlar. Romanda şehir ve bozkırdakilerin sadece ev ve yaşam tarzından değil, bununla birlikte onların kılık kıyafetlerinden de bahsedilmektedir. (AY4:37)

Abay, modern giysi taraftarıdır. Kendisi de modern giyinmektedir. Abay, bozkırdaki gelinlerinin de modern giyinmesini ister. Abay'ın şehirde eğitim alan oğlu

Abiş de şehir modasına göre giyinir. Abiş, bozkıra geldiği zaman kılık kıyafetiyle herkesin dikkatini çekmektedir. (AY4:110)

Abay Yolu romanında dikkatimizi çeken hususlardan biri de Abiş'in keman çalmasıdır. O, romanda modern insan olarak verilir. Romanda Abay'ın yardımıyla şehirde eğitim alan çocuklar da şehir insanı olarak geçer. Onlar Daniyar, Nurlan ve Samalbek gibi gençlerdir. Burada gördüğümüz gibi bozkıra göre şehir daha modern ve daha gelişmiş hayat tarzıyla bilinmektedir. Romanın başkişisi Abay da modern biridir. Ona göre babasının yönettiği eski zamanlar bitmek üzeredir ve herkes bu yeni zamana göre yaşamalıdır. (AY4:135)

3.2.1.8. İdari Aksaklıklar

Abay Yolu romanında o dönemin idari aksaklıklarıyla karşılaşmaktayız. Romanda Çarlık Hükümetinin yerli halka yaptığı haksızlıklar söz konusudur. Hükümet bozkır yaşam tarzına aykırı olan kanunlarıyla, halkı zor durumda bırakmaktadır. Ayrıca bozkırdaki yerli yöneticilerin de şahsi çıkarları yüzünden ortaya çıkan birçok sorun söz konusudur. Yöneticilerin itibar ve mal için bu kadar acımasız olmalarından ve sıradan yoksul insanları ezmelerinden ya da kendi aralarındaki anlaşmazlıklardan dolayı ortaya birtakım idari aksaklıklar çıkmaktadır. Bu aksaklıklar neticesinde yerli halk eziyet çekmektedir. Romanda Çarlık Hükümetinin idari sistemi eleştirilir. Çarlık bürokratları genelde olumsuz kişilerden oluşur. Onlar bozkırdaki yöneticilerden rüşvet alırlar. Bozkırdaki yöneticiler de şahsi çıkarları ve itibarları için her türlü hileye hazırdırlar. Her iki taraf da yoksul yerli halkı sömürmektedir. Yöneticiler

arasındaki otlak meselesi sonucunda yerli insanların mağdur olması o dönemin idari aksaklıklarındandır.

Abay Yolu romanının ilk cildinde Kunanbay, şehirde kendi otoritesi için cami yaptırır. Ayrıca Abay, bozkıra giderken yolda yaklaşık yüz küsur atın Kunanbay'a peşkeş şeklinde verildiğini duyar. (AY1:103)

Romanda bozkırdaki toplantıların birinde, Tobıktı boyunun yöneticilerinin hep rüşvet aldıkları konuşulur. Onlardan bazıları bucak beyi olabilmek için Çarlık Hükümetinde çalışanlara rüşvet verirler. (AY2:253)

Romanda Çarlık Hükümetinin tenkit edilen yönlerinden biri Kazak Türklerine aşağılayıcı gözle bakmalarıdır. Çarlık Hükümetine göre bozkırda yaşayan Kazak Türkleri cahil ve vahşidirler. (AY3:259) Onlar Kazak Türklerini ve yaşam tarzlarını tanımamaktadır. Çarlık Hükümeti bozkırdaki sorunları kendi kafalarına göre çözmektedir. (AY3:290)

Romanda boy beyleri de menfaatçi ve baskıcı olarak tanıtılmaktadır. Onlardan biri de boy beyi olan Kunanbay'dır. Kunanbay da diğer boy beyleri ve yöneticiler gibi rüşvetçidir. (AY1:103) O, mahkemeye çağırıldığı zaman davanın durdurulması için hâkime rüşvet verir. (AY1:170) Kunanbay hem rüşvet alan hem de rüşvet veren bir karakter olarak görünür. Onun başka bir yönü de, idaresi altındaki insanlara baskıcı davranmasıdır. Kendi menfaati için her türlü zorbalık ve hileye hazır olmasıdır. Örneğin; romanın başında geçen Kodar meselesinde onun otlağını elde etmek isteyen Kunanbay, bir iftira yüzünden ona ölüm cezası verir. Böylece onun otlağına sahip olur.(AY2:54) Kunanbay'ın böyle yapması onun ne kadar menfaatçi olduğunu gösterir.

Romanda Kunanbay'dan sonra yerine geçen oğlu Takejan da aynı babası gibi davranır. O da çok çıkarcı biridir. Romanın ikinci cildinde geçen bölümlerden birinde babası Takejan'a seksen at verir. Bu atlar Takejan'ın bucak beyi zamanında yaklaşık beş yüze ulaşmıştır.

Abay Yolu romanında her iki tarafın da olumsuz yönleri tenkit edilir. Bunun yanında halkın istediği yönetici tipi de verilmektedir. Bu yönetici tipi, Abay'ın babasıyla yaptığı konuşmada geçer. O: *"Yerli insanlar artık eskisi gibi kör değil. Onlar yılkı gibi ve ancak iyi ve kaliteli çobana ihtiyaçları vardır."* der. (AY1:294)

Abiş, romanda vergi meselesinin anlatıldığı bölümde de halkın nasıl bir yöneticiye ihtiyacı olduğunu dile getirir: *"Bence halkın derdine derman olacak bir yönetici gelseydi, her şey bambaşka olurdu. Ama ne yazık ki burada öyle düşünen insan bile yok!.."* (AY3:131) Abiş'in dediklerine sevinen Abay, bir taraftan öyle uyanık bir halkın içinde doğmadığına üzülür. Bu toplumu uyandırıp, onlara lider olacak gücün de kendisinde olmadığına kederlenir. Yöneticilik Abay'a göre değildir. Kunanbay, onu bucak beyi olması için yanına çağırdığı zaman bu teklifi kabul etmez ve bu konumu ağabeyi Takejan'ın almasını ister. Fakat bir süre sonra Takejan'ın da iyi bir yönetici olmadığını görür.

Dönemin idari aksaklıkları içerisinde değerlendirebileceğimiz hususlardan biri de Rus çarının öldürülmesidir. Bu suikastı düzenleyenler, mevcut idari sisteme karşı olanlardır. Fakat onlar Çernışevski devrimcilerinden farklıdır. Burada Kazak Türklerinin bu olay hakkındaki düşüncelerine de yer verilmiştir. Küçük Molda'ya göre bu devrim kıyametin alametlerindendir. O, bu ölümü şeriata göre yorumlar.

Abay Yolu romanında bu olay Abay'ı çok ektiler. Pavlov'la Mihailov gibi arkadaşları sayesinde her şeyi öğrenir. Mihailov'un dediklerine göre bu suikastı düzenleyenler Çernışevski devrimcilerinden değil, başka birileridir. Çünkü bu ölüm, Çernışevski devrimcilerinin işine gelmez. Yani çarın ölümüyle mevcut sistemi değiştiremezler. Asıl çözüm için milyonlarca devrimcinin bir araya gelmesi lazımdır. Bunu ancak halk yapabilir.(AY2:227)

Abay'ın bu Rus arkadaşları yakın zaman içerisinde bir değişikliğin olacağını ve herkesin özgürlüğe kavuşacağını dile getirir. Abay bu devrimi kendisi görmese de çocuklarının bu aydınlığa kavuşmasını çok ister.

Romanda özgürlük ve aydınlık anlayışı, devrimciliği destekleyen bir düşünce olarak değerlendirilmektedir. Onlara göre çarın uyguladığı sistem halkı olumsuz etkilemektedir. Çarlık Hükümeti aydınlığa ve özgürlüğe kavuşmak isteyen gençleri ise Çar'a karşı çıktıkları için Orta Asya ve Sibirya'ya sürgüne göndermektedir. Pavlov ve Mihailov da bu devrimci gençlerdendir. Böylece çevrede olup biten yönetimdeki bütün aksaklıklar, yerel halkı etkilemiştir.

3.2.1.9. Rusların Kazak Türkleri Hakkındaki Görüşleri

Abay Yolu romanında Rusların Kazak Türkleri hakkındaki görüşleri iki türlüdür. Bunlardan ilki Çarlık bürokratlarının isteğiyle Orta Asya'ya sürgün edilmiş Rus aydınlarının görüşüdür.

Çarlık bürokratları Kazak Türklerine aşağılayıcı gözle bakmaktadırlar. Onlara göre Kazak Türkleri cahil ve vahşidirler. Bunun en güzel örneği *Abay Yolu*

romanının ikinci cildinde geçmektedir. Abay, şehirdeki kütüphaneye kitap almaya gittiği zaman, bir Rus bürokratının Abay'ı aşağılayarak ona "deve" demesi bu bakış açısının özeti gibidir. (AY2:143) Bununla birlikte Rus bürokratları Kazak Türklerini "at hırsızı" diye suçlar ve onlara hiç güvenmez. (AY3:137)

Kazak Türkleri ile ilgili diğer görüş ise olumludur. Bunlar Orta Asya'ya, daha doğrusu Abay'ın yaşadığı şehre sürgün edilen Rus aydınlarına ait görüşlerdir ve bu kişileri Pavlov, Mihailov ve avukat Andreyev temsil eder. Bu devrimci Rus adamları Abay'ın bilgisine hayran kalırlar. Halkı için üzülen ve onlara yardım etmek isteyen Abay hakkındaki düşünceleri de kötü değildir. Bu üç Rus, Çarlık bürokratları gibi değildirler. Hem Abay'ın bilgisine hem de onun oğluna hayranlık duyarlar. Özellikle de Kazak Türklerine olumlu bakan aydınlardan biri Mihailov'dur. Mihailov, Abay'a nasihat verir. O, Kazak Türklerinin aydın geleceği için Abay gibi halka yol gösteren bir öndere ihtiyaçları olduğunu söyler.

Kazak Türklerinin sanata yakın olduklarını gören Mihailov, Abay'a bir tavsiyede bulunur ve halkına yardım etmek istiyorsa bunu söz sanatını kullanarak yapmasını ve dönemin sorunlarını sanatla dile getirmesini söyler. (AY3:78)

3.2.1.10. Kazak Türklerinin Ruslar Hakkındaki Görüşleri

Abay Yolu romanında Kazak Türklerin Ruslar hakkındaki görüşleri de iki türlüdür. Bu görüş ilk olarak Kunanbay ve onun yanında bulunanların görüşüdür. Kunanbay'a göre Abay ve onun gibi genç nesil Ruslaşmaktadırlar. (AY3:149)

Ruslar hakkında babasıyla farklı görüşte olan Abay ise hiç ırk ayrımcılığı yapmadan bilim ve sanat kimdeyse o milletten bir şeyler öğrenmeye çalışır. (AY1:294) Abay'a göre Rusya, öğrenmesini bilenler için bilim ve sanat ülkesidir. Abay'ın Rus arkadaşları da vardır ve Abay, onlardan çok şey öğrenir. Onlar, Çarlık Hükümetinde çalışanlar gibi değillerdir. Hatta bu aydınlar da Çarlık Hükümetine karşıdırlar. Onlar da Abay gibi adalet ve özgürlükten yanadır. Bunların farkında olan Abay, Rusların böyle aydınlarını sevmektedir ve onlar hakkında iyi düşünmektedir. (AY2:209-210)

3.2.2. ZAMAN

Roman ve hikâyedeki önemli unsurlardan biri zaman'dır. Burada gerçekleşen olayları zaman unsuru dışında hayal etmek mümkün değildir. Ayrıca romandaki kişi kadrosunun da zaman dilime göre kendisini sunma açısından da önemi büyüktür.

"Romanda kendisine yer verilen olayların geçtiği, olup bittiği, cereyan nesnel, vaka ve anlatma zaman dilimlerini karşılayan bir kavramdır."[34] Burada bahsettiğimiz "nesnel zaman" romanda gerçekleşen takvime bağlı bir zamandır. Bu tarih kimse tarafından değiştirilemez. Ayrıca romandaki olaylar belirli bir zaman diliminde gerçekleşmektedir. Bu olayların gerçekleşme zamanı "vaka zamanı" olarak geçer. Romandaki zaman dilimiyle ilgili üçüncü "anlatma zamanı", yazarın bu romanı yazıya aktardığı tarihtir.

[34] Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara, 2009, s.129

3.2.2.1. Nesnel Zaman

Bizim incelediğimiz Muhtar Avezov'un *Abay Yolu* romanında geçen nesnel zaman, romanın başkişisi Abay'ın aşağı yukarı elli yıllık yaşamını kapsar. Romanda geçen nesnel zaman tam olarak 1858-1904 yıllar arasıdır. Muhtar Avezov'un *Abay Yolu* romanında Abay'ın 13 yaşından vefat edinceye kadar başından geçen olaylar anlatılmaktadır. Onun çocukluk, gençlik, olgunluk gibi dönemleri, yaşadığı ortamın siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel koşulları ile beraber ele alınmaktadır. Yazar, Abay'ın etrafında bulunan arkadaş, aile, akraba, sevgili gibi yakınlarının onu nasıl etkileyip, gelişmesini sağladıklarını da anlatmaktadır.

İlk ciltte ele alınan nesnel zaman, Abay'ın 13-24 yaş arasıdır. İkinci ciltte 25'e yakın ve son iki ciltte de Abay'ın orta yaş döneminden vefat edene kadarki zaman dilimi ele alınmaktadır.

Bu tarihi biyografik olarak ele alınan ve dört ciltten oluşan bir romandır. Muhtar Avezov'un amacı, romanın başkişisi Abay Kunanbayev'ın nasıl bir fert, aydın ve şair olduğunu o dönemin tüm sosyal ekonomik koşulları ile bize sunmaktır.

Muhtar Avezov, *Abay Yolu* romanında o dönemin siyasi görüş ve tarihini sunarken zaman unsuruyla beraber ele almaktadır. Mesela, Çarlık Hükümeti zamanındaki siyasi olayların birinden bahsederken tam olarak hangi sene olduğunu dile getirir. Daha doğrusu burada roman kişileri anlatıcı şeklinde geçmektedir. Ayrıca sadece Çarlık dönemi ile ilgili değil, Kazak Türklerinin aydın şahsiyetlerinden de bahsederken zaman unsuruna başvurmaktadır. Bunları aşağıdaki paragraflarda görebilirsiniz:

"Abiş Pavlov'un ikinci sürgünü hakkında Magaş'a anlattı.

-Onun sürgün nedeni ne biliyor musun? 1881 yılında İkinci Aleksandr'ı öldürdükten sonra tahta Üçüncü Aleksandr geçer." (AY3:269)

"Bundan yirmi beş sene önce gençken vefat eden ve bilim adamlarından biri olan Şokan Velihanov'dur."[35] (AY3:282)

Muhtar Avezov'un diğer *Ösken Örken* adlı romanındaki nesnel zaman 1950'li yıllardan başlayarak 1961 yıllar arasında gerçekleşmektedir. Bu romandaki nesnel zaman özellikle 1959-1961 senelerini daha çok yansıtmaktadır. Burada nesnel zamanı, romanın başkişisi Karpov'un konuşmasından çıkartabiliriz:

"1929 yılından itibaren tam otuz sene boyunca şehri iyi biri yönetmemiş."[36] Bu parçaya bakacak olursak nesnel zamanın 1959 yıl olduğu anlaşılmaktadır.

3.2.2.2. Vaka Zamanı

"Vaka zamanındaki olaylar, ya nesnel zamanda geçtiği haliyle aynen, ya da bazı kopmalarla yani özetlenerek veya genişletilerek üç biçimde sunulur:

a.Aynen aktarma

b.Özetleme

c.Genişletme"[37]

---

[35] http://kulturevreni.com/5-365.pdf (Erişim tarihi: 15.05.2016)
[36] Muhtar Avezov, *Ösken Örken*,Jazuşı Yayınları, Almatı, 1980, s.12
[37] Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, s.129-130

Muhtar Avezov, romanlarında vaka zamanına bağlı olarak "genişletme" yöntemini bolca kullanmaktadır. Örneğin, *Abay Yolu* romanında yer alan kişi kadrosunun geriye dönüş veya bazı durumlara karşı, insan içinde uyandırdığı çağrışımların olması buna bir delildir.

Yazar, *Ösken Örken* romanında da aynı şekilde, olay örgüsü sırasında eserin başkişisi Nil Karpov'un iç konuşmasıyla bazı hatıralarını ve geleceğe dair düşündüklerini de vermektedir.

Muhtar Avezov'un romanlarında vaka zamanı sık kullanılmaktadır. Burada *Abay Yolu* romanına bakacak olursak, vaka zamanını belirlemekte zorluk çekmeyiz. Tarihi biyografik roman olduğu için yazar vaka zamanını mevsim olarak veya haftanın günleri şeklinde vermektedir. Burada olay örgüsüne göre ilerleyen zaman dilimini, daha doğrusu hangi mevsim ve gün olarak belirlemek oldukça kolaydır. Fakat her zaman hafta günlerini ya da günün belirli vaktini hangi sene ait olduğunu net söyleyemeyiz.

Romanda vaka zamanı, genelde mevsim olarak bölüm başlarında geçmektedir. Örneğin: *"Sonbaharda gökyüzü bulutlu, hava nemli. Sabah serinliği sonbaharın rüzgârına dönüştü. Etrafı hep kurumuş yapraklar kaplamıştı. Kurumuş ve sararmış pelin ağacı rüzgârdan titriyordu…"*(AY3:3)

"Sonbahar gecesi serin olsa bile etraf aydınlık ve sakindi." (AY3:288)

"Bu sonbahar ayrıca bir hüzünlü ve sessizdi. Kasım ayının ortasında dışarısı da tozlanmış ve eskimiş gibiydi. Ev içi de baya soğuktu. Bazen rüzgârlı bazen de yağmurlu hava insan içini huzursuz ediyordu." (AY3:68) Burada yazar zaman unsuruyla beraber sonbaharın ne kadar hüzünlü ve insan içini karartan mevsim

olduğunu dile getirmektedir. Gördüğümüz gibi yazar zaman unsuruyla insanın duygu ve düşüncesini aktarıyor. *Abay Yolu* romanında bunun gibi birçok örnek vardır. Onlardan bazıları aşağıda verilmektedir:

"Abiş bu sene de yaz tatilinde bozkıra dönmüştü. Fakat bu yaz tatili diğer senelere göre farklıydı. Çocukluğundan beri her sene bozkıra tatile gelen Abiş için bu sene oralar değişik ve farklı gelmişti. Onun geldiği zaman temmuzun başı, yaz ortası olduğundan dolayı, yerdeki çimenler de ezilmiş kalmıştı. İlk üç gün boyunca babasının yanında olan Abiş, Abay'ın da büyük bir keder içinde olduğunu görmüştü. Tek Abay değil, bu sene herkes kederliydi. Çünkü geçen kışın Ospan vefat etmişti." (AY3:220)

"Bu bela sadece bu sene ve bu günlük için değildi." (AY3:155)

"Temmuzun sıcak gününde Kızılkaynar'daki Irgızbay boyunun yaşadığı obaya bugün öğlen kötü haber gelmişti." (AY3:155)

"Sonbahar geldi. Şıngıs'taki yaylada yaşayan halk Yeralı'ya göç etmişti. Komşular da aynı şekilde göç etmekteydi." (AY3:237) Bu paragrafta yazar Kazak Türklerinin göçebe yaşam sürdürdüğünü zaman unsuruyla bize sunmaktadır. Mevsimi geldiğinde yazlık veya kışlık gibi yerlere göç ettiklerini tasvir etmektedir.

Yazar vaka zamanını sadece mevsim veya hafta günleri olarak değil, günün belirli vakti olarak da verir. Mesela bugün, sabah, akşam gibi ifadeleri de kullanmaktadır. Romanda bunun birçok örneği vardır. Onlar: *"Bugün de hava bulutlu idi. Abay ve Aygerim'in kuran çadırları "kahve evler" diye geçiyordu. Bu sonbaharda evde tek Abay ile Aygerim değil, Zeliha da vardı."*(AY3:20)

"Bugün Bazaralı'nın gelmesinden yaklaşık bir hafta keçse bile, şehirdeki dostları ona gece gündüz misafir gözüyle bakmaktadırlar." (AY3:51)

"Perşembe günü mevlitten sonra herkes evlerine dağıldı." (AY3:42)

"Bugün Abiş babasıyla bozkır hakkındaki düşüncelerini paylaştı.

- *Bozkır hayatı insanı iyice tembel eder. Ben buraya geldiğimden beri tembelleştim mi ne?..*

Babası tebessüm ederek:

- *Gerçekten de burada hiçbir şey saatle sınırlanmamaktadır. Tüm işler zamana bağlı olmadan kendi kendiyle akıp gitmektedir. Bazen burada zaman durmuş gibi, saat ve gün diye kavramın da yaşamımızda hiç olmadığını düşünürdüm.*

Abiş de babasının dediklerini onaylayarak:

- *Burada sadece saat değil, tarihin kendisi de donmuş gibidir. Hatta asırlar boyunca durum böyle değil mi?"* (AY3:172) Bu diyalogda vaka zamanı "bugün" diye geçmektedir. Ayrıca yazar, Abay ile Abiş'in konuşmasında bozkırdaki zaman dilimini, orada insanların zamana pek önem vermediğini dile getirmektedir.

Muhtar Avezov, *Abay Yolu* romanında geleceğe dair zamanı planlanmış birtakım işlerle beraber sunmaktadır. Onlar ise: *"Obadaki diğer boy beyleri iki üç ay sonra olacak seçime kadar Şıngıs ilindekileri Kunanbay'lara karşı kışkırtıyorlardı."* (AY3:42)

"Abiş bu sene tekrar Petersburg'a gidip, seneye okulunu tamamlayıp geleceğini söyledi." (AY3:225)

"Eylül'ün beşinde Karamola kermes yerinde Semipalatinsk, Ustkamenogorsk, Zaysan illerinin kurultayı gerçekleşecektir." (AY3:268)

"On beş yirmi güne Ospan'ın ölümünün yıl dönümünü yapabiliriz. Daha fazla uzatırsak yağmurlu günler başlayacaktır." (AY3:276)

Yazar aynı şekilde olay örgüsünde geçmiş zamanı da ele almaktadır. Örneğin: *"Bazaralı memlekete geleli yaklaşık bir ay geçti. Buna rağmen onu görmeye gelenlerin sayısı azalmıyordu."* (AY3:62)

"O geçen sene kışın hasta yatıyordu. Bir süre sonra da vefat etti."

"Darmen, İyis ninenin yetim çocuklarını geçen seneki Takejan obasındaki çatışmadan sonra kendi çocukları gibi görmeye başladı." (AY3:239)

"Arada yedi sekiz gün geçti. Bugün öğlen Abiş'le konuşmaya Ötegeldi gelmişti." (AY3:285)

"İki gün geçti, üçüncü gün akşam Ötegeldi kendi evinde Magış'la Abiş'i buluşturmak istedi." (AY3:288)

"Geçmişte Bazaralı'nın tanıdığı Darkembay'ın kardeşi vardı." (AY3:70)

"O, geçmişte Kunanbay'ın öldürttüğü Kodar'ın yeğeniymiş." (AY3:70)

Yazarın *Ösken Örken* romanındaki vaka zaman yaz sonunda başlamaktadır. Örneğin romanın başında şöyle bir tasvir geçmektedir: *"Etraftaki tarlalara bakınca yaz bitmek üzereydi."* (ÖÖ:5)

Ösken Örken romanında vaka zamanının genişletme yönteminin olduğu Karpov'un iç konuşmasında görmekteyiz. O, yolda giderken dağları görünce aklına eski zamanlar gelir. Böylece Karpov'un eski zamanları hatırlamasıyla geri döner.

Romanda bunun gibi birçok örnek vardır. Onlar aşağıda verilmektedir:

"Bu konuşma sırasında arabadakiler çocukluk dönemlerini hatırlıyorlar." (ÖÖ:5) Burada arabada bulunan kişi kadrosu çocukluk çağlarını hatırlamaktadır.

Ösken Örken romanında vaka zamanının tam tarihini bilmesek de hangi mevsim veya hangi gün olduğu bellidir. Mesela çoğu yerde *Abay Yolu* romanındaki gibi bugün, akşam, sonbahar gibi zaman kavramları kullanılmaktadır. Örneğin:

"Sonbahar akşamıydı…"

"Bugünkü akşam konuşmasından sonra…" (ÖÖ:8)

Ösken Örken romanında geriye dönüş tekniği sık kullanılmaktadır. Arabada Almatı şehrine doğru gelen Karpov, orada kırk yıl önce bulunmuştur.

"Şehir girişindeki evler kırk yıl önce nasılsa o şekildeydi." (ÖÖ:15)

3.2.2.3. Anlatma Zamanı

"Romanda geçen olayların birisi tarafından öğrenilip anlatıldığı, aktarıldığı, okuyucuya sunulduğu zaman."[38] Anlatma zamanı, "anında aktarma" ve "sonradan aktarma" şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bizim incelediğimiz Muhtar Avezov'un romanlarında ise sonradan aktarma yöntemine başvurulmaktadır.

[38] Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara, 2009, s.130

Muhtar Avezov 4 ciltlik *Abay Yolu* romanını yaklaşık 15 yıl boyunca yazar. Bunun *Abay* olarak adlandırılan ilk kitabı 1942'de, ikinci cildi ise 1947'de yayınlanır. Yazar, üçüncü cildi 1952 yılında, dördüncü cildi 1956 yılında yazmıştır.

Yazar *Abay Yolu* romanından sonra *Ösken Örken* (Yetişkin Filiz) romanını kaleme almıştır. Bu roman dört ciltlik olarak planlanmaktaydı. Fakat Muhtar Avezov, 1961 yılında ilk kitabını yazdıktan sonra vefat eder. Kitap 1962 yılında yazar vefat ettikten sonra yayımlanır. Gördüğümüz gibi yazarın *Ösken Örken* romanı tamamlanmamaktadır.

3.2.3. MEKÂN

"Mekân, romana özgü olay ya da olayların ve roman kişilerinin hareketlerine ayrılmış bir sahne olan yerdir."[39]

İlk önce mekânla ilgili olarak *"Mekân ne ölçüde öne çıkarılıyor ya da geri planda bırakılıyor?"*[40] sorusuna cevap vermemiz gerekiyor. Tanzimat döneminden başlayarak romanda mekân unsuruna önem verilmeye başlamıştır. Daha önceki dönemlerde ise mekân, mekân tasvirleri pek fazla önemsenmiyordu. Şimdi ise, yani 18.yy.dan bu yana belli bir amaçlara göre mekân tasvirleri yapılmaktadır.

Romanda mekân ve mekân tasvirleri insan karakterleri ile ilgili verilir. Daha doğrusu, roman kişilerini nerde yaşayıp ya da nerede yaşamak istediklerini, mekânlara göre yargılayabiliriz. Fakat bazı romanlarda ise yazar, mekânı bize

---

[39] Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara, 2009, s.133
[40] Age., s.133

sunarken sadece olayları veya kişileri daha da belirginleştirmek için birer araç olarak kullanmıştır.

Muhtar Avezov'un romanlarındaki mekânlar genellikle şimdiki Kazakistan Cumhuriyetinde gerçekleşmektedir. *Ösken Örken* (Yetişkin Filiz) romanda bulunan mekânlar Güney Kazakistan'da, *Abay Yolu* romanındaki mekânlar ise Doğu Kazakistan'ın çeşitli il ve ilçelerinde geçmektedir.

3.2.3.1. Somut Mekânlar

3.2.3.1.1. Açık Mekân

Roman ve hikâyelerde somut mekânları içeren açık mekân: *"Olayların cereyan ettiği köy, kasaba, şehir, ülke, ova, deniz, dağ, gibi açık alanlardan oluşan mekân."*[41]*dır.*

Abay Yolu romanındaki olayların gerçekleştiği açık mekân, genellikle şimdiki Doğu Kazakistan'da bulunan Semey şehrinde geçmektedir. Romanda sıkça geçen açık mekânlar, Tobıktı boyunun yaşadığı Şıngıs (Cengiz) dağı, onun etrafında bulunan Semey ve Karkaralı şehirleri en önemli ve başta gelen mekânlardandır. Bununla birlikte arada Kazakistan'ın eski başkenti Almatı şehri de geçer. Romanda Buhara, Kazan, Petersburg, Türkiye, Kafkasya ve Kırım, Taşkent, Sibirya gibi bölgelerin de adları da açık mekân olarak geçmektedir.

Bu romandaki açık mekânları, şehir ve köy (bozkır) diye ikiye ayırmak mümkündür. Bir taraftan şehir ve köy (bozkır), olayların gerçekleştiği, diğer taraftan ise sembolik anlamlı mekânlar da diyebiliriz. Burada mekân unsurunun aynı anda üç işlev gördüğünü görüyoruz, onlar: olayın gerçekleşme yeri, olay örgüsünün izlediği yolu belirleme ve romanda yer alan kişileri tanıtmaktır.

---

[41] Age., s.134

Şehir ve köye yüklenen sembolik anlam, belirli bir mekân tasviriyle kitapların bölümlerinde gelişmektedir.

Şehir, bilim ve tekniğin, gelişmenin ve ilerlemenin mekânıdır. Köy ise geri kalmışlığın, içine kapanıklığın ve yalnızlığın ocağıdır.

Açık mekân olarak geçen yol, dağ, köy (bozkır), yayla gibi yerlerin tasvirinde, olayın gerçekleşme yeri ile roman kişilerinin ruh hallerini anlatma konusunda çok önemli bir yeri olduğunu görmekteyiz. Ayrıca romanda yer alan kişilerin yaşadığı mekânlarına göre onların hangi sınıfa ait olduklarını anlayabiliriz. *Abay Yolu* romanındaki bölümlerin isimlendirilmesi bile, hem mekân açısından hem romanda yer alan kişilerin ruh hallerini veya onların ne durumda oldukları hakkında bize bilgi vermektedir. Örneğin: "Kaytkanda" (Dönüşte) bölümünde, Abay'ın şehirden köyüne dönüşünü sırasında onun köyüne, yakınlarına denen özlem duygusu verilmektedir. "Kıyada" (Zirvede) ise, babası Kunanbay ile arasındaki çatışmada üstün gelmesi verilmektedir. Yani yazarın bölüm adlandırma yöntemine bakacak olursak, onun yol, yokuş, dağ, zirve gibi mekânları bölüm ismi olarak kullanması, bizim zihnimizde birtakım çağrışımsal anlam uyandırmakta ve yazarın mekân unsuruna önem verdiğini göstermektedir.

Muhtar Avezov'un romanlarındaki açık mekânla ilgili örnekleri şu şekildedir:

"Akşokı'da sonbahardan itibaren yazmaya başlayan Magaş, Afrikadaki Nil nehri üzerinde geçen, büyük bir yiğitlik destanını naklediyordu. Destanda, acımasız zengin adamın, kendi kulu tarafından cezalandırılması anlatılıyordu. Son günlerde o destan Akşokı, Korık, Kindikti, Şolpan gibi yakın yerdeki köylerde anlatılıp, ezberlenip, yayılıyordu…" (AY3:373)

Burada Muhtar Avezov, roman olaylarının açık mekân olarak geçtiği, Akşokı ilçesini vermiştir. Ayrıca Afrika'daki Nil nehrinde geçen destanların birinden de bahsederek, Akşokı ilçesine yakın olan Korık, Kindikti, Şolpan gibi açık mekânlarının sadece adlarını vermektedir. Roman kişilerinden olan Magaş'ın da edebiyata ilgisi olduğunu gösterir ve o dönemde sözlü edebiyatın ilçeler içinde yaygın olduğunu da anlayabiliriz.

Muhtar Avezov, *Ösken Örken* romanında Güney Kazakistan'da bulunan çiftçilerle çobanların hayatını ele aldığı için, romanda o bölgedeki şehir ve ilçelerin adları çok sık geçmektedir.

Muhtar Avezov'un *Ösken Örken* romanında geçen açık mekânlar Güney Kazkistan'ın Şayan, Sozak, Şımkent gibi bazı şehirleri ile Almatı şehrinde, Alatau dağı, İle nehri ve Almatı şehrinin bazı Talgar, Aksay, Butakov, Remizov gibi illerinde gerçekleşmektedir. *Ösken Örken* romanındaki olay örgüsü, açık mekân olarak geçen Almatı şehri ile başlamaktadır. Daha sonra olay örgüsü, romanın başkişisi Karpov'un Güney Kazakistan'a il komite sekreteri olarak görevlendirilmesi ile Şımkent ve Şımkent'in il ve ilçelerinde gerçekleşir.

Hindistan, Mısır, Çin, Rusya gibi ülke adları sadece romandaki kişi kadrosunun konuşmasında geçmektedir.

Ösken Örken romanındaki açık mekân örnekleri şu şekildedir:

"Araba İle nehri boyundan Almatı'ya doğru gidiyordu. Yolda da tarlalar vardı." (ÖÖ:5) Burada açık mekân Almatı'ya doğru ilerleyen İle nehri boyundaki bozkırdır.

"Karpov, ilk önce ilçelerde yaşayan halkın durumunu öğrenmek istedi. O, daha sonra Noyan, Uzak, Şengeldi ilçelerine ziyarete gelmişti." (ÖÖ:298) Bu paragrafta

Karpov'un komite sekreteri olarak görevlendirildiği Baskent şehrinin ilçe adları, açık mekân şeklinde geçmektedir.

3.2.3.1.2. Kapalı Mekân

Kapalı mekân, roman ve hikâyelerin olay örgüsü esnasında olayların gerçekleştiği: *"Ev, oda, daire, iş yeri gibi kapalı yerler."*[42]dir.

Muhtar Avezov'un romanlarındaki ev, çadır, bahçe, pansiyon, cami, oda, araba gibi kapalı mekânlar ise, genelde olayın gerçekleşme yeri olarak geçer. Onlar bazen ayrıntılı olarak, bazen de hiç ayrıntıya girmeden sadece olduğu gibi sunulmaktadır. Muhtar Avezov'un kitaplarında kapalı mekânlar hem olayın gerçekleşme yeri olarak hem de kişilerin nasıl biri olduğunu temsil etmektedir.

Muhtar Avezov'un romanlarındaki kapalı mekânlar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

"Alimbek Tatarların bölgesinde yaşıyordu. Yöneticiler, Maken'i kaçmasın diye Alimbek'in iki katlı evine iki bekçi göndermişti. Tutuklanan kızı, kaçmasın diye önlemini almak zor değildi. Evin yüksek duvarıyla yeni kapısı çok güvenliydi. İçine kapanık bir kişiliğe sahip olan Alimbek, kalabalığı sevmezdi. O, evine komşuları çağırmaz, tanımayanları ise bahçesine bile almazdı. Gayretli memur, kibirli aptal adam, insanlara her zaman yukarıdan bakar ve köyde yaşayan kendi yakınlarını bile hiçe sayardı. Karısı da, bozkırdan gelen misafirleri sevmezdi."(AY4:104)

Biz, bu paragrafta kapalı mekân olarak tasvir edilen Almibek'in evinden onun zengin, cimri, kibirli ve içine kapanık bir insan olduğunu görüyoruz.

---

42 Age.,s.134

“Fyodor İvanoviç, Rusların bölgesindeki hastane civarında yaşıyordu. Geniş ve sakin sokaktan geçerken, tek katlı ahşap tavanlı evler vardı. Abay, tanıdık eve gelince kapıyı açtı, kapı gıcırtısız kolayca açılıyordu. Bahçenin ortasında bir turna heykeli vardı. Sol tarafta ise kuş ve tavuk kümesi gözüküyordu. İnek için de küçük kapalı bir ahır vardı. Kapalı bahçe biraz gölgeli ve serindi. Tavan altında ise hamam için hazırlanan venik (Güzel kokulu huş ağacı yaprakları veya ince meşe dallarından yapılan yaprak süpürgesi anlamında kullanılır.[43]) asılıydı. Yeni boyanmış lavabo ise kapalı bahçeyi güzelleştiriyor gibiydi. Lavabonun sabun yerinde sarı ve kırmızı sabunlar vardı. Temiz ve düzenli kapalı bahçe Abay’ın hoşuna gitmişti.” (AY4:35)

Burada yazarın detaylı tasvir ettiği, Fyodor İvanoviç’in yaşadığı bahçesinde olan, kapalı geçidin ve oradaki ahır ve kümesin temiz ve her şeyin yerinde olması onun temiz ve orta sınıf insanlarından olduğunun göstergesidir.

“Genelde her köyde ak (beyaz) evlerden birkaç tane olurdu. Beyaz evlerin çoğu bir süre sonra kahverengi, gri, yarım kulübeye dönüşürdü. Burada kahverengi, biraz eskimiş çobanların evi, uzun köyün iki tarafına yayılmıştı. Merkezde ise yan yana yerleşen, yedi-sekiz kanatlı (çadırların büyüklüğüne göre değişen kanatlar) evler vardı. Onların hepsi bugün bembeyaz keçe ile kaplamış gibiydi. Bu büyük evlerin dışı renkli desenlerle kaplıydı.

Birileri köye yaklaştığı zaman, onların çok misafirperver oldukları uzaktan anlaşılıyordu.”(AY3:178)

Kapalı mekân olarak geçen çadırlara bakacak olursak, oradaki insanların keçe kullandıkları anlaşılır. Ayrıca bu köydeki insanların iyi, temiz, misafirperver oldukları da anlaşılmaktadır.

[43] http://ukraynahayat.com/rus-hamam-klasigi-banya/, (Erişim Tarihi: 11.03.2016)

Yazarın *Ösken Örken* romanındaki olay örgüsü kapalı mekân olarak geçen arabada gerçekleşmektedir. Örneğin: *"Arabada üç kişi var. Şoförün yanında oturan 45 yaşlarındaki gri şapkalı, beyaz tenli Nil Karpov Petroviç'tir."*(ÖÖ:5)

Bu romandaki diğer kapalı mekân ise, arabayla Almatı şehrine doğru yol alan kişiler: *"Sovyet bakanlarının birinci pansiyonuna geldiler."* (ÖÖ:13) Yani buradaki pansiyon da kapalı mekânlardandır. Romandaki olay örgüsü bu pansiyonda gerçekleşir.

Muhtar Avezov'un *Ösken Örken* romanındaki dördüncü bölümde anlatılan Aysulu'nun bahçesi ve evi de kapalı mekânlar olarak geçmektedir.

3.2.3.2. Mekân Tasvirleri

"Tasvir, betimlemedir. Gözlenen bir varlığın, çevrenin, kişilerin, olayların yani görülen her şeyin bütün özelliklerinin, şekillerinin, unsurlarının, oluş biçimlerinin belirtilmesi, ifade edilmesidir."[44]

Muhtar Avezov'un mekân tasvirlerine bakacak olursak, insanların hangi sınıfa ait oldukları kolayca anlaşılır. Romanda mekân tasviri yapıldığı zaman, hemen hemen her tasvirden onu çıkartmak mümkündür. Yazar, mekân tasviri yaparken, o yerin sağ ya da sol tarafta bulunmasına ve rengine çok önem vermiştir. Roman kişilerinin iyi ya da kötü, fakir ya da zengin olması bu tasvirlerden çok net anlaşılmaktadır. Mesela ikinci kitabın bölümlerinden olan "Jaylauda" bölümünün başı şöyle başlamaktadır:

---

[44] Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara, 2009, s.137

“Geniş ve yemyeşil çimlere yayılan, bozkırın sağ tarafında hep beyaz çadırlar vardı. Bunlar hayvan kokusundan uzaklaşmak için oraya yerleşmişlerdi.
Bozkırın diğer tarafında ise, hayvanlar için çayır ve kahverengi çadırlar bulunuyordu. Burada küçücük eski kümes ve yırtık, kirli çadırlar bile bulunuyordu. Bu çadırlarda ise ihtiyar çoban ve keçici çocuk gibi hayvancılıkla ilgilenenler yaşıyorlardı.” (AY2:54)

Bu paragrafta roman kişilerinin bulunduğu mekâna göre sınıf çatışması apaçık bellidir. Bozkırın sağ tarafındaki beyaz evlerde zengin, diğer tarafında ise kahverengi olan, eski, yırtık evlerde fakir kesimin yaşadığı anlaşılmaktadır.

Romandaki mekân tasviri, eskiden Kazak Türklerinin göçebe hayat tarzıyla yaşadıklarının bir göstergesidir. Onlar mevsimsel olarsak sürekli taşınmaktaydı.
Abay Yolu romanının üçüncü cildindeki “Karaşıgın” (vergi) başlıklı bölümünden örnek verecek olursak şöyledir:

“Şimdi Abay ve yakınları Kızılkaynar adlı obada oturuyorlardı. İnce nehirle beraber dere ve çayırları geniş yayla olduğu için, Abay ve yakınlarıyla beraber gelen birkaç oba daha vardı. Burada Irgızbay boyundan olan yaklaşık ona yakın aile vardı. Diğer komşulardan ise Karabatır, Anet, Torgay, Topay gibi boylardan da birçok aile gelmişti. Böyle birçok boyların toplandığı yerde, her obanın kenarında bulunan kara eski evler ve yarım kulübeler özellikle göze çarpmaktadır. Böyle bir yaşamda kimin tok, kimin ise aç olduğunu ayırt etmek kolaydır. Bunları bilmen için sadece dışarıdan bu evlere bakman yeterlidir. Oralarda çok sayıda hayvan sürüsü var. Onlar ise ak (beyaz) evlerin malıdır. Yüzlerce hatta binlerce olan bu hayvanlar, zenginlere aittir…” (AY3:154-155)

Yukarıdaki paragrafta yazar, Kazak Türklerinin hem göçebe hayat sürdürdüklerini hem de sınıf ayırımı olduğunu ortaya koymuştur. Okur hiçbir zorluk çekmeden anlayabiliyor. Yazar burada hem açık hem kapalı mekânı vermiştir. Açık mekân olarak geçen Kızılkaynar yaylasıdır. Yazar o yeri anlatırken mekân tasvirine de başvurmuştur. Kapalı mekân ise, yaylada bulunan çadırlardır. Yazar, çadırları anlatırken zengin ve yoksulların durumlarını ele almıştır. Yazarın *Abay Yolu* romanında bunun gibi mekân unsurlarını verirken sınıf ayrımına değinen birçok örnekler vardır.

"Abiş köyde hiçbir şey yapmadan oturmayı sevmiyordu. Abay bunu biliyordu. Darmen ile danıştıktan sonra, Abiş'i biraz gezmeye gönderecekti. Abiş'in gideceği yer "Karaauliye" (Karaevliya) adlı Şıngıs dışında kalan bir eski mağara idi." (AY:176)

Abay Yolu romanının üçüncü cildinde geçen bu parçada ise yazar, mekân unsuruna değinirken, Abay'ın oğlu Abiş'in boş boş oturmaktan hoşlanmadığını ve sürekli bir şeyler öğrenmeyi ve araştırmayı seven biri olarak tanıtmaktadır.

*"Nogayların köyünün kenarında büyük yüksek "Dogalan" diye dağ var. Atlarınızla tam o dağa doğru gidin, orada buluşuruz diyerek, kendi işleri ile haberi iletmeye gitmişti." (*AY3:199)

Yazar bu paragrafta Nogayların köyünü ve köyün kenarında kalan "Dogalan" dağına değinmiştir. Buradaki açık mekân olarak geçen dağ ise, roman kişilerinin ortak bir buluşma yeri olarak verilmiştir.

*"Magripa ile yengesinin son kararı boyunca buluşma yeri Ötegeldi'nin evi değil, Musabay evinin yanındaki konukların evi olan ak(beyaz) evdi. Abişler girdiğinde o evde yuvarlak masada sofra kurulu, büyük lamba açıktı." (*AY3:233) Burada

dikkatimizi çeken husus, kapalı mekân olarak geçen, o dönemdeki konuk evinin olmasıdır. Şimdiki zamana göre ise ona 'otel' diyebiliriz. Yani burada yazarın amacı, tekrar o dönemdeki sınıf çatışmasının olduğunu anlatmak ta diyebiliriz. Bazı insanların kulübelerde yaşaması, bazılarının ise ayrı bir konuk evlerinin olması, zengin-yoksul ayırımının belirtilerindendir. Ayrıca daha önce bahsettiğimiz gibi, yazarın bu kapalı mekânının rengini belirtmesidir. Beyaz renginde geçen bu konuk evi ve içindeki eşyalara bakacak olursak ta, zenginlere ait olduğu apaçıktır. Fakat burada yazarın amacı sadece sınıf çatışmasını göstermek değil, roman kişilerinin bir buluşma yeri olarak ta geçmektedir.

"Abay, dışarıda jandarmayı ilk gördüğünden beri, onun yüzünden bir umut hissedilmiyordu…"(AY3:361)

Bu parçada açık mekân olarak geçen il ya da dışarıda Abay'ın duygusu verilmiş. Yazar, Abay'ın umutlanmadığını ve içinde bir korku oluştuğunu belirtmiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi mekân unsurunun sadece bir somut mekân olarak geçtiği yerler de vardır. Yani romandaki olayın gerçekleşme yeri olarak geçer. Okurda herhangi bir çağrışımsal anlam uyandırmadan, olduğu gibi verilir. Örneğin:

"Ertesi gün Ospan'ın evinde tüm akrabaların toplantısı oldu."(AY3:278)

Muhtar Avezov'un *Ösken Örken* romanında Almatı şehrindeki Alatau dağının tasviri verilmiştir. Örneğin: *"Alatau dağının hepsi güzel değil, yükseklikleri de aynı değildir. Bazı yerleri kahverengi, bazı yerleri de yamuk…"* (ÖÖ:6)

Böylece Muhtar Avezov, romanlarında mekân tasvirine çok önem vererek yazdığını görüyoruz.

Muhtar Avezov, romanlarında bize mekân tasvirlerini verirken, Kazak Türklerinin nasıl bir hayat sürdürdüklerini, sınıf çatışmasını, insanın ruh halini kısacası o

dönemdeki olup biten her şeyi detaylı bir şekilde vermiştir. Bu dört kitabı okurken, sadece bir roman kişilerinin bulunduğu mekân olarak değil, farklı yöntemlere başvurarak farklı unsurları da çağrıştırdığını görmekteyiz.

3.2.4. KİŞİ KADROSU

"Kişi kadrosunu genellikle insanlar oluşturmaktadır. Ancak bunun yanında az da olsa hayvan, eşya, harf, sayı, işaret ya da daha başka bir şey (simge)in roman kişisi olarak görev aldığı da görülebilmektedir."[45]

Muhtar Avezov'un romanlarında, küçük yaştaki çocuklardan ihtiyar adamlara kadar hemen her kesimden kişi yer almaktadır. Romandaki kişileri cinsiyet bağlamında ele alacak olursak, 'erkek' karakterlerin ağırlıklı olduğunu görürüz. Fakat bu, kadın karakterlerin çok az olduğu anlamına gelmez. Özellikle yazarın *Abay Yolu* romanında yer alan kişi kadrosunun çoğunluğunu genç kesim oluşturmaktadır. Kazak Türklerinin göçebelik hayatının anlatıldığı romanda; bucak beyi, ilçe başkanı, oba başkanı, boy beyi ve kaza başkanı gibi zenginler ile onlara hizmet eden kişiler ve sıradan bir yaşam süren yoksullar, romanın kişi kadrosunu oluşturur.

Yerli halk, yöneticilerin arasında geçen çatışmalardan dolayı, her zaman mağdur durumdadır. Yerli yöneticiler, kendilerinin vermekle yükümlü olduğu vergileri bile, durumu olmayan, sıradan insanlara ödetmektedir. Irgızbay boyunun yöneticisi, romanın başkişisi Abay'ın babası Kunanbay'dır. O hacca gidip geldikten sonra ise yerine oğlu Takejan geçer ve yönetimi devralır. Kunanbay'ın halkına karşı baskıcı ve acımasızca davranışları, oğlu Takejan'da da bulunur. Aynı zamanda

---

[45] Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü kitap, Ank. 2009, s.142

Çarlık Hükümeti tarafında olan memurlar da Kunanbay ve Takejan gibi acımasız ve baskıcıdırlar. Ayrıca bu kişilerin hepsi rüşvetçidirler.

Abay Yolu romanındaki kişi kadrosunu oluşturanların çoğu alt sınıftan olan yerli halktır. Semey'deki fabrika işçileri, hayvancılıkla uğraşan çoban ve hizmetçiler bu sınıftandır. Rus bürokratları, boy beyleri ve ticaretle uğraşanlar ise üst sınıfı oluşturur ve onlar alt sınıf insanlarına göre daha azdır.

Kendi kazançları ile yaşayan orta sınıf insanları, bu eserde çok az sayıdadır. Bu kişileri; tercümanlık yapanlar, avukatlar ve uzmanlar oluşturur.

Bu dört ciltteki kişi kadrosunu, o dönemin ekonomik yapısı göz önünde bulundurularak; köylüler, şehirliler, yerli boy beyleri, Çarlık bürokratları ve imamlar gibi gruplandırmak mümkündür.

Köylüler, göçebe yaşam tarzını sürdüren ya da şehrin kenarında yaşayanlardır. Darmen, Bazaralı, Asılbek, Darkembay gibi kişiler bu gruptandır. Şehirliler ise, şehirde yaşayan ve orda çalışan Kasen, Seyseke, Aben, Uali, Iskak ve Jakıp gibi zengin kesimden oluşmaktadır. Çarlık bürokratları olan Daniyar'la Samalbek ve Azimhan'ı da bu gruba eklemek mümkündür. İmamlar grubunda ise Gabithan, Küçük Molda, Hazret, Sarmolla, Samal, Hoca Aşim, Hazreti Ahmet gibi şehir ve köyün imamları bulunmaktadır. İmamlar içinde Gabithan, müspet kişi olarak geçer. Küçük Molda bağnaz biridir. Diğerleri ise halka yanlış vaaz veren din adamlarıdır.

Kişi kadrosunu, kültür seviyesine göre şu şekilde ayırmamız mümkündür; hem medresede hem de Rusların okulunda eğitim görmüş olanlar ve bilgisiz, okuma

yazması olmayan kişiler. Okuma yazmayı bilenler içinde Magauiya, Abiş, Abay, Akılbay, Darmen, Kakitay, Maken, Saltanat, Anna ve Aygerim vardır.

Romanın başkişisi Abay, şehirdeki medresede üç yıl eğitim görmüştür. Daha sonra Rus dilini öğrenerek, eğitimine devam etmiştir. Akılbay, Darmen ve Kakitay ise bozkırdaki hocadan eğitim alırlar. Okuma yazmayı bilen, eğitimli, görgülü kadınlar içinde Saltanat, Maken, Anna ve Aygerim vardır. Diğer sınıftakiler okuma yazmaları olmayan Yerbol, Darkembay, Zere, Baymaganbet, Bazaralı ve Uljan'dır. Burada Uljan'la Zere'nin okuma yazma bilmeseler de, sözlü edebiyattan haberlerinin olması bile kâfidir.

Muhtar Avezov'un *Abay Yolu* romanındaki olumlu kişiler Magauiya, Abay, Mihailov, Abiş, Andreyev ve Pavlov'tur. Olumsuz kişiler ise Sakıp ve Azimhan'dır. Burada okuma yazması olmayanlardan Darkembay ve Bazaralı ileri görüşleri ile dikkat çekmektedirler. Daha önce bahsettiğimiz gibi Uljan ve Zere, eğitimli olmasalar da, düşünce bakımından çok anlayışlıdırlar.

Yazarın diğer romanındaki kişi kadrosunu inceleyecek olursak Muhtar Avezov'un en büyük amacı, toplumun önüne çözülmemiş sorunları cesaretle sunabilmek, elde edilmiş başarılarla eksiklikleri incelemek, halkı aydın geleceğe inandırmak ve "sosyal realizme" davet etmektir. Yazar, özellikle eserinde işlediği resmi konuşmaların sanata nasıl dökülmesi gerektiği üzerinde çok düşünür. Bu soru belki de eserin en zor sanatsal meselelerinden biri olmuştur. Muhtar Avezov'un tamamlanmayan büyük eseri sadece Kazak Türklerinin o dönemki sorunları ile yetinmeyip, çeşitli karakterleriyle de değerlidir. Çağdaşlarımızın kimliğine ilişkin bu roman, yazar için yeni bir adımdır. Roman kişilerini sunma açısından Muhtar

Avezov çok başarılıdır. Mesela bu dönemde yazılan eserlerin kişi kadrosu, genelde olumlu ve olumsuz kahramanlar diye ayrılabilmektedir. *Ösken Örken* romanında ise tasvir edilmiş birçok parti ve Sovyet işçileri, çiftçiler ve Sovyet yöneticileri içinden "bu kötü" diyebileceğimiz olumsuz kişileri apaçık görmek mümkün değildir. Onları ancak sergilediği hareket ve tavırlarına göre ayırmak mümkündür.

Muhtar Avezov'un *Ösken Örken* romanında örnek alınacak kişiler vardır. Onların içinde özellikle başarılı parti üyeleri yer alır. Yazar, ideal kişi kadrosunu ararken, ilk önce bütün işleri başlatan ve hazırlayan parti üyelerinin kişiliklerine ayrıca ilgi gösterir. *"Benim sevdiğim kişiler-vatanını düşünen insanlardır."*[46] sözüyle de yazarın bu tercihini anlayabiliriz.

Yazar, şimdiki Tölebi iline gittiği zaman, kolektif çiftçileri ziyaret etmiştir. Yazarın, Güneydeki çeşitli mimari anıtlara gitmesi bile tesadüf olmadığını *Ösken Örken* romanında görmekteyiz. Eserin başkişisi olan Karpov, eski medeniyet miraslarına değer verenlerdendir.

Muhtar Avezov, ziyaretleri sırasında Sozak ilinde yaşayan Ümit adlı kızın hüzünlü olayını kendisine not ederek, romanında canlandırmak ister. Bu olayın özeti, Ümit adlı genç kızın kendi isteği dışında yaşlı adamla evlendirilip, mutsuz olması ve sonunda da yerli yöneticiler hükmüyle ölüm cezası kesilmesidir. Bu hadise hakkında Sozak ilinin ozanı Kuljabay Tölenov'ın destanı da vardır. *Ösken Örken* romanında bu olay geçmektedir. Tarihte yaşanan bu hadisede Ümit ismi Alua olarak değiştirilmiştir. Yazarın bu olayı anlatmasının bir sebebi de kadın-erkek eşitliğine

---

[46]Rahmankul Berdibay, *Muhtar Şını*, Gılım Yayınları, Almatı, 1997, s.170-171

çok büyük önem verdiğini göstermektir. Yazar, Alua'nın başından geçen bu olayı, sadece Alua'nın değil, tüm halkın sorunlarını göstermek için ele almıştır.

Muhtar Avezov, hayatının son yıllarında farklı yerlerdeki konuşmalarında, makalelerinde, yazılarında çiftçilerin durumunu ele almıştır. Onun *Ösken Örken* romanındaki önemli meselelerden biri çiftçilerin yaşam tarzıdır. Yazar, gittiği her yerde çiftçilerin ne durumda olduklarını araştırarak öğrenmiştir. O, araştırma için gittiği yerlerde yeni arkadaşlıklar edinir. Onlardan bazıları yazarın eserlerinde yer almaktadır. Muhtar Avezov'un 1959-1961 yıllar arasında Şımkent bölgesine gittiği zaman tanıştığı ve arkadaş olduğu parti ve Sovyet işçilerinin çoğu *Ösken Örken* romanında birer ilkörnek olarak geçmektedir. O dönemin il başkanlığında bulunan Jarkınbekov, Begimbetov, İsmailov, Manasov, Sasbukayev gibi birkaç arkadaşının adı değiştirilerek verilmiştir. Onlardan bazıları ise Murat Kasımov ve Nurtaza İsmailov'dur. Mesela, *Ösken Örken* romanında önemli yeri olan, olumlu kişilerden birine bakalım. İl sekreteri olan Jarkınbekov, Muhtar Avezov'a gerekli bilgileri vermeden ziyade, yakın arkadaşı olmuştur. Eserde bu kişinin bazı özellikleri de verilmiş gibidir. Bölgeden gelen Almasbek Jaylıbekov'un portre tasvirini yazar şu şekilde verir: *"Boyu uzun, büyük gözlü, beyaz tenli olan Almasbek'i, kendisinin eski arkadaşı, il sekreteri olan Mukış'a gülümseyerek baş eğdi."* Bu tasvir, il sekreteri Jarkınbekov'un olduğunu göstermektedir.[47] Burada geçen Mukış Baymuhambetov da Muhatay Jurmuhambetov'un özelliklerini taşımaktadır.

[47] Rahmankul Berdibay, *Muhtar Şını*, Gılım Yayınları, Almatı, 1997, s.181

Yazar, önüne gelen herkesi romanında bulundurmamıştır. İnsanları eserin amacına uygun olarak isimlerini değiştirerek vermiştir. Tüm bunları edebiyat sanatının kurallarına ve sanatsal şartlara uygun şekillerde sunmayı iyi bilmiştir.

Yazar *Ösken Örken* romanını ele alırken Kazak Türklerinin, özellikle de Güney Kazakistan'daki insanların yaşam tarzını ve oradaki çiftçilerle pamukçuların durumlarını konu edinmiştir. Yazarın eserdeki kişileri oluşturmaktaki başarısı, kendisinin o bölgeye gidip, bölge yaşamını ve insanlarını yakından tanımasıyla ilgilidir. Yazar, bu romanını oradaki insanların büyük sorunlarıyla beraber ele almıştır. Kazak Türklerinin aydınlarından olan Rahmankul Berdibayev'in şu sözleri eserin yakaladığı başarının anlaşılmasına yardımcı olacaktır: *"Muhtar Avezov'un Ösken Örken romanı, halkımızın medeniyetini ve ulusal bilincini önemli davalara karşı verilmiş iyi bir yazarlık cevabıdır."*[48]

Muhtar Avezov "Şimdiki Roman ve Onun Kahramanı" adlı makalesinde romanlardaki kişi kadrosunun nasıl olması gerektiğini dile getirir.[49] Yazar, bu romanda yer alan kişileri tüm yönleriyle vermeye çalışır**.** Bunu yazarın akşamki Alatau dağını tasvir ederken görmek mümkündür. İlk başta açık renkte olan dağın gittikçe kararmasını tasvir eden yazar, bu dağı insanlara benzetir.[50]

"Benim sevdiğim kahramanlar vatansever kişilerdir. Yani memleketini ve halkını düşünen insanlardır. Bu kişiler fabrikalarda, kolektif çiftliklerde, il parti komitelerinde çalışanlar ile bölge işçileri, tarih şeceresini kendi elleriyle

---

[48] Age., s.168

[49] Age., s.169

[50] Muhtar Avezov, *Ösken Örken,* Jazuşı Yayınları, Almatı, 1980, s.6

yaratanlardır. Benim için onların yeri ayrıdır.”[51] diyen Muhtar Avezov’un *Ösken Örken* (Yetişkin Filiz) romanında hayranlıkla tasvir ettiği kişiler: Nil Karpov, Jandos Asanov, Asiya Alimova, Aysulu ve İlyas’tır. Bunlar yardımsever ve çalışkan kişilerdir.

Romanda olumsuz kişilerin tasviri, onların alkolik, yaramaz, yalaka gibi sıfatlarıyla ortaya koyulmuştur. Aysulu’nun erkek kardeşi Arman’ın ölümüne sebep olan alkolik adam Sagat’tır. Onun suçunu örtmeye çalışan il savcısı Samatov, il hakimi Bekbayev, Sagat’ın ağabeyi Beysen, yengesi Asel gibi kişilerin hepsi içi fesat insanlardır. Yazar, bunların olumsuz kişiliklerini tiksinerek, iğrenerek vermektedir.

Genel olarak baktığımızda yazar, olumsuz kahramanların kişiliklerini reel olarak tasvir etmiştir. Onlardan kimileri ağır suç işlemeye kadar gitmiştir. Doyumsuz, çıkarcı anne, hileli yenge Asel’in ve onların ortağı olan Sagat’ın kişiliğini açıklayarak ortaya koymuştur. Romanda olumsuz kişi olarak değerlendirilen genç delikanlı Sagit’tir. Yazar, Sagit’in niye böyle biri olduğu hakkında şöyle demiştir: *“Karnı tokluk işi yokluk.”*[52] Böyle bir durum, çoğu ailenin oğlu ile kızlarının doğru yoldan sapmalarına sebep olan faktörlerdendir.

Bunların sunumunda yazarın hayal dünyasının ne kadar zengin olduğunu görmekteyiz.

Yazar, Güney Kazakistan hakkında bilgileri toplarken, orada yaşanan bir olay dikkatini çeker. Güney Kazakistan’ın Jetisay ilçesinde gerçekleşen bu olay, yazarın *Ösken Örken* romanında yer almaktadır. Burada, ilçeye muayeneye gelen genç kızı

---

[51] Talatbek Akimov, Danalık Mayegi, Jalın Yyaınları, Almatı, 1997. s.78
[52] Rahmankul Berdibay, *Muhtar Şını*, Gılım Yayınları, Almatı, 1997, s.101

gören delikanlı kaçırmak ister. Delikanlı, kendisine müdahale olmak isteyen kızın erkek kardeşini arabayla çarparak öldürür. Bu olayın sonu büyük bir davaya döner ve delikanlı senelerce hapiste kalır. Buradaki kız Nasima Abuova, delikanlı Jumabek Rısbekov'dur. Yazar, romanda kızı Aysulu, delikanlıyı da Sagit diye adlandırır. Jumabek'in de akrabaları uyduruk değil, o ilçenin değerli çalışanlarıdır.

Romandaki bazı kişilerin isimleri de değişmiştir. Onlar: Zahan İskanderov Akan Sultanov'a, Alim Erimbetov Salim Begimbetov'a, Nurtaza İsmailov Murat Kasımov'a, Manasov Jarasov'a, Abentayev Esentayev'a, Kaspanbetov Esdauletov'a, Tasanbayev Muhitov'a, Koldasbayev Almanov'a dönüştürülmüştür. Fakat bu kişilerin portresi, tasvirleri aynı olarak verilmiştir.

Muhtar Avezov, bu romanını temmuz ayının otuz birinde tam olarak ele almıştır. Burada yazar, aynı piyeslerdeki gibi ilk önce eserin baş kısmına, romanda yer alacak kişi kadrosunun isim soy isimlerini, ne yaptıklarını, yaşını, mesleğini, akrabalık bağlarını kısaca not alır:

"Nil Petroviç Karpov- gelecek sekreter, 45 yaşlarında.

Jandos Asanoviç (Jake)- 65 yaşlarındaki emekli adam.

Asiya Alimova- çalışan genç kadın.

İlyas- üniversite öğrencisi, tıpçı.

Aysulu- kolektif çiftçilerin ilçesinden gelen güzel kız, öğrenci.

Sagit- su işleri ile ilgili mühendis.

Nurbibi- Aysulu'nun annesi.

Arman-Aysulu'nun erkek kardeşi, 15-16 yaşlarında.

Tanat- ihtiyar kolektif çiftçi, Aysulu'nun tanıdığı.

Abilmajin- Sagit'in ağabeyi.

Asel- Abilmajin'in karısı.

Samatov Hasen- ilçe savcısı.

Bekbayev Adil- ilçe hâkimi.

Kölbayev Muhit- ilçe komite sekreteri.

Abdi Esenov- "Baskent" fabrikasının müdürü.

Kundız-Abdi Esenov'un karısı.

Sıpatayev Oraz- onun ağabeyi.

Kerimbek Janayev- bölüm başkanı.

Asılbek- erkek kardeşi, Kundız'la evlenmek istemiştir.

Arip Esdauletov- il komite sekreteri.

Jarasov- Noyan ilçesinin sorumlusu.

Şaripov Eskali- Noyan ilçesinin sekreteridir."[53]

---

[53] http://adebiportal.kz/pdf-js-master/web/viewer.html?lang=kz&book=/upload/iblock/fa4/fa421607c8cba8e83b266a7a727b9f77.pdf&name=%D0%9C%D2%B1%D1%85%D1%82%D0%B0%D1%80%20%D3%98%D1%83%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%B2%20%D1%88%D1%8B%D2%93%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%8B&aut=%D0%9C%D2%B1%D1%85%D1%82%D0%B0%D1%80%20%D3%98%D1%83%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%B2%20%20&link=m-khtar-uezov--kaz, (Erişim Tarihi: 10. 05.2016)

Sonunda Şaripov'u Murat Kasımov, Aleksey'i Nil diye değiştirmiştir. Yazar, romanındaki kişi kadrosunu bu şekilde seçmeyi kendince doğru bulmuştur. Burada yazar, romandaki en önemli kişileri seçerek göstermiştir.

Muhtar Avezov'un Güney Kazakistan'daki pamukçuların, çiftçilerin ve diğer işçilerin yaşam tarzını, sıkıntılarını, oradaki zor yaşam şartlarını konu edinmesi ve bu sorunların hepsini etkili kişilere kadar ulaştırması sonucunda, o bölgedeki işçilerin durumunun yüzde kırk kadarı iyileştirilmiştir.

3.2.4.1. Erkekler

Muhtar Avezov'un dört ciltten oluşan *Abay Yolu* romanının başkişi **Abay Kunanbayev'tır.** Büyüklerden Darkembay, yaşıtlarından Baymaganbet, Bazaralı, Kudayberdi ve Yerbol'dur. Daha sonraki küçük nesilden de Darmen, Magauiya, Abiş ve Kakitay'dır. Ruslardan ise Pavlov, Mihailov ve Andreyev'tır. Bu kitaplarda yer alan kadınlar ise Saltanat, Zere, Aygerim ve Uljan'dır. Bu isimlerini verdiğimiz tüm kişi kadrosu, romanın başkişisi Abay Kunanbayev'ın etrafında yer alan kişilerdendir.

"Bu romandaki Abay tipi, Abay'ın da Avezov'un da teklif ve düşüncelerini aksettiren Kazak toplumu için yeni bir insan, yeni bit tip'tir."[54]

Muhtar Avezov, Abay'ı çocukluk döneminden başlayarak, onun yakınları, arkadaşları, sevgilisi ve bunun gibi diğer önemli unsurları da dâhil ederek anlatmaktadır. Bu kitaplarda Abay Kunanbayev bir birey, şair, halkı savunan adaletli

---

[54] Şerif Aktaş, *"Muhtar Avezov'ta Milli Kimlik Arayışları"*, Bilig, S.6, 1997, s.217

kişi olarak anlatılır. Abay'ın bu tür özelliklere sahip oluşu, yanında bulunan arkadaş, aile ve o dönemin aydın kişileri sayesindedir.

Şehirdeki medresede eğitim alan Abay Kunanbayev, o dönemin bilgili ve görgülü kişilerindendir. Abay, eskiden gelen ve o dönemde de yaygın olan batıl inanç, muska ve üfürükçülere karşıdır.

O, boş zamanlarında hep kitap okur. Fakat onların oturduğu yerde kütüphane ve okul gibi eğitim merkezleri olmadığı için şehre gidip gelenlerden aldırtmaktadır. Abay, medresede eğitim alırken Doğu edebiyatının Nizamî, Nevaî, Fuzûlî, Firdevsi gibi klasiklerini okumaya başlar. Bizim ele aldığımız eserin ilk kitabındaki bölümlerden birinde, Abay'ın Doğu edebiyatından hangi eserleri okuduğu detaylı olarak verilmiştir. Abay, sürgüne gönderilmiş hemşerilerine yardım amacıyla şehre gider. Orada Akbaş lakaplı bir Rus avukatla görüşür. Akbaş, Semey şehrinde bulunan en bilgili avukatlardan biridir. Akbaş'la bu konu hakkında görüşmeye giden Abay, onun evinde bir sürü kitap görür. Fakat bu kitaplar hukuk kitapları değil, Rus yazarı Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'e ait eserlerdir. Avukatla pek anlaşamayan Abay, Rus dilini öğrenmediği için çok pişman olur. Daha sonra Abay, eğitimine devam etmek için Semey'e gelir. Avukat Akbaş, Abay'ın yaşı geçse bile, onun kendi imkânları ile hocalardan Rusça dersi alabileceğini söyler. Bir süre sonra Abay, o dönemin aydınlarından olan Mihailov'la tanışır ve onun yardımları ile Rus dilindeki tüm eserleri çok rahat anlayıp, Kazak Türkçesine bile çevirebilir hale gelir. Ayrıca o, Çarlık bürokratları ile de çok rahat Rusça anlaşabilmektedir. Sadece Rusça konusunda değil, din konusunda da bilgilidir. Yazar, bu dört kitapta, romanın başkişisi olan Abay'ın hem eğitimine hem de ahlaki değerlerine önem vererek anlatmıştır. Bolıs olan Kunanbay, Abay'ın düşünce açısından farklı olduğunu bildiği

için, oğlunun baba yolunu izlemesini ister. Bunun için şehirde eğitim alan küçük Abay'ı yanına aldırtır. Kunanbay'ın üç karısı vardır ve Abay ikinci karısındandır. Abay'ın annesi ve ninesi ile yaşamaktadır. Onların yaşadığı oba, yazın Cengiz dağlarının yanındaki yaylalarda, kışın ise Jidebay obasındadır. Abay'ın ninesini herkes büyük boyun anası olarak bilir. Uljan kayınvalidesi ile *'büyük ev'* olarak geçen ocakta oturmaktadır. Abay'ın yetişme tarzında bu büyük evin önemi çok büyüktür. Onun çocukluğu, Uljan ve Zere'nin oturduğu obada geçmiştir. Babası Kunanbay ise, o eve haftada bir uğramaktadır. Kunanbay, yaşlandığı zaman, dördüncü kere evlenir ve orada yaşar. Abay ise, on dört yaşlarından itibaren, medreseyi bıraktığından beri babasının yanına sık sık gidip gelmektedir. Abay, çocukluğunda annesi ve ninesinden dinlediği halk hikâyeleri, destan, şiir ve masal gibi sözlü edebiyat ürünleri ile büyür. Onların obalarına geçici olarak gelen ozandan da şiirler, hikâyeler ve kahramanlık destanları dinler. Özellikle Kazak Türklerinin meşhur, *'Kobılandı Batır'*[55] destanı ilgisini çeker.

O obaya bir süreliğine gelen Barlas, dinleyicilere gündüzleri destan, akşamları ise şiirler okur. Ozanın çeşitli konularda da eserleri vardır. Onlardan biri de, o dönemin sorunları ve adaletsiz yöneticilerle ilgilidir. O, şiirlerinde isim vermese de, Abay kendi içinde onların kim olduklarını anlamaktadır.

Onlardan biri de halkı sömüren Maybasar'dır. Bu sorunların hepsini dile getiren ozan, halkı için içten içe üzülmektedir. Abay daha önce halkı için bu kadar üzülen birisini görmemiştir. Abay, Kunanbay ile şehre gittiği zaman Barlas gibi bir halk şairi ile tanışır. Şairin irticalen okuduğu şiir onu çok etkiler. Şiirinde Abay'ın

[55] http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/12864,kobilandibatirdestanipdf.pdf?0, (Erişim tarihi: 10.05.2016)

babasının ne kadar acımasız ve baskıcı olduğundan bahseder. Bunu anlayan Abay, çok utanır. Ozanın şiirlerinden etkilenen Abay, onu çok sever ve onun gibi olmaya çalışır. Abay babasına yardım ettiği zaman, diğer boy beylerini de tanır. Onların arasındaki gerginliği de kendi gözleriyle görmektedir. Onların daha çok kendi çıkarlarını düşündüklerini anlar. Evlilik konusunda da itibar ve çıkarlarının öne çıktığı bellidir. Örneğin, Abay'ın nişanlısı Dilda, ilçedeki zengin adamın kızıdır. Alşınbay adlı bu adam, orada çok itibarlı biridir. Kunanbay'ın ağa olmasına yardım etmiştir. Bunun için babası, Abay'ın düşüncelerini sormadan, onu Dilda ile evlendirir. Bu evliliğin itibar ve şahsi çıkar için yapıldığı apaçıktır. Abay, gençliğini böyle çıkarcı ve sömürgeci kişilerin arasında geçirir. Boylar arasındaki çatışmalar hakkında her şeyi öğrenir. Kazak Türklerinin yaşam tarzında, bu çatışmaların ortaya çıkış nedeninin de, çatışmayı durduranın da 'büyük söz' olduğunu görmekteyiz. O dönemde göçebelik hayat tarzı sürdüren Kazak Türklerinin yazılı kanunu bulunmamaktadır. Bu sebeple insanlar, aralarında bir anlaşmazlık olduğu durumlarda 'büyük söze' başvurmaktadırlar. Yani, şeriat ve töre kurallarına göre çözüm bulmaktadırlar. Ne var ki bu kurallar bile şahsi çıkarlar için kullanılmaktadır. Özellikle Kunanbay başkalarına karşı dürüst ve adaletli davranmamaktadır. Babası ile Böjey çatışması, onların nasıl olduklarını gösterir. Bunların hepsini gördükçe, Abay, babasına karşı soğur. Abay sıradan insanlarla kaynaşması sonucunda ise, onları daha iyi anlamaya başlar. O, bahar kıtlığında ise fakir ailelere yardım eder. Onların içinde Baymaganbet, Baytorı ve Darkembay da vardır. Romanın başkişisi Abay, Ruslarda da aynı Kazak Türklerindeki gibi, yöneticilerin çıkarcı, baskıcı olduklarını öğrenir. Onlarda da kendisi gibi dürüst, halk sözcüsü olan kişiler vardır.

Çarlık Hükümetinde de kaba kuvvet kullanılmaktadır. Pavlov ve Mihailov gibi adalet peşinde olan kişileri sürgüne gönderirler.

Bu dört ciltte de Abay'ın haksızlığa ve baskıya karşı gelmesi dikkati çeker. O, Muhtar Avezov tarafından halkın istediği gibi anlatılmıştır. Abay'ın bu kitaplardaki arayış yolculuğu, halkına yapılan haksızlık ve baskının sebebini bulup, onları bu zulümden kurtarmaktır. O, olgunluk çağında, geçmişten beri halkına yapılan bu zulmün hiç değişmediğini anlar. O dönemin sosyal yaşam merkezinde olan şeriat ve törenin de herkesin şahsi çıkarları için kullanıldığını da görmektedir. Bu dört kitapta, Abay'ın sanat yaşamı düzenli bir sırayla verilmektedir. Medresede eğitim aldığı zaman, şiir yazması ile başlayan sanat yaşamı, daha sonra da devam eder. Köyüne gelen Barlas'la, şehirde tanışan Şöje adlı ozanlardan çok etkilenir. Onun Maybasar'ı taklit eden şiiri bir hicivdir. Eserde bunun gibi Abay'ın şiirinlerden birkaç örnek verilir. Abay ilk zamanlar kendi şiirlerinin ona ait olduğunu söylemez. Bir süreliğine başka ozanların şiirleri gibi okur. Böylece yavaş yavaş kendi şiirlerini yazmaya başlayan Abay, bir süre sonra iyi bir şair olur. Abay, yanındaki yöneticileri tanıdıkça, şiirlerinde onların ne kadar acımasız ve baskıcı oldukları hakkında yazmaya başlar. Özellikle Tobıktı boyunun yöneticilerini eleştirir. Abay'ın Rus eserlerini okuması, sanat hayatını etkiler. Böylece çevresindeki toplumsal sorunları dile getirirken, kendisini Puşkin'e benzetir. Abay, bir süre sonra Puşkin'in şiirlerini Kazak Türkçesine çevirmeye başlar; Puşkin'in *Tatyana'nın Mektubu*'nu çevirir. Bu şiir çok kısa zamanda meşhur olur ve sevilmeye başlar. Köy halkı, Abay'ın Puşkin'den çeviren bu şiirini yabancı görmez. Çünkü bu eserdeki Tatyana, Kazak Türklerinin destanlarındaki kızlara benzemektedir. Böylece Abay'ın bu şiiri her yerde ve herkes tarafından benimsenerek okunur. Kısacası Abay, Kazak Türklerinin edebiyatına yeni

bir şiir tarzı getirir. Abay'ın şiirleri diğer ozanlarınkinden farklıdır. O, şiirlerinde yöneticileri eleştirir. Abay'a göre şiir, toplumun sosyal sorunlarını dile getirerek, bu sorunlara çözüm yolu göstermelidir. Abay'ın sanat yaşamı, eserin ikinci kitabında anlatılmaktadır. Şiirleri bozkırdan ziyade şehirde yaygınlaşır. Abay'ın çıkarcı yöneticileri eleştirdiği şiirleri, haksızlığa uğrayanların arasında meşhur olur. Bunun gibi sosyal sorunları dile getiren şiirlerinin yanında aşk şiirleri de yazan şair, gençler tarafından da örnek alınan bir şahsiyet haline gelir. Abay, genç nesle hayat ve sanatla ilgili dersler verir. Özellikle Rusça eğitim almalarını söyler ve kendi çocuklarını da şehirdeki Rus okullarına gönderir. Abay, bununla birlikte bozkırdaki, durumu olmayan yoksul, yetim çocukları, şehirdeki okullara yazdırır. Bu genç neslin, çağdaş eğitim almasını, sonra da halkına adaletli bir şekilde hizmet etmelerini ister. Şehirde eğitim alan çocuklara itibar ve çıkar için değil; halkının geleceğini düşünen, adaletli, dürüst kişiler olmaları için eğitim almalarını söyler. Abay, bunun gibi, elinden ne geliyorsa gençlere yardım etmeye her zaman hazırdır. Gençlere, istedikleri konuda tavsiye verir ve onları yönlendirir. Ne kadar Rus şiirleri, şairleri ilgisini çekse de, kendi milletinin şairlerini ve onların eserlerini de çok iyi bilir. Gençlere nasihat verirken de kendi milletinden çıkan şairlerden de bahseder. Örneğin, Abay'ın meşhur Bircan Salı ozanını bozkıra çağırması ve onun eserleri ile tüm halkı, özellikle de gençleri tanıştırması önemlidir.

Eserin başkişisi olan Abay, ara sıra içinden geçen istek, duygu ve düşünceleri ile dikkati çekmektedir. İkinci kitabın son bölümünde geçen bu iç duyguları monolog şeklinde verilmiştir. Abay'ın bu duyguları, halkının geleceği hakkındaki endişeleridir. O, bozkıra bakarken bir denizi canlandırır zihninde. Köklü tarihe sahip bu bozkırı bir deniz gibi hayal eder, kendisi de o denizde yelken açan bir gemi

gibidir. Geleceği belli olmasa da, daha iyi ve güzel şeylere ümit eden gemi, sahile doğru yüzer. Bu ümit ve mücadele gemisini hayal eden Abay, duygu ve düşünceleri ile uzaklara gider. Bunları düşünüp hayal ettikçe de içini sımsıcak bir duygu sarar. Ayrıca, halkı için mücadeleye devam etmesi gerektiğini de unutmaz. Abay'ın bu türden hayalleri uzun sürmezdi. Toplumun sorunları aklına geldikçe, içindeki sevinç duygusunu endişe basardı. Eserde bunun gibi birçok örnekler verilmektedir. O, sürekli geçmişi ile geleceğini düşünerek karşılaştırırdı. Bu haksızlıklarla dolu hayatta tek olduğunu ama yine de iyi bir istikbal için mücadele etmesi gerektiğini aklından çıkarmazdı.

Babası ile ağabeyi artık yabancılaşmıştır. Fakat Abay, kaybettikleri için pişmanlık duymamaktadır. Böylece geçmiş ile geleceğini karşılaştırarak, kendisine hesap vermektedir. Zamanla, bu düşüncelerini halkın önünde ve Tobıktı boyunun önünde dile getirmektedir. Kendisi bu boydan olsa da halka yapılan tüm haksızlıkları söyler. Geçmişten o döneme kadar adaletsiz, baskıyla yapılan ne varsa hepsini tek tek sayar. Abay için önemli olan itibar, akraba değil, adalettir. Ayrıca gençlerin her zaman ata yoluna göre değil, sevgi ve aşkla evlenmelerini ister. Eserde, böyle töreye göre evlendirme konusunda birkaç örnek de vardır. Abay, her zaman elinden geleni yapmıştır. Fakat bazen istediği sonuca ulaşamamıştır. Mesela, Kerimbala ile Oralbay aşkına ne kadar istese de yardımcı olamaz. Bu genç çiftin aşkı, trajik sonla biter. Bunun gibi, dört kitapta da birkaç aşk olayı geçer. Bazen iyi, bazen de trajik sonla biten bu olaylarda, eserin başkişisi Abay yer almaktadır. Elinden geldiğince yardım eden Abay, sonunda beraber olamayan gençler için çok üzülür. Kazak Türklerinin töresine göre hareket eden büyüklere karşı çıkar. Gençlerin istediği kişiyle evlenmesi taraftarıdır. Bazen boy beylerinin engel olmasına rağmen, bilgisine güvenerek, Çarlık

Hükümetine başvurur. Bu olayların eskiden gelen ata yoluna göre değil, Çarlık Hükümetinin kanunlarına göre çözülmesini ister. Eserde geçen Maken davasını böyle kazanır. Bu davada Abay'a Rus arkadaşları ile oğlu Abiş yardım etmiştir. Abay bu dört kitapta da adalet peşinde olduğunu kanıtlayan hadiseler yaşar. Belli bir yazılı kanunu olmayan Kazak Türklerini cehaletten kurtarmak ister ve onlara yol göstermeye çalışır. O dönemin baskıcı yöneticilerinden olan babası ve ağabeyine bile karşı gelir. O, itibar ve çıkar peşinde değil, halkın geleceğini düşünerek onlara yardım etme peşindedir. Abay sadece babasıyla ağabeyine karşı değil, onlar gibi rütbe ve maddiyata düşkün diğer boy beylerine karşı da mücadele eder. Dini eğitim de almış olan Abay, şehirdeki çıkarcı imamlara da karşıdır. Çünkü onlar, topluma doğru yol gösterme yerine, kendi çıkarını düşünmektedir. Bunların hepsini gören ve üzülen Abay, haksızlık, baskı ve bilgisizliğe karşı halkına yardım etmektedir. Onun yakınları ise karşı cephededirler. Fakat onun yanında bazı vefalı arkadaşları ile akıllı genç nesil vardır. Hayatı boyunca mücadele eden Abay, hem şiir yazarak hem de aciz insanları uyararak ve yol göstererek, elinden geleni yapmıştır.

Kunanbay

Kunanbay, bu dört kitapta karşı cephede yer alan, olumsuz tiplerdendir. Diğer bir şekilde 'ideal kötü' de diyebiliriz. İtibarlı bir boy beyidir, her zaman töre ve şeriata göre karar verir, ata yolunu tutar. Abay'ın babası olan Kunanbay'ın nasıl biri olduğu iyice ayrıntılı olarak verilmiştir. İtibarlı, istediğini elde eden, baskıcı ve çıkarcı Kunanbay, kendisi ve otoritesi için her şeye hazırdır. O, yaklaşık 15-20 obanın büyük, sözü geçer kişilerindendir. Bununla beraber Karkaralı şehrinin

yöneticilerindendir. Kendi boyu ve kendisi için her türlü hile ve haksızlığa hazırdır. Kunanbay'ın kişiliğini ortaya koyan da bu özelliğidir. O, ilk kitapta annesinin tek evladı ve onlardan kalan ocağın tek sahibi olarak geçer. Babasının birkaç karısı olsa bile, Kunanbay ilk karısındandır. Babasının diğer karılarından da çocukları vardır ama Kunanbay onlardan yaşça büyüktür. Bu sebeple de kimse Kunanbay'a karşı çıkmaz. Her şeyi kendi istediği gibi yapan, gerekirse de baskı ve güçle yaptıran Kunanbay, zamanla sözü geçen otoriteli bir kişiliğe sahip olur. Herkesin kendisine itaat etmesini ister. Nerde kolay kazanç varsa, onu elde ederek kısa sürede zengin olur. Her zaman şeriat ve töre kurallarına göre hareket eden Kunanbay, atadan gelen kanunları da kendi çıkarı için kullanabilmektedir. Irgızbay boyunu oluşturan, yaklaşık 15-20 obanın hepsi, onu hiçbir zaman sorgulamaz. Bazıları korkudan, bazıları ise onun gibi çıkarcı düşündüklerinden ona inanırlar. Göçebe yaşam tarzı sürdüren bu obaların, kimin nerede ve ne zamana kadar yaşayacağına da Kunanbay karar verir. Eserde Borsak ve Bökenşi gibi rakip gördüğü boylar da vardır. Onlardan intikamını almak için de, onların otlaklarına el koyar. Kunanbay, çoğu zaman baskıcı davranır. O, kendisi gibi diğer boy beyleri ya da kendi mensubundaki halkla danışma yerine, direkt karar vermeyi sever. Dört kitapta da Abay için, bu insan sert mizaçlı, sürekli emir veren bir yabancı gibidir, babası olmasına rağmen ondan çekinir. Abay'ın çocukluğunda şahit olduğu Kodar'ın ölüm cezası, Kunanbay'ın ne kadar sert ve acımasız olduğunu gösterir. Kunanbay, diğer çocuklarına göre Abay'ın onlardan farklı olduğunu görür ve gelecekte kendi yerine yönetime geçmesini ister. Şehirde eğitim gören oğlunu, eğitimini tamamlamadan bozkıra aldırtır. Gelecekte kendi yerine geçeceğini düşünen babası, Abay'a öğrenme amacıyla farklı görevler verir. Onun ilk görevi ise, babasının rakip ve düşmanlarını tanımasıdır. Boy beylerinin

kurultaylarına da oğlunun katılmasını ister. Bu görevlerin hepsini babasının istediği gibi yapar. Abay'ın bu görevleri yerine getirmesi, diğer insanları, yani yakınlarını ve boydaşlarını tanımasına vesile olmuştur. Yerli yöneticilerle onların idaresindeki insanların anlaşamadığını ve sürekli çatışmaların ortaya çıktığını görür. Şehirdeyken bunlardan haberi olmayan Abay, bozkıra geldikten sonra halkla kaynaşmaya başlayınca ve bu karmaşık göçebe hayatını görünce çok şaşırır. Herkesin kendi çıkarını düşünmesi, destan ve hikâyelerdeki gibi olmadığını kanıtlar. Kunanbay'a göre doğru olan, oğlunun kendi yanında bulunarak bir şeyler kazanmasıdır. Ona hayatı öğretmeye çalışır. Abay bir kere annesi ve ninesinin yaşadığı yere gitmek istediğinde, Kunanbay kızar. Kunanbay'a göre bu doğru değildir. O, yakınlarına karşı hep soğuk ve mesafeli davranır. Her zaman emir verir ve onların düşüncesine önem vermez. Kunanbay'ın bir derdi olsa bile kimseyle dertleşmez. Abay, babasının böyle bir kişiliğe sahip olduğunu kendisi söyler. Kunanbay ileri görüşlü biridir ve kendi döneminin bitmekte olduğunun da farkındadır. Kendi çağının geçmekte olduğunu bilen Kunanbay, çağdaş zamana karşı iç geçirerek, çaresizlikle yenildiğini kabul etmiştir. Abay'la arasında geçen bir konuşmada, oğlunun ona *"senin dönemin geçti"* demesi Kunanbay'ı çok düşündürür. Artık gerçekten de zamana karşı mücadele edemeyeceğini anlar. Kunanbay çocuklarının eğitim almalarından yanadır. O, üç karısından olan bütün çocuklarını okutmaya çalışır. Hem Batı hem Doğu eğitimini alan çocukları, birbirinden farklı yetişirler.

Kunanbay, hayatının sonuna geldiğinde, kendi görevini Abya'a devretmek ister. Haksızlık ve zulme uğrayanların tarafında olan Abay, bu görevi üstlenmez. Şeriat ve töre kurallarına göre hareket eden Kunanbay, Karkaralı şehrinde cami yaptırır. Ayrıca yaşlandığı zaman hacca da gider. Oradan döndükten sonra, tüm işlerini

oğullarına devrederek, köşeye çekilir. Fakat o artık ne kadar dindar olsa da aynı kişiliğe sahiptir. Bozkırda olan çatışmalara karışmaya devam eder, yaşlansa bile itibar ve rütbesi onun için çok önemlidir.

Bazaralı

Bazaralı Kaumenoğlu tarihi bir şahsiyettir. Diğer taraftan da eserin başkişisi Abay Kunanbayev'ı tamamlayan kişidir. Abay, bildiklerini sanat yoluyla nakleder. Yoksul halka şiirleriyle yol gösterir. O dönemin sorunlarını eleştirerek dışa vurur. O, baskı ve zorbaya karşıdır. Bazaralı ise, Abay'ın dile getirdiklerini eyleme dönüştürerek dışa vurmaktadır. İkisinin düşünceleri, hayata bakış açıları aynıdır. Bu bakımdan Abay ile Bazaralı birbirini tamamlamaktadır. Bazaralı, Abay'ın eserlerinde eleştirdiği boy beylerine ders vermeye çalışır. O, haksızlığa gelememektedir. Daha önce Bazaralı tarafından uyarılan Takejan, onu dinlemez. Bundan sonra ise Bazaralı halkı sömüren Takejan'ın tüm atlarını kaçırarak, onları durumu olmayan ailelere dağıtır. Böylece Bazaralı, onların haklarını iade ettiğini ve zalim yöneticilere bir ders verdiğini düşünür.

Abay'ın yakın arkadaşlarından olan Bazaralı, fiziksel olarak da ondan büyüktür. Bazaralı eserin ilk kitabında otuzlu yaşlardadır. Abay ise ondan on yaş küçüktür. Bazaralı'ya göre, bey dediğin zor zamanda yoksullara yardım etmelidir. Çok cesur bir kişiliğe sahip olan Bazaralı, aynı zamanda her konuda da kendi düşüncelerini açıkça söyleyebilen biridir. Bir süre sonra Bazaralı Jıgıtek boyunun saygıdeğer kişisi olur.

Kunanbay, kendisine Bazaralı ne kadar karşı çıkarsa çıksın, onun cesur olmasına saygı duyar. O, hacca gidip geldikten sonra Bazaralı'ya parasal destek sağlar. Sadece Kunanbay değil, Abay da Bazaralı'yı sever ve ona saygı duyar. O, herkes tarafından saygı görmektedir. Bazaralı, Kerimbala ile Oralbay'ın aşk olayından sonra, etrafındaki insanların ne derecede ona yakın olup olmadıklarını anlar. O, Abay gibi, bu çiftin evlenip, mutlu olmasını ister. Bunun için de elinden geleni yapar.

Bazaralı, gezmeyi seven biri olarak, bozkırdaki diğer boyların durumlarından haberdardır. Ona göre, durumu kötü olanlar bir araya gelerek çalışmalıdır. Halk, yerli yöneticiler ve boy beylerinden herhangi bir şey beklememelidir. Onun cesaretli davranışlarından biri de halka karşı adaletli olması ve Takejan'ın atlarını, haksızlığa uğrayan ailelere dağıtmasıdır. Bazaralı'nın bu yiğitliği, destanlardaki kahramanlık olayları gibi anlatılır.

Bazaralı, hiçbir suçu olmadan, Oralbay yüzünden sürgüne gönderilmiştir. O, suçu olmadığı halde sürgün edildiği için çok pişmandır. Bir süre sonra Bazaralı sürgünden kaçar. Bazararlı'nın sürgün edilmesine sebep olan bu iki boy arasındaki çatışma, Bazaralı'nın yiğitlik davranışı ile son bulur. O, sürgünden geldikten sonra intikamını alır. Bu büyük olaydan sonra, yerli hâkimler onu sorgulamaya alırlar. Bazaralı sorgulama sırasında at kaçırma olayında, ona yardım eden kişilerin isimlerini vermez. Bu davranışlarından ötürü, kendi halkı için her şeye hazır, cesaretli yiğit olarak değerlendirebiliriz.

Darkembay

Darkembay yerli halkı temsil eden kişilerdendir. O, *Abay Yolu* romanının başkişisi Abay'ın etrafında yer alan kişilerden biridir. Darkembay, bozkırdaki eziyet

çeken halkın, tüm sorunlarını dile getirmektedir. O, Bökenşi boyundan gelmektedir. Darkembay da Bazaralı gibi çok cesaretli bir yiğittir.

Darkembay'ın, boy beylerinin toplantısında, halkını düşünerek söylediklerini bir "erkek sözü" olarak algılayabiliriz. Darkembay bu toplantıda: *"Bu kadar dayandık, yeter! Zirveye kuş da çıkar, köpek de… Bize doğru yolu gösterin!"* der.(AY1:22) Darkembay'ın böyle demesine herkes hayran kalır.

Abay, bozkıra bahar kıtlığı geldiği zaman, kendisine yardım istemeye gelen Darkembay'a destek olur. Kunanbay, oğluna bu hareketi için kızar.

Darkembay, gençliğinden beri Bökenşi boy beyleri ile çalışır. Fakat o, bir süre sonra onlarla gitmez "jataklarda" kalır. Abay, dostları tarafından Yeralı'daki bucak beyi seçimine ikna edildikten sonra, oradaki yerli halkı ziyarete gider. Fakir halkın nasıl yaşadıklarını gören Abay, onların haline çok üzülür. Yoksul halkın kalacak evleri bile yoktur. Ortada bir tek eşyaları kalmıştır. Yoksul halkın bu durumunu araştırmaya gelen Abay, Darkembay'la karşılaşır. Onu gören Abay, neden "jataklarda" kaldığını sorar. Darkembay şu şekilde cevap verir: *"Ölürsen, boyunla beraber öl!"* der.

Darkembay, "jataktaki" yoksul insanları bırakıp gidemediğini ve onlardan hiçbir farkı olmadığını dile getirir. Darkembay'ın dedikleri Abay'ın hoşuna gider. O, Abay'a, zengin boy beylerine hizmet eden insanların sorunlarını anlatır. Bu acı gerçekleri duyan ve kendi gözleriyle de gören Abay, ona çok minnettardır.

Burada dikkati çeken hususlardan biri de Darkembay'ın o dönemin taleplerinin bilincinde olmasıdır. O, eğitimli gençlerin ilerleyen zamanlarda halkına destek olacağına inanır. Hatta bu ümidinden, Abiş'le arasında geçen konuşmada bahseder.

Abiş

Gerçek adı Abdırahım olan Abiş, *Abay Yolu* romanının diğer kişileri gibi başkişi Abay'ın yanında yer alan tarihi şahsiyetlerdendir. O, eserde çağdaş ve eğitimli genç tipi olarak geçmektedir. Aynı zamanda romanın başkişisi Abay'ın oğludur. Babası onun geleceğinden ümitlidir. Bizim ele aldığımız *Abay Yolu* romanında onun çocukluğu pek ayrıntılı anlatılmaz. Bir tek şehirde Rusça eğitim gördüğünden bahsedilir. Abiş'in konuşmalarını duyan Mihailov, onun Semey şehrinde değil daha iyi bir yerde okumasını ister. Mihailov'un bu tavsiyesine uyan Abiş, ilk başta Tümen'de daha sonra Petersburg'da eğitim alır. Petersburg'da askeri eğitim alımıştır. Babasının istediği gibi bir aydın olarak büyüyen Abiş, eserin son iki cildinde daha çok görülür. Üçüncü ciltte onun nasıl biri olduğu hakkında bilgi verilir. Hem dış görünüşüyle hem de davranışlarıyla bozkırdaki diğer insanlardan farklıdır. Abiş, bu romanda duygusal ve yetenekli biri olarak karşımıza çıkar. Bunun sebeplerinden biri de onun keman çalmasıdır. Abiş, bilgisi sayesinde o dönemin hükümet konularını iyi öğrenmiştir. Bu yüzden bozkırdaki Maken davasını da kendi eline alır.

Okuma yazması olmayan Kazak Türklerinin evlilik ve miras paylaşımı, atadan gelen töre ve şeriat kurallarına göre çözülmektedir. Çarlık Hükümeti, Kazak Türklerinin sorunlarını, dilekçe yazmadıkları takdirde, çözümü kendilerine bırakmaktadır. Bu konuda bilgi sahibi olan Abiş, Maken davasını hükümet kanunlarına göre kazanır.

Bu eserde dikkati çeken hususlardan biri de Abay'ın kendi oğlunu çok sevip onunla gurur duymasıdır.

Magauiya

Magauiya, *Abay Yolu* romanında karşımıza olumlu, eğitimli bir tip olarak çıkar. O, bozkırdaki imamdan dini eğitim aldıktan sonra diğer kardeşleri gibi şehirdeki Rus okulunda okur. O da Abiş gibi romanın başkişisi Abay'ın oğludur. *Abay Yolu* romanında Magauiya'nın çocukluğu hakkında bilgi verilmez. Gençlik çağında adaletli ve dürüst biri olarak karşımıza çıkar. O, babasına karşı saygılıdır. Burada dikkatimizi çeken hususlardan biri Magauiya'nın kardeşiyle arasının iyi olmasıdır. Onlar birbirini hem çok sever hem de birbirlerine saydı duyarlar.

Magauiya, Kazak Türklerinin töre kuralları hakkında yeterince bilgi sahibidir. O, herkes tarafında dürüst bir hâkim olarak bilinir. Ayrıca genç olmasına rağmen iyi bir şairdir. Magauiya, bu sanat anlayışını babası Abay'dan öğrenir. Abay, oğlu Abiş gibi Magauiya'nın da bozkırdaki halkın geleceğini düşünen dürüst bir insan olmasını ümit eder. Abiş'in vefatından sonra babası tamamen Magauiya'ya odaklanmıştır. Fakat ağabeyinin vefatından sonra kendisi de rahmetli olur.

Gabithan

Gabithan, Tatar Türklerinden gelen, bozkırdaki çocukları okutan din adamıdır. O, bozkıra birkaç yıl önce gelmiştir. Her zaman Kunabay'ın yanında bulunan bu delikanlı, kişilik olarak iyi niyetli, saf ve sevimlidir. Obadakiler de Gabithan'a karşı saygılıdırlar. Gabithan, Abay'ın annesi ve ninesinin yaşadığı obada kalmaktadır. Kitap okumayı ve okuduklarını da paylaşmayı çok seven Gabithan, her gün obadakilere hikâye, masal anlatır.

Yevgeni Mihailov

Mihailov Rus aydını ve tarihi şahsiyettir. Otuzlu yaşlarında olan Mihailov Hükümete karşıdır. Bu yüzden de sürgün edilmiştir. Mihailov *Abay Yolu*'nda çok cesur ve bilgili biri olarak karşımıza çıkar. Onun, Abay'ın iyi bir şahsiyet olmasındaki rolü büyüktür. Onlar ilk defa şehirdeki Gogol kütüphanesinde karşılaşırlar. Böylece kütüphanede tanışıp, sık sık görüşmeye başlarlar. Abay, kendi etrafındakileri ve özellikle de Çarlık memurlarını tanımak istediğini söyler. Bilgili Rus aydını Mihailov da ona bazı kitapları okumasını tavsiye eder. Onlardan bazıları Saltıkov ve Şedrin'dir. Ayrıca Lermontov, Tolstoy ve Gogol'un eserlerini de okumasını ister.

Abay Mihailov'tan çok şey öğrenir. O, Abay'a Rusya'daki devrimci hareket'in kısaca tarihçesinden bahseder. O dönemin devrimcilerinden olan Çernışevski hakkında da birtakım şeyler anlatır. Böylece Abay, Çernışevski'yin düşüncelerini araştırmaya başlar. Çernışevski'yin dediklerine göre, halkına yardım etmek isteyen kişilerin bilgi sahibi olması gerekmektedir.

Fyodor Pavlov

Fyodor Pavlov da Abay'ın yakın dostlarındandır. Fakat o, *Abay Yolu* romanının ortasına doğru karşımıza çıkmaktadır. Pavlov Abay'la şehirde tanışmıştır. Çarlık Hükümetine karşı çıktığı için Semey şehrine sürgüne gönderilen Pavlov, siyasi suçlu olduğu için her zaman takip edilmektedir. Fyodor Pavlov'un kendi mesleği doktorluktur. Şehirde veba salgını olduğu zaman, Kazak Türklerine ne yapmaları gerektiğini, alınması gereken önlemleri elinden geldiğince anlatır ve yardım eder. Bununla birlikte o, Maken davasında da genç kıza destek çıkar.

Romanın başkişisi Abay için Fyodor çok değerli biridir. Ona göre Fyodor Rusların geleceğini düşünen ve onun için de elinden geleni yapan iyi bir kişidir. Herkes tarafından sevilen Pavlov, bilgili ve iyi bir aydın olması sebebiyle herkesten saygı da görmektedir.

Avukat Andreyev

Andreyev, *Abay Yolu* romanının başkişisi Abay'ın yanında yer alan kişilerindendir. O da Pavlov ve Mihailov gibi Abay'ın aydın kişiliğinin oluşmasında önemli bir yere sahip kişilerdendir. Andreyev, şehirdeki en kaliteli avukattır. Herkes onu "Akbas" (beyaz baş) lakabıyla bilir. Petersburg'dan gelen avukat, bozkırdaki Kazak Türklerini yabani olarak düşünmektedir. Fakat avukatın bu düşüncesi Abay'ı tanıdıktan sonra değişir. Avukata göre Abay doğru yoldadır. Halkını düşünüp onlara yardım etmek isteyen Abay'a kendi çabalarıyla eğitimine devam etmesini söyler. Andreyev çok bilgilidir ve şehirde Kazak Türklerinden rüşvet alan Çarlık memurlarına benzemez, aksine onlara yardım etmektedir. İlk başta avukat Akbas, Abay'ın kendi babası ve ağabeyini şikâyet ettiğini görünce çok şaşırır, fakat gerçekleri öğrenince onu takdir eder.

Çarlık Bürokratları

Çarlık bürokratlarının en belirgin özelikleri Kazak Türklerini aşağılamak ve şahsi çıkarları için halkı kullanmaktır. *Abay Yolu* romanının ilk cildinde geçen Mayır lakaplı adam, Çarlık bürokratlarındandır. Onun gerçek adı romanda verilmemektedir. Fakat herkes tarafından "Beyinsiz" denilen bu memur, rüşvetçi biridir.

Abay Yolu romanında Mayır gibi olumsuz Çarlık bürokratları Koşkin, Soykin, Losovski ve Oyaz Kazantsev'dir. Bu bürokratlar çıkarcı, kibirli ve rüşvetçidirler. Şahsi çıkarları için her şeye hazırdırlar ve halkı sömürmektedirler.

Kazak Yöneticiler

Abay Yolu romanında bu gruba bucak beyleri ve boy beyleri girer. Bunlar aynı Çarlık bürokratları gibi olumsuz, çıkarcı kişilerdir. Romanda sık sık karşımıza çıkan yöneticiler ise Böjey, Takejan ve Kunanbay'dır. Bunun yanı sıra Karatay, Baydalı ve Iskak da diğer boyların yöneticileridir. Yerli Kazak yöneticileri halka karşı acımasız ve baskıcı davranmaktadırlar. Yoksul halk hem Çarlık bürokratlarından hem de yerli Kazak yöneticiler tarafından baskı altındadır. Kendi çıkarlarını düşünen her iki grup da olumsuz kişilerden oluşmaktadır.

Yerel Halk

Halk sınıfına mensup kişilerin en belirgin özellikleri fakir olmalarıdır. Çarlık Hükümeti ve yerli yöneticiler tarafından sürekli zorbalık gören halk baskı altındadır. Hükümet tarafından konulan devlet vergileri ve yerli yöneticilerin uydurduğu yerel vergileri ödemek zorunda kalan halk, maddi sıkıntı içindedir. Yoksul halk yoksul olsalar bile dürüst ve onurlu insanlardır. Bazaralı ve Darkembay obaları bu gruptandır. Her obada "jataklar" bulunmaktadır. Onlar, yazları yaylaya taşınamayan yoksul insanlardır. Onların obalardan farkı başka yere göç edemedikleri için tarımla uğraşmalarıdır. Romanın ilk cildinde karşımıza çıkan Kodar da yerli halk sınıfındandır. O, bir iftira yüzünden ölüm cezası alır ve idam ettirilir. Bu idam cezası da şahsi çıkar için hiç araştırılmaz. Kodar'ın otlağına göz diken Kunanbay, bu iftirayı

duyunca, toplantıda ölüm kararı alır. Böylece boy beyleri tarafından bir otlak için suçsuz adam öldürülür.

Kodar gibi yerli yöneticilere ve boy beylerine karşı çıkan, daha doğrusu onları sevmeyenler grubuna neredeyse tüm halk girer. Onlardan bazıları Abilgazi ve Balagaz'dır. Bunlar bahar kıtlığında Bazaralı ile birlikte boy beylerinin atlarını yoksul insanlara dağıtırlar. Böylece yerli halk her zaman zenginler tarafından sorun yaşar.

Yazarın *Ösken Örken* romanında olumlu kişiler içine dâhil ettiğimiz iki kişi daha vardır. Onlar staj yapmakta olan onuncu sınıf öğrencileri Medet ile avcı kız Sagadat'tır. İkisi de yardımsever, sevimli ve saf gençlerdir.

Medet birkaç gün süren kar fırtınasında bir sürü koyunu kurtarır. Sagadat ise Medet'i bu bozkırda bularak ona yardım eder. Gençlerin alçakgönüllülükleri ve kahramanlıklarının böyle romantik sunulması ve herhangi bir zorlukla baş etmeleri apaçık gösterilmiştir.

Sanatçılar

Abay Yolu romanında sanatla ilgilenen birçok ozan vardır. Onların içinde Kazak Türklerinin meşhur Bircan Salı'sı önde gelmektedir. Bunun yanında irticalen şiir okuyanlar grubuna Barlas, Şöje, Baykökşe de girmektedir. Bu ozanlar kendi şiirlerine yoksul halkın sıkıntılarını konu edinmiştir, onlar sadece ozan değil; birer kültür taşıyıcısıdırlar. Ozanlar bir tek kendi halkının sıkıntılarını anlatmakla yetinmeyip, onlara yol göstermektedirler. *Abay Yolu* romanının başkişisi Abay'ı bu gruba dâhil etmek mümkündür. Abay, şiirlerinde Çarlık Hükümeti ile yerli yöneticileri eleştirmektedir. Abay'ı örnek alan genç şairler de vardır. Bunlardan biri

de Darmen'dir. O, çağdaş şairlerdendir. Genç şair Enlik-Kebek mezarına gidince okunması gereken duayı değil, aşk şiiri okur. Darmen'in bu davranışı onun yenilikçi olduğunu göstermektedir.

Nil Karpov

Muhtar Avezov, *Ösken Örken* romanının başkişisi Nil Karpov'a ayrı bir değer vermiştir. O, bölge parti komitesinin birinci sekreteridir. Bu kişi, Muhtar Avezov'un üzerinde durduğu entelektüel kahramandır. Yazar, vefat etmeden önce *Literaturnaya Gazeta* adlı gazetede yayımladığı makalesinde şöyle demektedir: *"Benim kahramanım yüksek entelektüel adamı Karpov, Ruslardandır. Onun ilgilenmediği alan yoktur. O, Kazak Türklerinin sanatıyla edebiyatı olsun, gençlerin yeni kurmuş yaşamı olsun, bunun hepsini bilmek ister. O, kendisinin tüm gücünü halk için harcayıp, insanların iyi geçinmesi için hizmet etmektedir."*[56]

Gerçek hayatta da Karpov, yazarın dediği gibi parti üyesi, Sovyet adamı ve iyi bir önderdir. Kendi etrafında olup biten her şeyin farkındadır. Karpov, çiftçilerin içinde bulunarak onlara yardım eder. Ayrıca sadece yardım etmekle sınırlı kalmayıp, çiftçilerden de bir şeyler öğrenir. Romanda Kazakistan'daki çiftçi meseleleri, onların yaşam tarzı ve medeniyetiyle de karşılaşmaktayız. Yazar, kendi duygu ve düşüncelerini, sevdiği kişi kadrosuyla yansıtmaktadır. Karpov, insanın toplumdaki yerinin ayrı olmasını ister. O, emekçilere büyük saygıyla yaklaşarak, onların durumlarını düşünmemiz ve onlara her türlü destekte bulunmamız gerektiğini hatta bunun bizim en büyük borcumuz olduğunu düşünür. Karpov, haksızlığa gelemez.

---

[56] http://www.lgz.ru/article/-23-6512-10-06-2015/kazakhskaya-literatura-klassika-modern-i-postmodern/?sphrase_id=191412, (Erişim Tarihi: 13.04.2016)

Roman Karpov'un toplantıdaki konuşmasıyla yarıda kalmıştır. Karpov, bu toplantıda Güney Kazakistan'daki etkinlikler ve çiftçilerin durumu hakkında konuşmuştur.

Jandos Asanov

Ösken Örken romanındaki Jandos Asanov da toplumdaki yenilikçi tiplerdendir. Uzun süre halkına hizmet etmiş tecrübeli bir ihtiyardır. Döneminin geçmesine rağmen etrafında olup bitenlerle ilgilenir. Karpov'u düşündüren meseleler aynı şekilde Jandos'u da düşündürmektedir. Toplumun olgun ve bilgili kişisi Asanov, modern hayat tarzına uyum sağlayan yenilikçi biridir. Jandos, olgun, sakin, ağırbaşlı bir kişidir. Jandos'un nasıl biri olduğu, onun Karpov'la ilgili düşüncelerinden anlaşılmaktadır. O: *"Yaratılışı ve hayata denen bakışı ve olgunluğu açısından onun gibi olmak lazım. Her şeye anlayışla bakarak, insanoğlunu anlayabilen biridir."*[57] der.

Almasbek Jaylıbekov

Romanda daha önce bulunmayan, yeni tiplerden biri, bölge komitesinin ikinci sekreteri Almasbek Jaylıbekov'dur. O, denizcidir, bu yüzden de Kazak edebiyatındaki yeni bir tiptir. Akıllı ve bilgili Almasbek, parti üyelerindendir.

Karpov'la Jaylıbekov iyi anlaşmalarıyla beraber duygu ve düşünce açısından da birbirini tamamlayan kişilerdir. İşçilerle beraber büyüyen Almasbek, onların dilinden anlamaktadır. Bununla birlikte o, edebiyatı, sanatı ve özellikle âşık edebiyatını iyi bilmektedir.

[57] Muhtar Avezov, *Ösken Örken*, Jazuşı Yayınları, Almatı, 1980, s.422

3.2.4.2. Kadınlar

Zere

Abay Yolu romanında “il anası” olarak geçen Zere, otoriter bir kadındır ve romanın başkişisi Abay’ın babaannesidir. Abay’ın iyi bir insan olarak yetişmesinde babaannesini rolü büyüktür. Babaannesi ve annesinin obasında büyüyen Abay’ın çocukluğu iyi geçmiş, sevgi ve şefkat içinde büyümüştür.

Kulakları ağır işiten Zere, herkese karşı iyi davranmaktadır. Onunla beraber yaşayan gelini Uljan’ın da öyle olmasını ister. Herkes tarafından saygı duyulan Zere, obadaki ağırbaşlı ve tecrübeli kadınlardan biridir.

Zere’nin okuma yazması olmasa bile torununa sözlü edebiyatı sevdirir. Çocukluğunda ninesinden her gün masal ve hikâye dinler. O, örf-adetlerine bağlıdır. Romanda bu özellik çok belli olmasa da bazen karşımıza çıkar. Örneğin, Abay nişan gününde yöresel kıyafeti giymek istemediğinde ninesinin müdahale etmesi, onun geleneksel değerlere önem veren bir kadın olduğunu gösterir.

Zere, oğlu Kunanbay’ın idaresi altındaki halka olan kötü davranışlarından dolayı çok üzülür. Fakat onun işlerine karışmaz. Zere yaşlanıp vefat ettiğinde, ölümü torunu Abay’ı çok etkiler. Kayınvalidesi ile yaşayan Uljan da onun ölümüne çok üzülür. Onların böyle yetişmesinde Zere’nin rolü büyüktür.

Uljan

Uljan, romanın başkişisi Abay’ın annesidir, iyi kalpli ve geleneğe bağlı biridir. Uljan, Tobıktı boyundan gelen Kunanbay’ın ikinci karısıdır, şefkatli ve sabırlıdır.

Uljan'nın da kayınvalidesi Zere gibi, oğlu Abay'ın merhametli, adaletli ve dürüst yetişmesindeki yeri ayrıdır. Romanda o, kayınvalidesinin yolunu izlemektedir.

Aygerim

Abay'ın karısı olan Aygerim, *Abay Yolu* romanında ideal eş olarak verilmektedir. O, Abay'ı çok sevip, daima ona vefalı olmuştur. Aygerim, Abay'ın ikinci karısıdır. Ailesinin baskısıyla kurulan ilk evlilikten memnun değildir. O, hala ilk aşkını unutmamıştır.

İşleriyle şehre gelen Abay, oradan dönerken misafir olarak bir obada kalır. Orada Abay, şarkı söyleyen kızın sesini, ilk aşkı Togjan'a benzetir. Fakat bu güzel ses Şükiman adlı kıza aittir. Bu genç kızın hem sesi hem de kendisi Togjan'ı andırmaktadır. Abay, genç kızın sesine hayran kalır fakat Şükiman adını beğenmez ve bundan sonra ona "Aygerim" der. Böylece Abay, Aygerim'le ikinci evliliğini kurar.

Büyükler genç kızın her gün şarkı söylemesine karşıdır. Onların içinde Abay'ın ilk karısı Dilda da vardır. Dilda, kocasının ikinci evliliğini affedememektedir.

Abay Yolu romanında Aygerim, sadık, edepli ve anlayışlı bir kadın tipidir. Ayrıca huzurlu ve mutlu bir aile kuran annedir.

Aygız

Kunanbay'ın üçüncü karısı olan Aygız, Uljan'dan yaşça küçüktür. Kocasının obasındaki ev işlerinden sorumlu olan Aygız, hizmetçilerini her zaman aşağılar. Zengin aileden gelen kadın oldukça kibirli bir kişiliğe sahiptir. Ayrıca obasına yeni

gelen gelin Aygerim'i de kıskanmaktadır. Aygız, aynı zamanda kurban olan küçük Kamşat'ın annesidir.

Dilda

Dilda, romanda aynı Aygız gibi kibirli bir kadındır. Abay'ın ilk karısı olan Dilda zengin bir aileye mensuptur. Abay, onunla zorla evlendirildiği için ona karşı daima soğuk davranır ve sadece çocuklarının annesi gibi görür. Kunanbay'ın karısı Aygız'la kişilik olarak çok benzemektedirler. İkisi de zengin ve soylu ailelerden gelen bu kadınlar, Abay'ın ikinci karısı Aygerim'in yoksul bir aileden geldiğini göz önünde tutarak, kendileriyle asla karşılaştırılmaması gerektiğini düşünürler.

Asiya Alimova

Romanda olumlu çizilen kişilerden biri de Asiya Alimova'dır. Genç entelektüel kadın Asiya, eğitimli, sadık, olgun ve akıllı bir kişidir. Halkın iyi günlerinde onlarla sevinip, kötü günlerinde de üzülür. Kazakistan'a yeni gelen Karpov'a Kazakistan yaşamını tanıtarak, arada ona tavsiyede de bulunur. Bunun gibi kadınlar, daha önce her ne kadar önemsenmese de şimdi onların, parti üyeleri olarak sanatta, ilimde ve tıptaki yerleri ayrıdır. Yazar, Asiya karakteri sayesinde, bugünkü Kazak kadınlarının tasvirini, deneyimli bir usta olarak başarıyla sunabilmiştir. Asiya Alimova, her zaman arkadaşlığa çok değer veren saf bir kadındır, çok olgun ve anlayışlı biridir. Onun Aysulu'yu annesiyle şehirdeki evine göndermesi bunun bir delilidir. Asiya, Aysulu'nun başına gelenlerden sonra ona destek çıkar ve onun eğitim almasını ister. Asiya, bu hareketiyle tüm kadınları düşünen ve onların iyiliğini isteyen kişiliği ile tanınmıştır.

Kazak Türklerinin entelektüel ve düşünceli kadını Asiya hakkında yazar şöyle demektedir: *"Kazakistan'ın diğer bölgelerine göre, Güney bölgesindeki kadınların durumunun daha zor olması, tarihte geçen bazı olaylar sonucundadır. Bu bölgede şeyhler, hacılar, çeşitli medreseler, cami gibi bir sürü üstünlük kuran kurumlar vardır. Bu yerlerin hepsinde insanların körü körüne fanatizmle uğraşmışlardır. Bunun gibi eskiliğin izi kolay yok olup gitti demek doğru değildir."*[58]

Yazar eskiden gelen böyle utanç verici olayların hala yaşandığına değinerek şimdiki hayatımızın, insanların kendi duygu düşünce ve davranışlarıyla bu anlayışı yok etmelerini ister.

Aysulu ve Nurbibi

Yazar, Aysulu ile annesi Nurbibi'nin mutsuzluğunu anlatmadan önce Alua'nın trajedisi aklına gelir. Çünkü Aysulu'ya yapılan zorbalık, eskiden Alua'ya da yapılmış baskının yankısı gibidir. Böyle bir zorbalığı destekleyen savcı Samatov'un kişiliğini de tanıtmaktadır.

Yazar Güney Kazakistan'ı ilk ziyaretinde (1959 yılın eylül, ekim ayları) Mırzaşöl'in Karoy (şimdiki Özbekistan'daki Gagarin şehri) denen kolektif çiftçilerin köyünde, parti komitesinin sekreteri olarak çalışan Tutkabay Turısbekov'ın evinde konuk olur. İlk olarak bu evdeki yastıklar ve yorganların desenleri yazarın dikkatini çeker. Bu desenleri merak eden Muhtar Avezov, onlara dokunarak ev sahibi Tutkabay'a: *"Gelinin getirdikleri mi?"*diye sorar. Bu soruyu duyan evin gelini Aysulu, ne zaman ve nasıl gelin geldiğini anlatmaya başlar. Böylece o evde birkaç

[58] Kazak Edebiyatının Tarihi Ansiklopedisi 8. Cilt Almatı, Şuak Yayınları 2004,s. 130-169.

gün misafir olan Muhtar Avezov, gelinin ne kadar temiz iyi kalpli biri olduğunu fark eder. Yazar, Tutkabay'ın evinden giderken Aysulu'ya şöyle der: *"Her şey için çok teşekkür ederim kızım. Güzel ismin kitabın içinde yer alacaktır."*[59] diye kendi memnuniyetini belli eder ve kendi evine de davet eder. Fakat onlar yazarın evine misafir olarak değil, cenazesine gitmeye mecbur kalırlar. Romandaki Nasima'nın Aysulu olarak değiştirilmesinin sırrı budur.

Aysulu, uzun saçlı ve uzun boylu bir kızdır ve Sagit Aysulu'ya âşıktır. Aysulu, Sagit'in karşılıksız aşkı sonucunda yaralanır. Genç kız böylece herkesin dikkatini çeker. Romanda Aysulu'nun ve onun annesi Nurbibi'nin zor kaderi tasvir edilmiştir. Yazar, kendi kahramanlarının başlarından geçen çeşitli zorlukları ve adalet peşinde koşturarak verdikleri mücadeleyi değiştirmeden, reel bir şekilde vermiştir. Onlar adaleti Karpov, Almasbek, Asiya gibi sadık ve dürüst yöneticilerden bulmuştur.

Yazar Aysulu trajedisini sanat tasarrufu derecesine yükselterek tasvir etmeyi amaç edinmiştir. Başlık parası ve kız kaçırmak gibi utanç verici olaylarla hâlâ karşılaştığımız bellidir. Yazar, bu gibi olaylardan roman esnasında söz ederek, hâlâ böyle olayların hayatımızda yer almasına üzüldüğünü açığa vurmuştur.

3.2.4.3. Çocuklar

Abay Yolu romanında çocuklar da yer almakta fakat pek detaylı anlatılmamaktadır. Onlardan bazıları Rahim, Hasan ve Hüseyin'dir.

---

[59] http://adebiportal.kz/pdf-js-master/web/viewer.html?lang=kz&book=/upload/iblock/fa4/fa421607c8cba8e83b266a7a727b9f77.pdf&name=%D0%9C%D2%B1%D1%85%D1%82%D0%B0%D1%80%20%D3%98%D1%83%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%B2%20%D1%88%D1%8B%D2%93%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%8B&aut=%D0%9C%D2%B1%D1%85%D1%82%D0%B0%D1%80%20%D3%98%D1%83%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%B2%20%20&link=m-khtar-uezov--kaz, (Erişim Tarihi: 10. 05.2016)

Rahim, Darkembay'ın çocuğudur. Babası vefat edince onu Abay eğitmiştir. Çocuk, babasının istediği gibi eğitimli biri olmak ister. Diğer çocuklar Hasan ile Hüseyin ise, Kunanbay'ın idaresi altındaki çobanın oğullarıdır. Onlar çok merhametli ve masumdurlar.

3.2.4.4. Hizmetçiler

Abay Yolu romanında o dönemin sınıf çatışmasını apaçık belli eden hizmetçiler yer almaktadırlar. Yoksul bir hayat tarzı sürdüren bu insanlar, obadaki zenginlere hizmet etmektedirler. Obadaki her iş için ayrı hizmetçi tutarlar. Romanda bizim karşımıza çıkanlar Bürkitbay, Yesbike, Kalika ve Bayan'dır. Bunların hepsinin ayrı ayrı görevleri vardır.

Bürkitbay, Aygız'ın obasındaki atları sağar. Yaklaşık yirmi yıldır bu işle uğraşıyordur. Yesbike, Aygız'ın ev işlerini yapan kölesidir. O, Aygız gelin olarak geldiğinden beri bu obada çalışmaktadır. Kalika, Aygız'ın yardımcısıdır. Bu hizmetçiler her zaman aşağılanmakta ve ücretlerini alamamaktadırlar. Zenginler onlara hep kötü davranırlar.

3.3. ANLATMA YÖNTEMİ VE ÖĞELERİ

3.3.1. KURGULAMA TEKNİĞİ VE ÖĞELERİ

3.3.1.1. Özet

Abay Yolu, tarihî ve yaşamöyküsel bir romandır. Bu romanda aydın ve şair Abay Kunanbayev'ın hayatı ele alınmıştır[60]. Tarihi bir şahsiyet olan Abay Kunanbayev, romanda tüm yönleri ile tanıtılmıştır[61].

Bu roman Abay'ın yaklaşık 13-14 yaşından başlayıp, ölümü ile biter. Bu eserde Abay Kunanbayev'ın yaşadığı dönem, tüm ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel şartları ile detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Abay'ın yaşamındaki önemli olaylar, onun yaşadığı toplumun duygu ve düşünceleri, gelenek ve örf-âdetleri ile birlikte sunulur. Diğer taraftan bu roman, 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başındaki Kazak halkının yaşamını anlatan bir tarihi eserdir.

Filoloji Doktoru Zeki Ahmetov bu roman hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklamaktadır: *"M. Awezov'un "Abay yolu" romanı (eposesi) geçtiğimiz asrın ikinci yarısında Kazak halkının hayatının çeşitli yönlerini açıkça gösteren, o dönemi geniş bir şekilde çok yönlü olarak tasvir eden, büyük planlı epik, gerçek anlamda ansiklopedik bir çalışmadır.[62]"*

Mukametjan Karatayev, Kazak edebiyatının ilk tarihi romanının *Abay Yolu* olduğunu belirterek, Rus şairi A.S.Puşkin'in "*I. Petro*" romanı arasında olan benzerliğe dikkat çeker. Mukametjan Karatayev'a göre bu iki romanda geçen çeşitli olgu ve olayların farklı mekânlarda gerçekleşip, sonunda bir nehre gelip dökülmesi gibi, olayların hepsi Abay'ın yaşamı etrafında birleşir. Araştırmacı, romanın bu

---

[60] Emel Aşa,"Muhtar Ömerhanoğlu Avezov ve Abay Yolu Romanının Tercümeleri ile İlgili Bibliyografik Bilgiler", Bilig, S. 5, Bahar 1997, s. 55-61.
[61] Muhtar Avezov, Veliki Poet Kazahsksogo Naroda Abay Kunanbayev, Moskva 1954; Muhtar Avezov, "Abay (İbrahim) Kunanbayulı (1845-1904), Monografiya, Jiyırma Tomdık Şıgarmalar Jıynagı, 20-şı Tom, Almatı, Jazuvşı, 1985, s. 6-245.
[62] Zeki Ahmetov, "Abay Yolu Epopesinin Yazılış Tarihi", Muhtar Awezov Hakkında Makaleler, Haz.: Zeyneş İsmail-Ahmet Güngör, Ankara, Bilig Yayınları, 1997, s.43.

özelliğinden dolayı, yukarıda belirttiğimiz gibi Kazak halkının ilk tarihi romanı olduğunu söylemiştir.

Romanda o dönemin büyük ailelerinin kendi aralarında çekirdek ailelere ayrılması ve bu süreçte yaşadıkları sıkıntılar da anlatılmaktadır. Abay'ın ailesinde yaşanan bütün olaylar, Kazakların eskiden gelen, yedi dedeye dayalı boy ve uruğ birliği düzenine göre kalıplaşmış toplum yapısındaki dağılmayı da yansıtır. O süreç romanda geçen Tobıktı boyundan gelen Irgızbay uruğu kültürüne göre anlatılır.

Roman dört ciltten oluşmaktadır. Muhtar Avezov, romanın 1942 yılında çıkan birinci ve 1947 yılında basılan ikinci cildini "Abay" adıyla yayımlamıştır. 1950 yılında basılan üçüncü cildine ise "Akın Aga" (Üstat Şair) adını vermiştir. Yazar, "Akın Aga" (Üstat Şair) kitabını, gelen tepkilerden dolayı düzelterek, tekrar 1952 yılında ikinci defa " Abay Jolı" adını vererek yayımlamıştır. 1956 yılında basılan son cildini de aynı isimle yayımlanmıştır. Yazar daha sonra eserinin dört kitabını da "Abay Yolu" diye adlandırarak yayımlamıştır[63].

1949 yılında yazarın ilk iki kitabına SSCB Devlet Ödülü, 1959 yılında ise "Abay Yolu" romanının tamamına Lenin Ödülü verilmiştir[64].

Mevcut kitaplardan her biri tamamlanmış bir eser etkisi bırakır. Kitaplar kendi arasında kurgu ve anlatım teknikleriyle birbirine bağlanmaktadır. Muhtar Avezov da bu romanın her cildinin tamamlanmış birer kitap olduğunu belirtmiştir[65]. Bu dört

---

63 Zeki Ahmetov, "Abay Yolu Epopesinin Yazılış Tarihi", Muhtar Awezov Hakkında Makaleler, Haz.: Zeyneş İsmail-Ahmet Güngör, Ankara, Bilig Yayınları, 1997, s.46.

64 "Abay Jolı", Abay Entsiklopediyası, Almatı, Atamura Yayınları, 1995, s.35; Mukametjan

65 Muhtar Avezov, Şıgarmalar 12 Tomdık, 1-şi Tom, Almatı, Jazuvşı, 1967, s. 420.

kitabın ortak noktası ise olay örgüsü esnasında olan temel çatışmalar ve romanın başkişisi Abay'dır. Romanda geçen olayların hepsi Abay ile ilgilidir.

Zaman zaman olay örgüsünde yer alan ve kendi görevlerini yaptıktan sonra çekilen, roman kişilerinin çoğu, romanın başkişisi olan Abay'ın etrafında yer almaktadır. Bu dört kitapta geçen olaylar ve oradaki kişi kadrosunda yer alan her bir şahıs, sebep sonuç ilişkisi ile romanın çatışmalarına ve bu eserin başkişisi olan Abay ile bağlanmaktadır. Romanın ciltlerini birbirine bağlayan farklı araçlarla da karşılaşabiliyoruz. İlk cildin başında geçen olay düğümlerinden biri Kamka ile Kodar'ın idamı, ikinci kitapta geçen, Kunanbay ile Abay'ın diyalogunda çözülmektedir. İlk ciltte geçen Abay ile ağabeyi Takejan'ın çatışması, sonraki kitapta daha da dinamik bir hal almaktadır. Bunun gibi, bir kitabın sonunu sonraki kitaba bağlayan metin halkaları bulunmakta, böylece roman bir bütün halini almaktadır. Romandan böyle metin halkalarını çıkaracak olursak bu kitapların her biri tek başına tamamlanmış birer roman izlenimi bırakmaktadır.

Böylece ikinci cildin en son "Epilog" bölümünü, romanın birinci ve ikinci kitabını üçüncü, dördüncü kitaplarla bağlantılı olduğunu göstermek için yazılan anlatım tekniği gibi değerlendirmek mümkündür.

Romanda kuvvetli bir şekilde hareketlilik vardır. Roman kişileri çatışma anında tanıtılır. Romanın başkişisi olan Abay ile etrafındakilerin çatışması, hareketliliği ile dikkat çeker. Abay'ın her açıdan olgunlaşması ile bu çatışmalar da sürekli gelişmektedir. Akıllı ve olgun bir kişiliğe sahip olan Abay, etrafında bulunanları sürekli sorgular. Onun öğrendikleri ve çevresinde olup bitenlerin hiçbirinin birbiriyle uymadığının farkına varır. Kendi babası ve çevresinde bulunan boy beylerine

benzemek istemez ve kendisine farklı bir yol seçer. Abay, romanın ilk kitabında bir gözlemcidir. Bir süre sonra ise olaylara katılıp, onların merkezinde bulunur.

Romanın ilk cildinde Abay'ın, kendi çevresinde bulunanları ve babasını tanıma sürecinde olan olaylar anlatılır. Abay'ın babası Kunanbay, Irgızbay uruğundan gelen ağa sultandır (ilçe başkanı). Kunanbay kendi idaresindeki kişileri baskı ile yöneterek, Irgızbay uruğunu ve şahsi çıkarları için bazen şeriatı kullanmaktan da çekinmemektedir.

Tobıktı boyunun başka uruğlarından gelenler de kendi çıkarları için aynı şekilde davranmaktadırlar. Böylece Kunanbay ile diğer boy beylerinin anlaşmazlıklarından dolayı halk zarar görür. Boy beyleri arasında bir çatışma çıktığında onların kendileri ve yakınları değil, daha çok, onlara hizmet eden aşçılar, çobanlar ve sıradan insanlar her zaman zarara uğramaktadır.

Romanın ilk cildinde Kunanbay ön plandadır. Daha doğrusu, Böjey ile Kunanbay arasındaki çatışmalar ön plana çıkmaktadır. Bu çatışma, Kodar'ın otlağını Kunanbay'ın almak istemesi ile başlamaktadır. Abay ise bu olan olaylar ve çatışmalar karşısında bir gözlemci gibi, kendi babasını ve onun çevresinde olanları tanımaya çalışır. Kunanbay'ın bir boy yöneticisi olarak, duyduğu iftiralardan dolayı, gerçeği araştırmadan, Tobıktı boyunun büyük beyler toplantısında Kodar ile gelini Kamka'ya idam cezası vermesini duyan Abay şoka girer. Kunanbay'ın Semey'deki imamın fetvasına göre gelin ile yasak ilişki yaşayan erkeğin idam edileceğini söyler. Bu idam hükmünü başka boy beyleri de onaylar. İdam günü geldiğinde Abay, babası Kunanbay'ı durdurmak ister ama geç kalır. O, tam Kodar'ı uçurumdan attıkları sırada gelir. Bu idam sahnesine şahit olan Abay çok hastalanır. Bu hadiseden sonra

babası Kunanbay'ın çok acımasız bir insan olduğunu düşünür. Abay'ı korkutan, gelini ile Kodar'ı idam ettiren kişinin kendi babası olmasıdır.

Abay kendi yakınında bulunan insanları tanıdıkça onlardan soğur ve uzaklaşır. Kendisine farklı bir yol çizer. Kunanbay ise oğlu Abay'ın onun yolundan gideceğini ummuştur. Fakat Abay, babasından ona kalacak makamı değil, doğru olanı ve adaleti seçer. Babasının sevmediği ve onaylamadığı kişilerle dostluk kurarak, kendi boyundan gelen yakınlarını değil, bunların baskısı altında kalan ve haksızlığa uğrayan halkın tarafını tutar. O, babasından gelen "bolıs" (bucak beyi) teklifini, bu göreve hazır olmadığını belirterek reddeder. Sonra yarıda bıraktığı eğitimine devam etmeye karar verir.

Boy beyleri genç nesilden herhangi bir fikir ve eleştiri yapılmasını istememektedir. Abay'ın ise bazı tenkitlerinden dolayı rahatsız olmaya başlarlar. Büyüklere göre Abay'ın böyle bir davranışı ata yoluna uymamaktadır. Töreye veya ata yoluna göre çocuk, büyüklere karşı çıkmamalıdır. Hatta mecliste baba olursa, çocuğa söz düşmez. Oğul ilk önce aile ve boyunun çıkarı ile şerefini düşünmelidir. Fakat Abay, ilin büyükleri ile boy beylerinin yaptığı toplantıda babasına karşı çıkmıştır. Bu toplantıda büyükler kendi dönemlerinin iyi, şimdiki gençlerin ise daha değersiz olduğunu söylerler. Abay ise kendi dönemini savunan büyüklere karşı, çağdaş neslin bir temsilcisi olarak onları savunur. Abay, boy beyleri arasında olan çatışmalardan dolayı, çocuklarının tehlike ve korkudan uyuyamadığı bir dönemi savunamaz. Büyüklere göre *"Zaman geçtikçe kıyamet günü yaklaşıyor. İnsanların mizacı değişerek, ahlakı da bozulur. Bizim zaman ise peygamber dönemine bir adım daha*

yakındır, bir adım daha yakın ise de bugünden biraz iyidir.[66]" gibi görüşleri de yanlıştır.

Abay ise onlara şöyle cevap verir: *"İyilik için uzak yakın mesafesi yoktur. Alatav dağının tepesi güneşe yakındır fakat başında hep kar yatar.*
Oysa eteğinde nice lezzetli meyve, nice güzel ot yetişir. Hayvanlar kuşlar o meyve ve otlarla beslenirler. Sizler peygambere Abutalip'ten• daha yakın değilsiniz. O, babası idi. Fakat Abutalip kâfirdi"![67]

Bu diyalogdan sonra Kunanbay ile Abay arasında bir konuşma geçer. Bu konuşma halk içindeki çatışmayı ve Abay'ın seçtiği yolu göstermesi bakımından çok önemlidir. Romanın ilk kitabı bu şekilde nesil çatışmasından başlayarak Kunabay ve oğlu Abay arasındaki çatışma üzerine inşa edilir.

İkinci ciltte ise, Abay ile babasının arasında başlayan çatışma, babasının haç seferine gitmesi ile, Abay ile ağabeyi Takejan çatışmasına dönüşür. Kunanbay'dan sonra yerine ilçe başkanı olarak Takejan gelir. O kendi idaresindekilere karşı, tıpkı babası gibi çok baskıcı davranmaya başlar. Takejan'la Abay'ın çatışması, Takejan'ın bazı sebeplerle Bazaralı'yı tutuklattırması ile başlar. Bu durumda Abay, hiç suçu olmayan arkadaşı Bazaralı'yı savunur. Eralı'ya gelen, Çarlık memuru olarak görevini yapan Koşkin'in baskılarına karşı çıkar. Abay, halka haksızlık yapan, kibirli ve kaba Koşkin'e ders vermek ister ama kendisi tutuklanır. Abay, sorgulandığı şehirde yerli yöneticilerle Çarlık bürokratlarının beraber iş birliği yaptığını fark eder. Hem Çarlık bürokratları hem de yerli Kazak yöneticileri rüşvet alırlar. Sadece rüşvet bile değil, devlet vergisini yoksul, sıradan halktan tahsil ederler. Halk ise hem şehirdeki Rus Çarlık bürokratlarının hem de bozkırdaki boy beyleri, bucak beyleri ve kaza başkanı

---

[66] Muhtar Avezov, *Abay Jolı*, Jazuşı Yayınları, Almatı 2013, s.363
[67] Age., s.364

gibi yerli yöneticilerin kıskacındadır. Abay o sırada Rus aydınları ile tanışır. Bu kişiler, avukat Andreyev ile Rus aydınlarından biri Mihailov'tur. Onun Mihailov ile tanışıp dost olması ufkunu genişletir.

İkinci ciltte, Abay'ı artık genç bir şair olarak görürüz. Çevresine topladığı müzik, sanat ve şiir seven arkadaşlarıyla beraber kendince sanat okulu kurmuştur. Abay o zamana kadar öğrendiklerini bu genç arkadaşlarıyla paylaşmaktadır. Ayrıca o, zamanında kaybettim dediği yarını bulmuştur. Sevdiği kız Togjan'a benzeyen ve tıpkı onun gibi olan Aygerim ile evlenmiştir. Abay artık yoksulluğun ve boylar arasında sürekli olan anlaşmazlıkların sebebinin cahillik ve bilgisizlik olduğunu kavramıştır. Bu yüzden sürekli kitap okuyarak, araştırma yaparak bilgisini zenginleştirir ve kendi çocuklarını da çağdaş eğitim alsınlar diye Semey şehrindeki okula kayıtlarını yaptırır. İl yönetimi tarafından kendi ilçesine tahsis edilen eğitim bursunu öğrendikten sonra, bazı yetim ve yoksul çocukları Kazak-Rus okullarına verir.

Birinci ve ikinci cildin bölüm adları, Abay'ın hayatındaki dönüm noktaları ile yakından ilgili olarak adlandırılmıştır. Örneğin ilk bölüm Kunanbay'ın isteği ile oğlunun Semey şehrindeki medrese eğitimini yarıda bırakıp, memleketine dönüşünü anlattığı için o bölümü "Kaytkanda" yani "Dönüşte" olarak adlandırmıştır.

Sonra sırayla bölüm adları; "Kat-Kabatta", "Jolda", "Şıtırmanda", "Bel-Beleste", "Örde" ve son bölüm "Kıyada[68]" (Zirvede). Son bölüm olan "Kıyada"da Abay 24 yaşındadır. O artık birinci bölümdeki baba-oğul çatışmasında üstün gelmiştir.

İkinci ciltte ise bölüm adları şöyle sıralanmaktadır: "Taygakta", "Jaylauda", "Eniste", "Okapta", "Asuda", "Tarauda", "Biyikte[69]". Bu isimlerini verdiğimiz

[68] ABAY YOLU 1.ciltten bölüm adları sıralanmıştır.

bölümlerde de romanın başkişisi olan Abay'ın yaşamı belli olaylar etrafında yoğunlaşmaktadır. İkinci kitabın ilk bölümü olan "Taygakta"da (Kaygan Bir Yerde), Abay'ın önce ailesinin isteğiyle mutsuz ve mecburi bir evlilik yaşaması, daha sonra kendi isteği ile ikinci bir evlilik yapması bölümün merkezî olaylarındandır. Aynı kitabın son bölümü olan "Biyikte"de (Zirvede), Abay meşhur Rus şairi Aleksandr Puşkin'den, onun "Tatyananın Hatı" (Tatyana'nın Onegin'e Mektubu)adlı şiirini tercüme edip, kısa bir zamanda meşhur olur. "Tatiyananın Saharadagı Ani" alt başlığıyla da adlandırılmıştır. Bu kitabın sonundaki "Epilog" bölümünde Abay artık olgun, bilgili, halkı destekleyen adalet sözcüsü, iyi ve yetenekli bir şairdir.

Muhtar Avezov, *Abay Yolu* romanının birinci ve ikinci cildinde bölüm adlarını belli bir akışa göre vermesi, iki tarafın ulaştıkları dereceyi de belirtmesi bakımından çok önemlidir. Okuyucu, sırayla bölüm adlarına baktığında zihninde bu romanla ilgili bir çağrışım uyanır. Bu çağrışım ise düz olamayan, inişli çıkışlı, taşlı, bazen kaygan ama zirveye doğru giden bir yoldur.

Yazarın, *Abay Yolu* romanının üçüncü ve dördüncü ciltlerinde bölüm adlandırma konusunda farklı bir yol izlediğini görüyoruz. Onlar: "Abay Aga" (Abay Ağa), "Kek Jolında" (İntikam Peşinde), "Karaşıgın" (Vergi), "Ökinişte" (Pişmanlıkta), "Kaktıgısta" (Çarpışmada), "Korşauda[70]" (Kuşatmada); "Tün-Tünekte" (Karanlıkta), "Kuz-Kıyada" (Uçurumda), "Kapada" (Pişmanlıkta), "Kastıkta" (Düşmanlıkta), "Şaykasta (Çatışmada)", "Jutta (Kıtlıkta)" ve "Epilog[71]" bölümleridir.
Bölümler eserin başkişisi Abay'ın hayat akışına göre ve olay istikametine göre adlandırılmıştır.

---

[69] ABAY YOLU 2.ciltten bölüm adları sıralanmıştır.
[70] ABAY YOLU 3.ciltten bölüm adları sıralanmıştır
[71] ABAY YOLU 4.ciltten bölüm adları sıralanmıştır

Üçüncü ciltte halkın destekçisi, adaletin sözcüsü ve iyi bir şair olan Abay, yoksul ve fakirleri ezen zenginlerle yöneticilere karşı açık cephe almaktadır. Abay, etrafında bulunan, sanatla ilgilenen gençlere okuduklarını anlatır ve sanatta yapması gerekenleri göstermeye çalışır. Irgızbay boyunun baskıcı yöneticilerinden biri olan ve aynı anda Abay'ın ağabeyi Takejan'ı şikâyet edenler Abay'a gelirler. O, kardeşinin zorba yönetimiyle baş edemez. Öz kardeşinin de başka zalim yöneticiler gibi olması Abay'ı çok üzer. Onu o anda sevindiren olay ise, arkadaşı Bazaralı'nın sürgünden gelmesidir. Takejanla Bazaralı arasındaki gerginlik ise eskisi gibi devam etmektedir. Bazaralı sürgündeyken zalim yöneticilere karşı tek olarak değil, baskı altında olan halkla birlikte mücadele etmesi gerektiğini anlamıştır. O, yöneticilere karşı hiçbir tepki göstermeden sürgüne gönderildiği için çok pişmanlık duymaktadır. Takejan'ın "jatak"[72] obalarına kaç seneden beri çektirdiklerinden dolayı da ona karşı harekete geçer. Bazaralı, yanında kırk yiğitle beraber Takejan'ın yaklaşık sekiz yüze yakın atını kaçırır ve fakirlere dağıtır. Bu olaydan sonra Takejan ve diğer zengin boy beyleri, Bazaralı'ya karşı, beraberce harekete geçer. Bazaralı'nın nerde saklandığını öğrenmek ve onu cezalandırmak için Abay'dan yardım isterler. Fakat Abay, arkadaşının tarafında olduğunu belirtir. O, "nedoimke" diye geçen devlet vergisi ve "Karaşıgın" adlı Kazak yöneticilerinin kendi isteği ile getirilen vergi toplama sırasında, haksızlığa uğrayan, fakir ve yoksulların tarafında olur. Ondan sonra hem bucak beyi hem de kendi küçük kardeşi olan Ospan'a, vergiyi yoksul insanlardan değil, durumu iyi olan ailelerden alması gerektiğini söyler. Böylece Şıngıs ilçesinde yaşayan fakir Kazaklara yardımı dokunmuş olur. Abay, vergi toplama sırasında kaba kuvvet ve haksızlığın bütün bozkıra yayılmış olduğunu öğrenir. Bir taraftan

[72] Jatak: yoksullukdan dolayı yaylaya göç edemeyen ve tarımla meşgul olan kişiye denilir.

kendisinin de çok az insana yardım ettiğini düşünerek üzülür. Diğer taraftan ise kendi oğlu Abiş'in dediğine göre; Rusya'daki işçi ve çiftçilerin isyanlarından sonra istedikleri geleceğin doğmaya az kaldığını hayal ederek kendisini avutmaktadır. Abiş Rusya'da eğitim aldığı için ilçesinde olup bitenlerden pek haberi yoktur. Fakat o, kardeşi Magauiya'dan her şeyi öğrenir. Orazbay ve Jiyrenşe'nin babasına karşı olduğunu da öğrenir. Nereye giderse gitsin babası hakkında hep kötü şeyler duymaktadır. Orazbay, Abay'ın Rus hayranı hatta kafir olduğunu, yeni nesli yoldan saptırmak istediğini söyleyerek onu suçlar; Takejan'ı da Abay'a karşı doldurup, aralarını bozmak ister. Abay için ağabeyi Takejan'ın ihanetinden kötü bir şey yoktur. Onların, Ospan'dan kalan mirası paylaştığı sırada, arasındaki gerginlik daha da artmıştır. Bu sırada Abay'a, ifade vermesi için şehirden yazı gelir. Abay sorgulamaya gitmeden Ospan'dan kalan miras meselesini problemsiz çözmek ister. Fakat paylaşım hakkındaki konuşmalar ağabeyinin istediği gibi olmaz. O, istediği payı bile alamaz. Hastalıktan vefat eden kardeşinin birinci karısı Yerkejan'ın verdiği son karar ise Takejan'ı çaresiz bırakır. Orazbay, onların miras paylaşımından sonra en büyük payı Abay'ın aldığı ve ağabeylerine saygısızlık ettiği hakkında dedikodu yayar. Abay, şehirde geçen sorgulamadan sonra tutuklanmaz. Abay'a sorgulama hakkında yazı gönderen ise Semey şehrine valilik görevini yapmaya gelen generaldir. O, bütün Çarlık bürokratlarıyla aynı düşüncededir. Yani Kazak Türklerinin yabani ve cahil olduklarını düşünmektedir. Fakat Abay, onun bu düşüncesini, onunla Rusça konuşarak yok eder. Onun vali ile aynı seviyede konuşması valiyi kızdırır. Böylelikle vali, Abay'ı Çar'a karşı çıkan devrimcilerden mi değil mi çözmek ister. Bilgili Abay'ı sürgüne göndermek isteyen generalin düşüncesini Bazaralı'nın Abay hakkındaki dilekçeleri değiştirir. Diğer taraftan onu tutuklayarak kendi itibarının da

kirleneceğini düşünür ve o, Abay ile ilgili tüm sorunları ilçe başkanı olan Losovski'ye devreder. Orazbay ve onun tarafında olanlar, Abay'ın sürgüne gönderileceğini düşünürken, hayal kırıklığına uğrar. Aksine ilçe başkanları onu sürgüne göndermek yerine, davalara bakan *biy* (yargıç, kadı, hâkim) görevini verir.

Abay vergi olayından sonra halk sıkıntılarını anlatan ve onlara yol gösteren eserler yazmaya başlar. Bunu diğer şair arkadaşlarına da tavsiye eder. Ona göre şair dediğin etrafta olup biten her şeyi anlatmalı ve çaresiz halka yol göstermelidir. Abay, Rus şairlerinin kendi halkı için elden gelen her şeyi yapmaya, hatta gerekirse canlarını bile vermeye hazır olduklarını görür ve saygı duyar. Fakat onun da emeği boşa değildir. Darmen'in yazdığı bir çobanın trajik hayatını anlatan destanı, onun kendi şakirtlerinden beklediği eserlerdendir.

Son ciltte ise onun, Semey şehrinde yayılan veba salgını hakkında halkı bilgilendirmesi ve önlem almaları için uyarması anlatılır. Birinci ve ikinci ciltte bozkırdaki adaletsiz boy beyleri ve yöneticilerle baş etmeye çalışan Abay, şimdi oradaki dinî fanatizmle mücadele eder.

Abay, cami imamlarından olan Sarmolla'ya gidip, orada yayılan veba salgınına karşı halkın neler yapması gerektiğini anlatmasını ister. Fakat Sarmolla'nın derdi başkadır. O, veba salgınında cenazelerin çoğaldığını ve diğer imamların bu salgından dolayı zenginleşirken kendisinin de onlar tarafından dışlandığını söyler. Abay ise saygın Sarmolla'nın cenazelerden gelen kazanca ortak olamadığını duyunca çok üzülür ve uyarır. Sarmolla, o anda kendi hatasını anlar ve bir cami imamı olarak ona düşen imamlık görevini yapar. Camiye gelen halka, Abay'ın rica ettiği gibi, veba salgınından nasıl korunması gerektiğini anlatır: *"Cenazeler çok kalabalık olmasın, aranızda defnetmeyi bilen varsa, imamları çağırmasın."* der. Böyle diyen

Sarmolla'ya, kolay kazançtan mahrum kalan diğer imamlar kin duymaya başlar. Onlar, cahil zenginleri Sarmolla'ya karşı kışkırtırlar. Bir süre sonra Sarmolla, kandırılan cahil zenginler tarafından öldürülür. Abay, Sarmolla'nın ölümüne çok üzülür ve cehaletin gittikçe arttığını görür. Sanatın, bilimin ve medeniyetin ocağı olan şehirdeki imamların, orada yaşayan insanların cahilliğini kullanarak, kendi maddi çıkarları için Sarmolla'yı öldürmesi Abay'ı çok büyük hayal kırıklığına uğratır.

Romanın son cildinde geçen olaylarından biri de Orazbay'la Abay'ı yüzleştiren, genç delikanlı Darmen ile Makenin aşkıdır. Darrmen, Maken'i kaçırdıktan sonra yardım isteği ile Abay'a gelir. Onlara yardım etmek isteyen Abay, kendi oğlu Abiş'e, Maken adına Çar'ın kurumuna dilekçe yazıp göndertir. Her zaman Kazak Türklerinin örf-âdet kurallarına göre yapılan ve çözülen evlilik davaları, ilk defa kurum yöneticileri tarafından incelenecektir. "Maken davası" o dönemdeki genç kızların zorla evlendirilmesi konusunda Çarlık kanunlarına göre kendilerini korumasını sağlar. Bundan sonra Abay'ı sevmeyen Orazbay'ın kini daha da artar. Onun etrafında onu sevmeyen ve düşman gören sadece Orazbay değil onun gibi bir sürü insan vardır. Abay, bu zor zamanlarında oğlu Abiş'i ve yaşı gelen eski arkadaşı Darkembay'ı kaybeder. Gelecekte halkı aydınlatma konusunda Abiş'e ümit bağlayan babasını, çocuğunun ölümü derinden yaralar. Onun Arkat'taki kurultayda söyledikleri Orazbay'a çok ağır gelmiştir. Abay orada, kendi boyu olan Irgızbay'ın Köken boyundan baskı ile alan otlakları tek tek sayar. Romanda bu konuşma anı Abay'ın herkes önünde verdiği hesabı olarak geçer. Romanın başkişisi olan Abay'ın yaptıkları, onun doğru yolda olduğunun ve haksızlığa gelemediğinin bir kanıtıdır.

Orazbay ve onun yanındakiler, geçen kurultaydan sonra Abay'dan öcünü almaya karar vermişlerdir. Konırkökşe ilçesinin bucak beyi seçimi için gelen Abay'ı çok fena döverler. O, ağabeyi ile Orazbay'ın gizli birliğini öğrenince üzülür, herkesi terk etmek ister ve kimseyi dinlemez. Abay'ı durduran tek şey; ölmek üzere olan gelini Magripa'nın haberi olmuştur. Diğer taraftan ise Abay'a yakın olanlar Orazbay'ı yaptıkları için cezalandırır.

Son ciltte, Abay'ın oğlu Magauiya hakkında duydukları onu sevindirir. Magauiya'nın şehirde olan kurultaydaki konuşmaları, bozkırda kitap okuyarak ve şiir yazarak zamanını geçirmekte olan babasına da ulaşır. Onun gelecekte adaletli bir şekilde halka hizmet edeceğini umut ederek, Magauiya ile gurur duyar. Fakat Magauiya'nın ciğerlerinde ciddi bir sorun olduğunu öğrenen babası çok etkilenir. Çok sevdiği oğlu bir süre sonra hastalıktan vefat eder. O sırada Abay'ın yakın arkadaşları Bazaralı ve Erbol da tifodan vefat ederler. Arkadaşlarının ölümü Abay'a, Magauiya'nın ölümünden on iki gün sonra duyurulur. Bu olaylardan sonra romanın başkişisi olan Abay, yemeden içmeden sessizliğe gömülür. Vefat eden oğlunun kırkıncı gününde kendisinin de hayatı sona erer.

Romanın son bölümünde dikkatimizi çeken mekân onun mezar başıdır. Abay'ın ölümünden sonra iki aya yakın zaman geçmiştir. Sonbahar yaklaştığına göre Jidebay'dan göç edilmesi lazımdır. Göç etmeden önce eşi Aygerim, gelini Zeynep, Darmen ve Abay'ın yetiştirdiği, şehirde okuyan Şaket, Üsen, Murat ve Rahım gibi küçük dostları onun bulunduğu mezarı ziyarete gelirler. Darmen, Abay'ın yetiştirmeye başladığı genç neslin eğitimine artık bozkırda devam edeceğine ve vakti geldiğinde onların da gençleri aynı şekilde yetiştireceğine dair söz verir. Darmen,

bundan sonraki yaşamı boyunca Abay'ın gösterdiği yolu izleyeceğini ve ondan kalan eserleri yaymaya devam edeceğini dile getirir.

Yazarın diğer *Ösken Örken* romanı ile ilgili özet yapılmamıştır. Bunun nedeni ise romanın tamamlanmamış olmasıdır. Bu romanın yayımlanan ilk cildinde ise olaylar kopuk kopuktur.

3.3.1.2. Olay Örgüsü

"Olay örgüsü, romanın hikâyesinde yer alan olayların sıralanış ve düzenleniş sistemidir."[73]

Nurullah Çetin'in *Roman Çözümleme Yöntemi'*ne göre, romanların genelinde yer alan olay örgüsünün başlıca unsurları şu şekildedir: "Başlatma", "Baştan Başlatma", "Ortadan Başlatma" ve "Sondan Başlatma" gibi alt başlıklardan oluşmaktadır.

Romanlardaki olay örgüsü ise: *"İlişkiler ağı ya olumlu biçimde seyreden olaylar biçiminde ya da 'çatışma'ya dayalı olarak gelişir."*[74] Bizim ele aldığımız romanlarda, olay örgüsü sürekli bir çatışma halinde devam etmektedir.

Şerif Aktaş *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili* adlı kitabında kişileri şu şekilde sınıflandırmıştır:

"1.Asıl Kahraman veya Birinci Derecedeki Kahraman

2.Rakip veya Karşı Güç

3.Arzu Edilen ve korku duyulan nesne

---

[73] Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap, Ankara 2009, s.187.
[74] Age., s.187.

4.Yönlendirici

5.Alıcı

6.Yardımcı”[75]

Bizim ele aldığımız *Abay Yolu* romanındaki tüm olaylar, romanın başkişisi olan Abay Kunanbayev’a bağlanır. Olay örgüsü, onun da katıldığı boy beylerinin toplantısı ile başlar. Boy beylerinin toplantısında, orada yaşayan yaşlı Kodar ile genç gelini Kamka’ya ölüm cezası verilir. Kitabın en başında, toplantı olmadan, Abay’ın memleketine geri dönüşü, herkesin onu karşılaması, onun babası ile konuşması, ninesi ve annesi ile geçiren saatler anlatılmaktadır. Olaylar ise romanda yer alan kişilerin tanıtımı ve en önemlisi de olay örgüsüne hazırlıktır. Yani giriş bölümü fonksiyonu yerine getirilmektedir.

Abay, yukarıda anlattığımız toplantıda ölüm cezası verilen kişileri tanımamaktadır. O, Kodar’ı, bir destandaki iyi olmayan kahraman diye düşünür. Onun merak ettiği bu ikisi aynı zamanda bizim için de merak unsurudur. Muhtar Avezov bu merak unsurunu direkt açıklamıyor. O, boy beyleri olan Baydalı, Süindik, Böjey, Sügir ve Kunanbay hakkındaki tanımı bazen üçüncü kişinin bakış açısından veya Abay’ın kendi ağzından yola çıkarak tanıtır. Abay’ın o toplantı sırasında büyükleri dinlerken onlar hakkındaki his ve düşüncelerine yer verilir. Abay’ın merak ettiği Kamka ile Kodar’ın kim olduklarını, boy beyler toplantısında bulunan Jirenşe’den öğrenir. Onların suçsuz oldukları halde, kendi babası Kunanbay’ın Kamka ile Kodar’a ölüm cezası kararını vermesi Abay’ı çok üzer. Burada ortaya atılmış olan düğüm (Kamka ile Kodar’a ölüm cezası veren Kunanbay), birinci

[75] Şerif Aktaş, *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili,* Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara, 2015, s.46

kitabın “Kaytkanda” adlı bölümünden oluşan bir temel olarak değerlendirilmektedir. Kamka ile Kodar’ın ölüm cezası, küçük Abay için büyük bir anlaşmazlığın ve boy beylerinin ne kadar acımasız olduklarının bir başlangıcıdır.

Birinci cildin ilk bölümü beş ana kısımdan oluşur:

- Birinci kısım, romanın başkişisi olan Abay’ın tanıtımıyla başlar. Bu kısmı ön hazırlık olarak da düşünebiliriz.
- İkinci kısım, yukarıda bahsettiğimiz, temel olay dediğimiz toplantı kısmıdır.
- Üçüncü kısımda ise geriye dönüş tekniği uygulanır. Kamka ile Kodar tanıtılır sonra da onların neden ölüm cezası aldıkları anlatılır.
- Dördüncü kısımda ölüm cezası gerçekleştirilir. Abay, Kunanbay’a yalvararak onu durdurmak ister ama yetişemez. O anı kendi gözleri ile gören küçük Abay, korkmuştur.
- Beşinci kısımda tekrar geriye dönüş tekniği uygulanır. Ölüm cezasının gerçekleştiği yere Abay’ın nasıl geldiği anlatılır.

Bu beş kısımdan sonra Abay’ın orada şahit olduğu dehşet an sonrası çok etkilenip hasta olduğu anlatılır. Küçük Abay, ölüm cezasını verip onu uygulattıran babası Kunanbay için çok üzülür ve diğer taraftan da çok acımasız olduğunu düşünerek ondan korkmaya başlar.

Beşinci bölümde Abay, ninesi Zere’den dinlediği hikâye ve masallarda, onların obasına gelen Baykökşe ve Barlas denen ozanların anlattığı şiir ve destanlarında geçen kişilerle kendi etrafındakileri karşılaştırır.

İlk "Kaytkanda" bölümünde, Abay şehirde eğitim alırken babasının isteği ile bozkıra dönmek zorunda kalır. Yazar Abay'ın evine dönüş sırasında da memleket sevgisi ve özlemini anlatır. Fakat o, evine gelir gelmez onu çok kötü etkileyen ölüm cezasına şahit olur. Bu ölüm, küçük Abay'ın kalbindeki ilk çatlak olur.

İkinci "Kat-Kabatta" bölümünde romanın başkişisi olan Abay'dan nerdeyse hiç bahsedilmemektedir. Yukarıda söz edilen Tobıktı boy beyleri arasında yapılan toplantıda ikinci düğüm çözülmektedir. Jeksen, Böjey, Sügir, Baydalı, Jetpis ve Süyindik, Kunanbay'ın, ölüm cezası veren Kodar'a ait olan bir otlağı alması için duyduğu iftiradan yararlanmış olduğunu öğrenirler. Mevcut bölümde Kunanbay ile Böjey arasındaki soğukluğun sebebi de ortaya konur. Olay örgüsünde yer alan yeni kişiler hakkında da bilgi verilir.

Birinci cildin ikinci bölümü dört ana kısımdan oluşmaktadır:

- Birinci kısım yine temel olaya hazırlıktır.
- İkinci kısımda Kunanbay'ın Kamka ile Kodar'a ölüm cezası vermesinin asıl nedeni anlaşılır.
- Üçüncü kısımda ise ortaya yeni düğüm atılır. Kunanbay'ın Jıgıtek boyunun obasına gönderdiği adamları dövülür. Bu olaydan sonra Kunanbay, Süyindik ile Böjey'i ona karşı bir cephe aldıklarıyla suçlar.
- Son kısımda Kunanbay, Jıgıtek obasına gönderdiği adamlarını dövenlere değil, asıl düşmanına dönüşen Böjey'in kendisinin yaşadığı obasına saldırır.

Yazar, "Kat-Kabatta" bölümünü, Abay'ın çevresindekileri ve babasını tanıtmakla görevlidir. Fakat Böjey-Kunanbay çatışması olarak da bakılabilir. Abay, bu bölümde olan olayları diğer bölümde öğrenir.

Diğer bölüm “Jolda” (Yolda) diye adlandırılarak yavaş yavaş merkezi olaya doğru ilerleyen ve Abay’a karşı tarafın gücünü açıklamakla görevlidir. Karşı tarafı temsil eden Abay’ın babası Kunanbay’ın, nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu öğreniriz. Bu bölümde de diğer bölümlerdeki gibi ikinci düğüm çözülmektedir ve böylece devam etmektedir. Çözülmüş olan düğümün sebep sonucu verilir. Olay örgüsüne yeniden katılan kişiler tanıtılır. Karşı tarafı temsil eden kişilerin arasındaki çatışmalarının ne zaman ve neden başladıkları hakkında bilgi verilir. Üçüncü bölümün ana olayı ise Böjey ile Kunanbay’ın çatışmasının Kazak Türklerinin toplumsal kurallarına göre çözümlenmesidir.

Bölümlerde geçen her olayı ayrı ayrı, romanın başkişisi olan Abay’la yakından ilgili olarak değerlendirdiğimizde, ilk kitapta Kamka ile Kodar’ın ölümü, Abay’ın Kazak Türklerinin töresine göre Dilda ile zorla evlendirilmesi, Kamşat’ın yine Kazak Türklerinin töresine göre kurban olması, bahar kıtlığı, Böjey’in ölüm yıldönümü, Abay’ın bucak beyi olmayı reddetmesi, son olarak Abay’ın, dostu Bazaralı’ya yardımı gibi yediye ayırabiliriz.

İlk cildin sonunda geçen, Abay ile babası Kunanbay’ın diyalogu, bizim yukarıda verdiğimiz yedi kısmın bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

İkinci, üçüncü, dördüncü ciltlerde ise, olaylar bir zincir şeklinde anlatılır ve olayların hepsi romanın başkişisi Abay’la ilgilidir.

Diğer ciltlerde de ilk kitaptaki gibi:

- Giriş (Kişi tanıtımı ve mekân betimlemesi)
- Düğüm (Genelde bir gösterme yöntemi(diyalog) ile sunulur)
- Olay (Önceki bölümde verilen düğümün çözümlenmesi)

- Yeni düğüm
- Sonuç

Sonuç olarak yazarın bir olayı, beş ana kısma ayırdığını görüyoruz.

Buradaki sonuç kısmı bazı bölümlerde olay kısmından sonra gelmektedir. O yüzden sonuç kısmının yerini tam olarak sabit diyemeyiz. Fakat bizim için önemli olan hususun sabit olması, atılan düğümün tamamlanmasıdır yani çözülmesidir. Olaylara çatışma açısından da bakıldığında kronolojik bir sıralamaya göre yapıldığını görürüz. Mesela, Böjey-Kunanbay çatışmasını ele aldığımızda da olay, başlangıç-gelişme-düğüm-çözüm diye belli bir düzenlemeye göre gider. İlk önce Böjey ile Kunanbay arasındaki soğukluk, gerginlik sezdirilir sonra o gerginliği ve soğukluğu artıran ve gelecekte gelişecek bir olayı tetikleyen bir başka olay olur. Kunanbay Kodar'ın otlağını sahiplenmek için onu öldürtür. Sonra ilk baştaki gerginliğin sebebi açıklanır, yani düğüm çözülmüş olur. Böjey, Kunanbay'a onun yardımcısını düzeltmesini ister ama istediğini Kunanbay yapmaz, onun için Böjey kırılır.

Böjey-Kunanbay çatışmasındaki temel olaylardan biri de şöyledir: Kunanbay'ın adamlarının dövülmesi sonra bundan dolayı Böjey'in yaşadığı obasına sardırması, Böjey ile Kunanbay'ın barıştırılması, Kazak Türklerinin töresine göre barış kefaleti diye verilen Kunanbay'ın küçük kızı Kamşat'ın ölümü, sonra Böjey'in ölümü ve ailesinin ise onun cenazesine Kunanbay'ı çağırmamasıdır. Kunanbay'ın, onun ailesine başsağlığı dilemek için gelişi ve Sarı Apa (Sarı Nine) tarafından kınanması.

Bizim ele aldığımız bu dört ciltteki Abay-Takejan, Abay-Orazbay ve Abay-Kunanbay gibi çatışmalarını da aynı şekilde değerlendirdiğimizde, bu çatışmaların

her biri giriş – düğüm – gerginlik- çözüm gibi aşamalarla anlatılmaktadır. Yazarın, kitaplardaki olay örgüsüne böyle bir yaklaşım tarzı ve iyice düşünüp her ayrıntıyı vermesi, onun bu kurgulama tekniğine çok iyi çalıştığını gösterir.

3.3.1.3.Gerilim Unsurları ve Çatışma

Olay örgüsünde yer alan çatışma, belirli kişiler vasıtasıyla temsil edilmektedir. İki tarafı temsil eden kişilerin nitelikleri açıktır. Roman kişilerini olumlu-olumsuz, dürüst-ikiyüzlü, şefkatli-acımasız, iyi-kötü gibi ayırabiliriz. Bu açıdan romanda geçen olayın, çıkar, hayal, istek, duygu ve düşünce bakımından karşı tarafların ilişkileri üzerine kurulduğunu söylemek mümkündür. Onların hepsini bir araya toplayan bağ, arkadaşlık ve akrabalıktır.

Muhtar Avezov'un tercihine tabi tutularak, nerdeyse elli yıllık bir süreç içinde gerçekleşen, sebep sonuç ilişkisine dayalı anlatılan olaylar, romanın başkişisi Abay'ın etrafında dönmektedir. Bazen geriye dönüş tekniği de kullanılmaktadır. Bu teknik, romanda bir olayı açıklama ya da kişi tanıtma gibi işlev görmektedir. Romanda Bazaralı-Takejan, Ospan-Nurganım, Bazaralı-Ospan, Orazbay-Ospan, Böjey-Kunanbay gibi kişiler arasında geçen, kendi çıkarları için bireylerin çatışması bile, romanın başkişisi olan Abay'ı tanıtmak içindir. Bu kişiler arasındaki zor ilişkiler ve gergin bir ortam ise, Abay'ın nasıl bir toplulukta yaşadığını göstermektedir.

Bizim incelediğimiz bu dört ciltteki bölümlerin hepsinde, Tobıktı boyunun kendi içindeki uruğları (küçük boy) arasında geçen çatışmalarla beraber narin aşk hikâyelerine de yer verilmiştir. Maken-Darmen, Ümitey-Amir, Kerimbala-Oralbay olaylarına bakacak olursak, onları birer aşk hikâyesi niteliğinde inceleyebiliriz.

Yukarıda isimleri geçen kişiler arasındaki bazen mutlu bazen de trajik sonla tamamlanan aşklarını birleştiren kaynak sanattır. Daha doğrusu şiirdir diyebiliriz. Maken-Darmen, Ümitey-Amir, Kerimbala-Oralbay aşkı, bununla birlikte karşı taraflar arasındaki gerginliği oluşturan sebeplerden biri olarak da inceleyebiliriz.

Romanın ilk iki cildinde olayların izlediği yol, nesil çatışmasına kadar uzanan, baba-oğul çatışmasından oluşmaktadır. Kunanbay'ın, oğlu Abay'a teklif ettiği görevin reddedilmesi ile Abay'ın başka bir yolu seçmesi, bahsettiğimiz gerginliğin yöneten-yönetilen çelişkisini de kapsayarak daha da büyümektedir. Daha sonra, ilk iki kitapta yöneten görevini üstlenen boy beyleri, bucak beyleri gibi Kazak Türklerine, son iki kitapta ise Rus memurları katılmaktadır. Bu grupların ikisini de Çarlık Hükümeti belirlemektedir. Abay'ın çevresinin genişlemesi ve anlayış olarak olgunlaşması çatışmayı biçimlendirir. Adalet sözcüsü, güçsüzün destekçisi ve halkına adaletli hizmet eden biri olarak tanınan Abay, bununla birlikte içinde bulunduğu ortamın toplumsal sorunları dile getiren bir şairdir. Abay'ın anlayış olarak olgunlaşmasında, hem Rus dili sayesinde Batı'dan hem de milli kaynaklardan yararlanması etkilidir. Onun dile getirdiği toplumsal sorunlara bir çözüm sunması, bahsettiğimiz çatışmaların daha da büyümesine neden olur. Çatışmanın bu yeni boyutunu, olması gereken ile olan zıtlık şeklinde anlatmak mümkündür. Bu şekilde Muhtar Avezov, Kazak Türklerinin belli bir süreç içindeki yaşam tarzını, bu romandaki Abay adlı şairin duygu, düşünceleri aracılığıyla sunmaktadır. O, önce babası Kunanbay'ın çevresinde gördüğü insan ilişkilerinin ve hareketlerinin, dinlediği halk hikâyesi ve okuduğu destanlarda geçen cömertlik, iyilik, merhamet, adalet, saygı ve sevgi gibi değerlerle uzlaşmadığını görür. Abay, babasının yönettiği Tobıktı boyunun Irgızbay uruğunun baskısıyla sömürülenlerin ve haksızlığa

uğrayanların tarafında olur. O, bir tek babasına karşı değil, onun gibi şahsi çıkarları için halkı kullanmaktan hiç çekinmeyen baskıcı yöneticilere de tepki göstermektedir. Abay, onlara karşı tepkisini başta beyler toplantısında ve büyüklerden öğrendiği özlü sözlerle sonra ise kendi şiirleri ile dile getirmeye başlar. Hiçbir zaman kimse tarafından yenilmeyen kibirli Kunanbay, zamanla kaybettiğini kabullenir. Abay ise, çıkar, makam, itibar peşinde olan babası Kunanbay'dan uzaklaşır. Abay için önemlisi miras, itibar, makam değil, doğruluktur ve dürüstlüktür. O, sıradan insanlarla kaynaştıktan sonra bazı zenginler dışında halkın çoğu yoksul bir yaşam sürdürdüğünü görür. Mayıs ayında olan kıtlık ona bu durumun ne kadar ciddi olduğunu gösterir. Boy beyleri ve zenginler, onlara hizmet edenlerin maaşlarını vermemektedir. Onları kaza başkanı ve bucak beyi gibi yerli yöneticiler desteklemektedirler.

Üçüncü ciltte karşı tarafı; Kunanbay görüşlerini ve makamını devam ettiren, sıradan insanları sömüren zenginler ve boy beyleri yani "Kunanbaycılar" ile Çarlık Hükümeti oluşturur. Abay ile temsil edilen diğer tarafta ise onu savunan ve onunla aynı fikirde olan arkadaşları Bazaralı, Darkembay ve Magauiya, Darmen, Abiş gibi genç delikanlılarla yoksullar vardır. Abay'ın, haksızlığa uğrayanların tarafını tuttuğu için her zaman kendi şahsi çıkarlarını düşünen ağabeyi Takejan ile bu anlayıştan dolayı yolları ayrılır. Bir süre sonra Abay'ın karşısına menfaatçi Çarlık memurlarıyla halka yanlış yol gösteren ve mesleğini kendi çıkarları için yapan imamlar çıkar. Kendi çıkarlarını, yapması gereken işlerden daha üstün tutan imamlar, halkı veba salgını sırasında bilgilendirmek yerine, bulaşıcı hastalıktan ölenlerin sayesinde zenginleşmeyi düşünürler. Romanda, baştan sona kadar Tobıktı boyunun içindeki küçük boylar arasında görülen, küçük boy liderlerinin kendi menfaatleri sonucunda

ortaya çıkan çatışmalar egemendir. Ortaya çıkan çatışmalar, her iki tarafın aynı boydan gelmesi ve aynı toplumsal gruptan olması nedenleriyle esas çatışmaya bağlanırlar. Romanın başından sonuna kadar Kazak Türklerinin töresine göre ayrılan, boylar arasındaki kimi zaman "*jesır dauı*[76]"(dul davası) kimi zaman ise otlak sebebi ile ortaya çıkan anlaşmazlık ve çatışmalar hiç bitmezdi. Böyle bir durum hem romanın olay örgüsüne hem de orada yer alan kişilere dinamizm katmaktadır.

Yazar, genellikle romanda yer alan kişi kadrosunu çatışma ortamında anlatır. Romandaki çatışmaları ve kişi kadrosunu birleştiren unsur, romanın başkişisi Abay'dır. Romandaki zaman, mekân, kişi kadrosu gibi bütün unsurlar, romanın başkişisi Abay'ın tanıtımına hizmet etmektedirler. Romanda Abay'ın, Abiş, Pavlov ve Mihaylov adlı kişilerle arasındaki diyalogları ise, Çarlık Hükümetindeki *devrimci demokratik hareketin önderi konumunda olan*[77] Nikolay Çernışevski'nin ve diğer devrimcilerin bazı eylemleri ile ilgili olayları anlatmak ve göstermek için bir fon şeklinde kullanılmıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi romanın sürekli bir gelişmede olan büyük kuşak-küçük kuşak, baba-oğul, eski-yeni, yöneten-yönetilen şeklinde ilerleyen bu çatışma klasik roman ve hikâyelere mahsustur. Romanda Kunanbay ile Abay arasında fikir farklılığı ile başlayan ve eski ile yeni yaşayış biçimine uzanan çatışma çok dinamiktir.

Burada eski dediğimiz ataerkil ve feodal topluma dayalı göçebelik yaşam tarzıdır. Yani bu dönemdeki yaşam tarzı, Çarlık Hükümeti'nin baskıcı politikasından oluşan

---

[76] Kazak Türklerinin eski töresine göre, kocası ölen kadın, kocasının ait olduğu boya mirastır, yani kocasının ait olduğu boyda kalmak zorundadır. Dul kadın, ölen kocasının erkek kardeşleri varsa onlarla, kardeşleri yoksa akrabalık derecesine göre biri ile evlenmelidir. Türkiye Türkçesine göre "Levirat" dediğimiz bu evlilik türü, Kazak Türklerinin eski töresine göre "Amengerlik" diye geçmektedir.

[77] https://tr.wikipedia.org/wiki/Nikolay_%C3%87erni%C5%9Fevski,(Erişim tarihi: 10.05.2016)

toplumsal aksaklıklar ve halkın içe kapanıklığı sonucuyla ortaya çıkan bir bunalım süreci söz konusudur. Bu dönemde yetişen Abay, yaklaşık bir buçuk asır il yönetme işini yürüten ve bu işi nesilden nesle geçen miras olarak düşünen babasına, akrabalarına ve erkek kardeşlerine, kısacası kendi boyundan gelen yöneticilere karşı çıkar.

Çatışma, romanın başkişisi Abay ile Takejan, Kunanbay, Orazbay, Azimbay, Jiyrenşe, Çarlık Hükümeti yöneticileri ve Semey'deki cami imamları arasında yaşanır. Abay'ın tarafını tutanlar ise Abiş, Bazaralı, Erbol, Baymagambet, Darmen, Darkembay, Magauiya gibi onun yolunu takip edenlerle destekleyen gençlerdir.

Kunanbay-Abay Çatışması

Abay ile Kunanbay çatışması, birinci kitabın "Kaytkanda" bölümünde anlatılan Kamka ile Kodar'ın ölüm cezasından sonra başlar. Kodar'ın otlağını elde etmek isteyen Kunanbay, ona, gelini Kamka ile şeriat kurallarına ve Kazak Türklerinin töresine uygun olmayan, yasak ilişkiye girdiği için ölüm cezası verir. Kakma ile Kodar'ın boyunlarına ip bağlayarak diz çöken deveye asarlar ve deveyi kaldırırlar. Kunanbay, olay yerinde toplananların tepkilerini önlemek için hâlâ ölmeyen Kodar'ı yamaca atmasını ve taşlamasını buyurur. Tam o sırada ava çıkan Jiyrenşe ve Abay, Kodar'ın yamaçtan atılışını görürler. Bunu gören Abay, babasına yalvararak Kodar'ı kurtarmasını ister ama geç kalır. Abay, Kodar'ın cesedini taşlayan Jeksen'i görünce ona çok kızar ve yumruk atar. Sonra oradan ayrılırken, Jeksen onu babasına şikâyet eder ama babası oğluna bir şey yapamaz. Kodar'ın ölümünü gören Abay, bu olaydan sonra hastalanır ve ninesi ile annesine Kunanbay'ın ne kadar zalim olduğunu söyler.

Abay, babası Kunanbay'ın sürekli rüşvet aldığını öğrenir. *Abay Yolu* romanının ilk cildindeki "Jolda" adlı bölümünde, Abay'ın babasının Karkaralı'da cami

yaptırdığını görürüz ve böylece Kunanbay orada itibar kazanır. Abay Karkaralı'dan gelirken, babasına davalarının incelenmesi için gelenlerden her zaman rüşvet aldığını duyar ve çok utanır.[78] Ona göre rüşvet almak, kutsal kitapta geçtiği gibi çok kötü ve büyük günahlardan biridir. Abay, Karkaralı'da babasının yaptırdığı camii de o rüşvetlerle inşa edildiğini düşünür.

Baskıcı Kunanbay, oğlu Abay'a, kendisinden sonra ili yönetme konusunda işi öğretmek için, Semey şehrinde medrese eğitimi alan oğlunu yanına aldırtır. Abay bu zamana kadar ninesi ve annesinden aldığı eğitimin etkisi altındadır.

Kunanbay, Abay'ın diğer oğullarından her açıdan bambaşka olduğunu bildiği için onu kendisi gibi gelecekte bir mirasçı şeklinde büyütmek ister. Böylece Kunanbay, oğlunu sınamak için yönetimle ilgili ona farklı görevler verir. Oğlu, babasının bu deneyim işlerini istediği gibi güzel yapar ve onun talimatı boyunca gittiği ve tanıştığı herkese karşı saygılı ve dürüst davranır. Baydalı, Kulınşak ve Süyindik gibi diğer boy beyleri, Abay'ın büyüklere karşı bu saygısından dolayı onu takdir ederler.

Abay ilk defa babasından hiç çekinmeden küçük kardeşi Kamşat hakkında kendi fikir ve düşüncelerini açıkça söylemiştir.

Karaşokı otlağı yüzünden olan kavgadan sonra Jıgıtek ile Tobıktı boyları arasındaki gerginliği çözmek isteyen il büyükleri toplantıda kendilerince bir karara varırlar. Onlara göre Böjey ile Kunanbay'ın akrabalık ilişkilerinin tekrar yenilenmesi lazımdır. Kazak Türklerinin töresine göre bu durumda Jıgıtek ile Tobıktı boyları kendi aralarında kız alıp vermeleri gerekir. Fakat Böjey ile Kunanbay arasında yakın bir kan bağı olduğu için birbirinden kız almazlar. Bundan dolayı boy beylerinden biri, ötekisinden evlat edinmesi lazımdır. Kunanbay, üç yaşında olan küçücük

[78] Muhtar Avezov, *Abay Jolı*, Jazuşı Yayınları, Almatı, 2013. s.103

Kamşat'ı diğer boya evlatlık olarak verir. Küçük Kamşat'ı evlatlık edinen Böjey ve ailesi ise bu hükmü beğenmemişlerdir. Bundan dolayı küçük kızı dışlayıp, ona kötü davranmaktadırlar. Kamşat'ı ziyarete gelen ağabeyi Abay ile Gabithan küçük kızın çok bakımsız ve hasta olduğunu görünce çok etkilenir ve kötü olurlar. Eve gelen Abay, büyüklerin bu kararını büyük bir acımasızlık olarak görür ve babasına şikâyet eder. Böyle bir karar Böjey ile Kunanbay'ın barışmalarını sağlamak için değil, tam tersi onların arasını daha da bozmak için verilmiş bir hüküm gibidir. Abay, Jıgıtek ile Tobıktı boyunun barışması için bir güvence olarak mal vermeleri gerektiğini söyler. Babası için bu teklif yeni bir hükümdür ve Abay'ın sunduğu bu yeni teklifi, Kazak Türklerinin töresine uygun olmadığını belirtir. Kunanbay, Abay'ın bu teklifi kötü niyetle söylemediğini fakat onun dediği gibi de yapamayacağını söyler.[79]

Küçük kız kardeşi ile ilgili olaydan sonra Abay artık babasına, hiç çekinmeden kendi fikirlerini söyleyip, tavsiyede de bulunmaktadır. Bazen babasının yaptıklarına karşı çıkar. Bunun nedeni ise her zamanki gibi boyların toprakla ilgili anlaşmazlıklarıdır. Daha doğrusu Tobıktı boyunun baskıcı ve adaletsiz davranışlarından dolayı ortaya çıkan gerginliktir. Diğer boy beyleri ise Kunanbay'ı bundan dolayı şikâyet ederler ve bundan sonra onu sorgulamaya çağırırlar. Karkaralı şehrinde geçen sorgulamadan sonra ise Kunanbay oğluna bir görev verir ama Abay bu görevi yerine getiremeyeceğini söyler. Kunanbay, oğlunun kendi tarafını değil, Baysal'ın tarafını tuttuğu için kızgındır. Oğlu ise, babasının Baysal'a ait olan otlağı baskıyla aldığını söyler. Bundan sonra da *"Baysal'ın büyükbaş hayvanları benim otlarımı yedi"*(AY1:34) diye boylar arasındaki muhabbeti ve saygıyı, bu küçücük bir

[79] Age., s.134

mesele yüzünden bozmak doğru değildir.[80] Abay bu konuşmadan sonra Böjey'in, anma törenine gitmek için babasından izin ister. Böjey vefat ettiği zaman, Kunanbay'ı cenazeye kimse çağırmamıştı ve bu sefer de aynı şey olduğu için Kunanbay çok kızgındır. Abay babasını sakinleştirmek için:*"Biz akrabalık görevimizi yapalım, isterseniz ben gideyim*."(AY1:41) der.

Yerli halk için yapılan bu *"as"* (Böjey'in anma töreni) üç gün sürmüştü. Abay bu üç gün hiç uyumadan büyüklere yardım eder ve gelen misafirleri ağırlar. Böylece bu anma töreni ona itibar kazandırır. Erbol ile Abay'ın duyduklarına göre, herkes Kunanbay ile Abay'ı karşılaştırarak, Abay'ın babasına hiç benzemediğini ve onun böyle iyi bir insan olarak yetişmesine, annesi Uljan ve ninesi Zere'nin eğitmesi sonucunda olduklarını söylerler.

Kunanbay, oğlunun dostlarını sevmez ve hoş karşılamaz. Bunun nedeni ise, Irgızbay boyu ile rakip olan kişilerin çocukları ya da akrabaları olmasıdır. Abay'ın bunlarla arkadaş olması, Kunanbay'a karşı bir tepki sayılır. Aslında Abay'ın olup bitenlere tek taraflı değil, iki tarafı da dinleyip, aradaki gerginliği iki taraftan duyması daha iyi idi. Çünkü Abay, Kunanbay'ın karakterini biliyordu.

Abay, bahar kıtlığı geldiğinde, halkın durumunun kötü bir hal aldığını, yoksul ve aç olduğunu görür. Mayısa kadar süren bu sert kış yüzünden, on, on beş koyunu olan fakir halk mahvolmuş durumdadır. Irgızbay boyu ise zengin olduğu için iyi kurtulmuştur. Yani geniş otlakları sayesinde bu kıtlık zamanında hiçbir zarar görmemiştir.

Abay arkadaşları ile konuşurken, Irgızbay boyunun sahip olduğu bu otlakları, onların hak etmediğini, zorla baskıyla başkalarından çekip aldığı için şikâyetçidir.

---

80 Age., s.197

Tam bu sırada Darkembay yanlarına gelir. Bir zamanlar Kunanbay'a yumruk attığı için Irgızbay boyu Darkembay'ı sevmez. Darkembay kendi koyunlarını Abay'ın babasının otlağına getirir. Bu kıtlık zamanında elindeki mallarını bu şekilde koruyabilir. Fakat Takejan ise Darkembay'ın böyle yapmasına razı olmaz ve onun mallarını da sahibi ile beraber kovdurtmuştur. Takejan bu olaydan sonra babasına Darkembay ile Abay'ı şikâyet eder. Bunu duyan babası sinirlenir ve ona: *"Bizim tarafta olmayan, hem bana yumruk atan birinin tarafını tutarak bana karşı mı çıkıyor yoksa?"* (AY1:55) bu dediklerini ona iletmesini emreder. Abay babasının bu dediklerini pek umursamaz. Takejan ise tekrar Kunanbay'a gider ve onların Kunanbay'ın dediklerini dinlemediğini söyler. Babası bu sefer korkutmak amaçla akrabası Jakıp'ı son kere uyarmak için gönderir. O, Abay'a Darkembay'dan hiçbir yarar olmayacağını ve bu işe karışmamasını ister. Bunu duyan Abay sinirlenir ve bu bir ticaret değil, insanlık olduğunu söyler. Jakıp, bu malların onun değil, ninesinin olduğunu ve Abay'ın fakirlere yardım amaçla bunları kullanmasının doğru olmadığını söyler. Ninesi ise Abay'ın tarafını tutarak, onun yaptıklarını doğru bulmaktadır. Zere'ye göre de fakir komşulara, zor zamanda yardım etmek gerektiğini söyler.

Bundan sonra Abay, babasına uzaktaki işler hakkında merak etmemesi gerektiğini ve kendi işi ile uğraşmasını söyler. Onun kastettiği iş ise, babasının yakınlarına hiç danışmadan evlenmesidir. Jakıp Abay'ın bu söylediklerini iletmeyeceğini dile getirir ve çekip gider. Bu şekilde büyüyen baba-oğul çatışması, ilk kitabın sonunda geçen bir diyalog aracılıyla fikir farklılığına sebep olur. İkisinin iki farklı yoldan gittiğini gösterir.

Irgızbay boyunun kazandıkları, şu ana kadar kendi emekleriyle değil, sürekli bir zorba, haksızlıkla elde ettiklerini ve kendisinin de böyle bir yolu izlemeyeceğini, buna karşı bilim, adalet ve eşitliği seçeceğini söyler. Şeref, itibar peşinde olmadığını dile getirir. Abay'ın seçtiği eşitlik, bilim ve adalet ise onu Ruslara ve onların kültürüne yakınlaştırır. Rusları sevmeyen Kunanbay buna da karşı olur. Ama Abay, öyle bir ayırım yapmadan, adalet kimin tarafındaysa, onu seçer.

İkinci cilt, Kunanbay'ın hacca gitmeden, Abay'ın annesine söyledikleri ile başlar: *"Ben gittikten sonra gözüm arkada kalmayacak. Çünkü oğlumuz Abay var. İkimizin yolumuz farklı olsa bile, o benim destekçimdir. Artık ona engel olmayın, düşündüklerini yapsın."* (AY2:33) der.

Tam bu sırada Darkembay, idam edilen Kodar'ın yakınını getirir ve bu çocuğun Karaşokı otlağının asıl mirasçısı olduğunu söyler.

Kunanbay bu yolculuğa niyetlendiği günden beri mülayim ve iyi bir insan olarak değişir. Fakat onun bu hali Darkembay'ın söylediklerinden sonra ise eski halini bulur ve Darkembay'ı suçlar. Abay, bu etrafında olanları iyice izlemektedir ve bu çocukla kendisi ilgileneceğini söyler. Her şeyi kendi gözleriyle gören Abay, babasının her zamanki gibi şeref ve itibar için dini görevlerini yapmaya karar verdiğini anlar. Bu görevi yerine getirmek isteyen insan, yetim kalan çocuğun hakkına girmemelidir. Kuanbay'ın ise sadece bir gösteriş için yaptığını düşünür. Onun hacca gidip geldikten sonra da aynı şekilde, eskisi gibi devam ettireceğini anlar. Kunanbay gittikten sonra Irgızbay boyuna, babası yerine Takejan bakar. Tüm işleri o yürütmektedir. O bir bucak beyi olarak Kunanbay'dan daha baskın çıkar.

Babası geldikten sonra bir hacı olarak sadece ibadet edeceğini ve il işlerini de oğullarının devam ettirmesini ister. Böylece Kunanbay ortadan çekilir. Fakat çok

zaman geçmeden onu yine eski haline döndüren sebep Amir ile Ümitey aşkıdır. Nişanlısı olan Ümitey, Amir ile yasak ilişkiye girdiği için, Kunanbay bu konu da da Abay'ın suçlu olduğunu söyler. Amir'i öldürmek isteyen Kunanbay'ı Abay durdurur. Fakat o, Amir'i öldürmesi için engel olan Abay'a kin tutar. Bu olayla ilgili ikisi arasındaki diyalog şöyledir:

"Kunanbay Amir'i boğazladığı zaman Abay içeri girer ve:

-Dur! Ne yapıyorsun? Öldürtmem! diye bağırır.

Babası ise Abay'a öfke dolu gözleriyle bakar. Abay yine sinirli bir şekilde:

-Yine kan!.. Ağzında Allah ama ellerin yine kanda… Kendi kafana göre şeriat diye uyduruyorsun! Eskiden de günahsız Kodar'ı öyle öldürmüştün.!

Abay'ın on üç yaşında gördüğü o felaket sahne göz önüne gelir.

-Sakin Hacı görüntün hep bunlar için miydi? Şeriat diye yine öldürecek misin yoksa?

Abay kendisini durdurmadan, hiç çekinmeden ne düşünüyorsa hepsini söylüyor. Babası ise bunları duyduktan sonra:

"-Defol! Defol gözlerimin önünden!

-Gitmem!

-Hep senin yüzünde… Bu olanlar senin yüzünden!..

-Tamam, benim yüzümden olsun! Senin ne işin var? Nelerin peşindesin? Senin zamanın geçmiştir, artık benim zamanım geldi! Ne istiyorsan söyle…

-Demek öyle… diye kendince bir karara varmıştı ve tartışmayı keser.

Kunanbay bu diyalogdan sonar ikisine de beddua eder. Abay ise babasından tiksinerek:

-Ben artık tamamen gidiyorum!" der. (AY2:179-180)

Bu olay Abay'ı çok etkiler. Artık babasına hiçbir güveni kalmaz. Aslında bu olay, Abay'ın başlangıcıdır. Babasından sonra ağabeyi ile düşman kesilir. Eskiden gelen arkadaşları Orabay ile Jirenşe, kendi çıkarları için Abay'a karşı çıkarlar. Bunun sebebi ise Takejan'dır. Çünkü herkesi kardeşine karşı koymak ister.

Takejan-Abay Çatışması

Bu iki kardeşin arasındaki gerginlik, gençlik döneminde başlar. Takejan önceden özgüvenli, kimseyi dinlemeyen, ağzı bozuk bir delikanlıdır. Abay ise büyüklere karşı saygılı ve uslu bir çocuktur. Abay ile Takejan, zıt karakterlidirler. Takejan babası gibi mal mülke, itibara düşkündür. O, babasının sevdiği insanları sevip, nefret ettiklerini de düşman sayar. Takejan bu yüzden Böjey'in ölümünde ağlayan Abay'la dalga geçmiştir. Ona göre, Kunanbay'ı cenazeye çağırmayanlar, akrabadan sayılmaz, yani onun için üzülmeye gerek yoktur.

Takejan'ın gençlik döneminden beri, ailesine ait otlakları ve malları sahiplenme alışkanlığı vardır. Böylece büyüyen Takejan, Kunanbay'ın bucak beylik, yani il yönetim işlerinin ona geçeceğini bekler. Ama Kunanbay, bu teklifi Abay'a sunar. Abay böyle bir işle uğraşmayacağını söyler ve bucak beyi olmayı ağabeyine teklif eder. O, artık bucak beyi olduktan sonra tüm işleri kafasına göre yapmaya başlar. Abay'ın onunla arası, Bazaralı'yı sürgüne göndermesi ile bozulur. Bazaralı'nın hiç suçu olmasa bile, babasının dördüncü karısı ile aralarında bir yakınlık var diye suçlarlar. Böylece Bazaralı'yı sürgüne gönderir. Bu durumda Abay yine Bazaralı tarafını tutar.

Tajekan'ın bu şekilde süren yöneticiliği, kısa bir süre içinde çok sayıda mal sahibi olmasını sağlar. Onun Azimbay adlı oğlu da aynı babası ve dedesi gibi yetişir. O,

kıskanç, ikiyüzlüdür. Azimbay da Takejan gibi paraya düşkündür. Onların ailesi, çobanlarına ve ev işleri ile uğraşan hizmetçilerine ücretlerini vermez. Kış günlerinde Takejan'ın mallarına bakan genç çoban İsa fena üşütür. Onun kıyafeti çok eski ve yırtıktır. Bu genç çoban küçüklükten beri Takejan'ın kol altında çalışmaktadır. Onun yaşlı annesi, hasta eşi ve iki çocuğu vardır. Durumları da epeyce kötüdür. Isa hastayken Takejan ve ailesi hiçbir yardımda bulunmazlar. Isa bir sure sonra vefat eder. Abay ise, bu ölüm konusunda Takejan'ı suçlar.

Takejan'la Abay arasındaki çatışmalardan biri de vefat eden kardeşinin miras paylaşımı sırasında gerçekleşir. Vefat eden küçük erkek kardeşi Ospan'dır. Onun üç karısı vardır. Fakat bir türlü çocuk sahibi olamayan Ospan, Abay'ın iki torununu kendisine evlatlık almıştır. Bu durumda ise Ospan'dan kalan mirasın, karısı ve çocuklarına ait olması lazımdır. Fakat töreye göre Ospan'la Abay, Takejan ve Iskak öz kardeş oldukları için, onların da bu mirastan alma hakları vardır. Ospan'dan kalan çocuklar, Abay'ın torunu olduğu için *"amengerlik"* konusunda Abay'ın seçme hakkı vardır. Eğer Abay, Yerkejan'ı seçecekse mirasın çoğuna o sahip olacaktır. Takejan ve Azimbay buna razı değildir. Çünkü Ospan'dan kalan büyük oba, karısı Yerkejan'a aittir. Abay ise bu miras konusunda farklı davranır. Ağabeyinin de ne istediğini bildiği için, onların rızası olmadan bir şey yapamayacağını söyler. Töreye göre *"amengerlik"* meselesini Ospan'ın üç eşi Zeynep, Torımbala ve Yerkejan'a sormaları gerekir. Onlar kimi seçerse öyle olacak der Abay. Zeynep'le Torımbala onlara kim uygun olursa, yani büyükler kimi seçerse, karşı çıkmayacaklarını belirtirler. Yerkejan ise çocuklarını yetiştireceğini ve Ospan'ın kardeşlerinin hiçbiri ile evlenmeyeceğini söyler ve bu söylediklerinden vazgeçmez. Takejan şoka uğrar ve Abay'a onu ikna etmesi için yalvarır. Abay bu işlere karışmak istemediğini dile

getirir. Fakat ağabeyi, Abay'ın bu davranışı bilerek yaptığını düşünür ve ona karşı tavır alır. Bu şekilde çatışan iki kardeşin en önemli çatışmalarından biri ise, ağabeyinin Orazbay'ı destekleyip, onunla bir olmasıdır. Çok büyük bir ihanete uğramış olan Abay, yaşadığı yerden tamamen gitmek ister. Fakat Abay'a, yakınları onun gelininin ölmek üzere olduğu haberi iletince vazgeçer.

Orazbay-Abay Çatışması

Bu çatışmada yer alan Orazbay, yaşça Abay'dan büyüktür. O da Kunanbay ve Takejan gibi baskıcı ve kendi çıkarlarını düşünen boy beyidir. Abay'ın eski yakın arkadaşlarındandır. Fakat boy beyi olunca farklı davranmaya başlayan Orazbay'la araları bozulur. İkisinin arasındaki bu ilişki, Saliha adlı kızın davası sırasında daha da kötüleşen bir hal alır. Abay bu davada Jirenşe ve Orazbay'ı ona yardım etsinler diye seçer. Fakat bu ikisi de dava ile ilgilenirken rüşvet alır. Bunu öğrenen Abay, en yakın dediği eski arkadaşlarının da maddiyata düşkün olduklarını görür. Boy beyleri arasında olan kurultayda Abay'ın yazdığı şiirler okunmaktadır. Abay bu şiirlerde yöneticileri eleştirir ve bu durum boy beylerinin hoşuna gitmez. Bunu fark eden Ospan, dalga geçer. Bu şiirlerden sonra Orazbay, Abay'a kin tutmaya başlar. Ayrıca Abay'ın Çar'a karşı olduğunu bile dile getirir. Orazbay bundan sonraki toplantılarda onu kötülemeye başlar. Orazbay'ın amacı ise Irgızbay boyunun yöneticisi olmaktır. Çocuklarının Kunanbay kadar güçlü bir yönetici olamadıklarını fark eden Orazbay, onun yerine geçmek ister. Fakat babasının yerine Takejan tüm işlere bakmaktadır. Bazen bu boşluğu doldurmaya çalışan Orazbay, bir süre sonra yönetmeye başlar. Yerli halk arasında olan anlaşmazlıkları o halletmeye çalışır. Artık Irgızbay boyunun obalarından o sorumludur. Abay'la Orazbay'ı yüz yüze getiren olaylardan biri de

Maken ile Darmen aşkıdır. Darmen tarafından kaçırılan sevgilisi, bir zamanlar Orazbay'ın kuzeninin nişanlısıdır. Nişanlısı öldükten sonra *"amengerlik"* kurallarına göre, genç kızı başka bir akrabasıyla evlendirmek ister. Fakat Maken çocukla tanıştıktan sonra onu sever ve onunla kaçar. Abay'dan nefret eden Orazbay ise bunu duyduktan sonra çok sinirlenir. Bunun nedeni de o genç delikanlının Abay'ın öğrencilerinden olmasıdır. Orazbay kızı kaçıran genç delikanlıyı bulup onu cezalandırmak ister. Böylece Abay'dan intikamını almış olacaktır. Abiş ile Abay ise genç kızın şehre gelip, resmi kuruma başvurmasına yardımcı olurlar. Bu dava ile ilgili hüküm ise, Kazak Türklerinin eski kurallarına göre değil, Rusların resmi kanunlarına uygun bir şekilde çözüm bulmaktadır. Bu Maken davası Orazbay'ın beklediği gibi sonuçlanmaz. Bu davada gençlerin kazanmasında Abay'ın oğlu Abiş'in resmi kurumlara yazdığı dilekçe sayesindedir. Orazbay ise, Abay'a ders vermek isterken, Abay'ın oğlu Abiş ile yüz yüze gelir. Abiş ise, şehirde eğitim alan bir askerdir. O, Çarlık Hükümetinin resmi kurumlarındaki her şeyin nasıl olması gerektiğini iyi bilir. Bu eğitimi sayesinde Maken ile Darmen'e yardım eder ve zafer onların tarafındadır. Orazbay'ın itibar ve rüşvetleri hiçbir işe yaramamıştır. Bu davadan sonra Oraazbay ile Abay tartışırlar. Bir süre sonra Orazbay elinden hiçbir şey gelmediği için Abay'ı dövdürür. Abay'ın tarafında olan gençler ise, bu olayı duyduktan sonra Orazbay'ın oturduğu yere saldırarak, intikamını alırlar.

Diğer Çatışmalar

Kunanbay Karkaralı şehrinin yöneticilerinden biridir. Kunanbay bununla birlikte, yaklaşık yirmi beş ya da otuz obada yaşayan Irgızbay boyunun bucak beyidir. Büyük boy olarak sayılan Tobıktı boyunda Kunanbay gibi birkaç küçük boy beyleri de

vardır. Onlar sürekli kendi aralarında yarış halindedir. Yani rakip sayılırlar. Çatışmalar genelde Kunanbay'ın yönettiği Irgızbay, yani küçük boy ile Tobıktı boyundan gelen diğer küçük boylar arasında yaşanmaktadır. Fakat bu boylar arasındaki çatışma nesilden nesle devam etmektedir. Daha doğrusu Jıgıtek ve Irgızbay boylarını yöneten Böjey ile Kunanbay'ın arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı, onlardan sonra gelen genç nesle de yansımaktadır. Böylece bu iki boy beyleri ve onların yakınları birbirini rakip görmektedir. Kunabay kendi çocuklarını diğer küçük boylara karşı, onları hep kötü tanıtarak büyütmektedir. Romanda Jıgıtek ve Irgızbay boylarının yöneticilerinin, idaresi altındaki halka çok sert ve acımasız şekilde davrandıklarını görürüz. Sügir, Takejan, Böjey, Süyindik, Cakıp ve Kunanbay gibi boy beyleri onlara hizmet eden oduncu, çoban, ev hizmetçisi gibi fakir insanların ücretlerini vermemektedir. Üstelik bu beyler ve karıları, hizmet edenlere karşı çok kabadırlar. Hizmetçilere ücretlerini vermek yerine, onlara her zaman hakaret ederler.

3.3.2. DİL

3.3.2.1. Dil Unsurları

3.3.2.1.1. Konuşma Dili

Dil unsurlarını konuşma dili, terimler ve simgeler oluşturmaktadır. Buradaki konuşma dili ise romanların ana öğesindendir.

"Karşılıklı konuşmalara fazlaca yer veren yazarlar, insanı içinde bulundukları mekânlara göre ya da iç dünyalarındaki karmaşık ruhsal yapıyı deşerek sunmak yerine daha çok birbirleri arasındaki sosyal ilişkiler bağlamında sunmayı amaçlıyorlardır."[81]

Muhtar Avezov, romanlarında karşılıklı konuşmalara daha çok yer vermektedir. Yazarın romanlarındaki kişi kadrosunu tanımak için onların arasında geçen diyalogların önemi büyüktür. Yazar, genellikle yalın ve anlaşılır dil kullanmaktadır. Yazar, *Abay Yolu* romanında karşılaştığımız bazı kolay anlaşılmayan sözcükleri dipnotlarla açıklamaktadır.

Konuşma dilinin önemli unsurlarından olan atasözleri, Muhtar Avezov'un *Abay Yolu* romanında bulunmaktadır.

3.3.2.1.1.1. Atasözleri

"Atasözleri, bir milletin yüzyıllar boyu süren tarihî süreç içerisindeki birlikteliklerinin doğal bir sonucu olan gözlem, izlenim ve tecrübelerinden çıkan bilgece yaklaşımlarının, ortak duyuş, düşünüm, dünya görüşü ve yaşama Üsluplarının genel bir yargı hâlindeki ifadeleri, kısa ve özlü sözlerdir."[82]

Muhtar Avezov'un bir tek *Abay Yolu* romanında atasözlerine bolca yer verilmiştir. Yazar, atasözleri, okuyucuların daha iyi anlaması için *Abay Yolu* romanındaki kişi kadrosu tarafından bize sunmaktadır. Örneğin:

---

[81] Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara, 2009, s.258
[82] Age., s.260

“Uldı atadan, kızdı anadan” (AY3:347)

(Oğlan babaya benzer, kız anneye)

“Karganın közin karga şokımas” (AY3:121)

(Karga’nın gözünü karga oymaz)

“Atannın ulı bolma, adamnın ulı bol” (AY3:71)

(Babanın değil, adamın oğlu ol)

“Şaş al dese, bas aladı” (AY3:39)

(Saç al desen baş alır)

“Önerpaz bolsan ör bol” (AY2:63)

(Sanatkâr olsan en değerlisi ol)

“Oy da köp, uayım da köp oylay bersen, oy da jok, uayım da jok, oynay bersen!” (AY2:75)

(Çok düşünürsen düşünce de bitmez sorun da; çok oynarsan düşünce de sorun da olmaz)

“Ku bastan kuırdaktık et aladı” (AY2:99)

(Kötü kişiden bir şey öğrenilmez)

“İttın iyesi bolsa, börinin taniri bar” (AY2:106)

(Köpeğin sahibi varsa, kurdun da tanrısı var)

“Dümşe molda din buzar” (AY2:121)

(Cahil molla din bozar)

“Atası tuıs emes, tirligi tuıs” (AY2:149)

(Baba yoldaş olmaz, işin yoldaş olur)

“El işi-altın besik” (AY2:152)

(Kendi vatanın altın beşik)

“Joldasın tappagan er azadı, başsısın tappagan el azadı” (AY2:173)

(Yarını bulamayan er bedbaht, iyi yöneticisini bulamayan ülke bedbaht)

“Jauga jalınba, doksa tarılma” (AY2:175)

(Düşmana yalvarma, dostuna kırılma)

“Dostıkka dostık karız” (AY2:176)

(Dostluğa dostluk borcludur)

“Küşine senbe, adal isine sen” (AY2:180)

(Gücüne güvenme, yaptığın işine güven)

“Akıl-adam körigi, akıldın sabır serigi” (AY2:183)

(İnsanı insan eden akıldır, akılın da yoldaşı sabırdır)

“Jarastık körki- sabır” (AY2:187)

(Sabır- her yerde yaraşır)

“Jol anası-iz” (AY2:309)

(Yol anası-izdir)

“Berekeni kökten tileme, etken enbekten tile” (AY2:315)

(Bereketi gökten isteme, ettiğin emekten iste)

“Küyi birdin-küni bir” (AY2:319)

(Durumu aynı olanın günü aynıdır)

“Atadan ul tusa igi” (AY2:356)

(İyi babadan iyi oğul doğar)

“Jalgız akıl jaksı, bırak ekeu bolsa bekem bolmas” (AY2:373)

(Tek baş iyidir fakat iki baş olsa daha iyidir)

“Altın körse perişte joldan tayadı” (AY2:380)

(Altın gören melek bile yolunu şaşar)

Muhtar Avezov, *Abay Yolu* romanında bunun gibi birçok atasözü vardır. Yazar romandaki olay örgüsünü daha da belirginleştirmek veya vurgulamak için konuşma dilindeki atasözlere başvurmaktadır.

3.3.2.1.2. Terimler

“Mesleklerin, sanatların, bilim dallarının kendilerine has bazı kelimeleri olur. Bunlara genel olarak ‘terim’ diyoruz.”[83]

[83]Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara, 2009, s.262

Muhtar Avezov, romanlarında çeşitli terimleri kullanmaktadır. *Ösken Örken* romanında yazar çiftçilerle çobanlara ait terimleri kullandıysa, *Abay Yolu* romanında da Kazak Türklerinin eski yöneticilerle ilgili terimlerini kullanır. Örneğin o dönemin yerli yöneticileri ile ilgili terimler bolca geçmektedir, onlar: biy (yargıç), starşın (kaza başkanı), bolıs (bucak beyi), aga starşın (bucak bey yardımcısı), oyaz (ilçe başkanı), jandaral (general veya askeri yönetici), mayor (binbaşı) ve boy beyleridir.

Abay Yolu romanında Kazak Türklerinin örf-adet ve gelenekleri ile ilgili de bazı terimler geçmektedir: jesır dauı (dul davası), amengerlik (levirat), şolpı (gümüşten yapılan saç bağ).

3.3.2.2. Dil Sapmaları

3.3.2.2.1. Kelime ve İfade Sapmaları

3.3.2.2.1.1. Argo, Küfür ve Ayıp Sözler

Muhtar Avezov, romanlarında sınıf çatışmasını veya türlü toplumsal kesimin olduğunu belli etmek için argo veya ayıp sözler gibi dil sapmalarına başvurmuştur. Mesela, *Abay Yolu* romanında bulunan Rus ilçe başkanına herkes "Tentek oyaz" [84](yaramaz ilçe başkanı) derlerdi.

Yazarın romanlarında argo, küfür ve ayıp sözler gibi dil sapmalarını şu örneklerde görebiliriz:

"Terbiyesiz salak! Halinden utan!" (ÖÖ:54)

[84] Muhtar Avezov, *Abay Yolu* 2, Jazuşı Yayınları, Almatı, 2013, s.165

“Yeter! Sus! Şeref değil şerefsizlik! Aptal, cahil! Hangi yüzle konuşuyorsun?” (AY2:137)

“Senin babanın… Şarkıda başın kalsın! Sen salağa şarkı mı lazım?!”(AY2:58)

Bunun dışında çeşitli argolara da yer vermiştir. Onlar: esuas (aptal), topas (beyinsiz), akımak (akılsız), mal (mal) vb.

3.3.3. ÜSLUP

“Bir yazarın kendine özgü tutumu, deyişi, söyleyiş biçimi onun üslubunu verir. Üslup, bir kişinin duygu, düşünce ve hayallerini söz ya da yazıya kendine has bir tarzda dile getiriş, ifade ediş biçimidir.”[85]

Muhtar Avezov’un romanlarında genellikle düşünce üslubu, eleştirel üslup, dramatik üslup, yalın üslup ve nesnel tasvir üslubu daha çok görülmektedir.

3.3.3.1. Dramatik Üslup

“İnsanın kendi kendisiyle, toplumla, tabiatla üzücü sonuçlara sebep olacak şekilde çatışma hâlinde sunulmasıdır.”[86]

İncelediğimiz Muhtar Avezov’un romanlarında dramatik üsluba bolca yer verilmektedir. Yazarın *Abay Yolu* romanının başkişisi Abay’ın sürekli bir çatışma içinde olması dramatik üslubun esas nedenlerindendir. Abay’ın ilk önce babasıyla sonra da babasının yanında bulunan kişileri çözmeye çalışması dramatik üslubun

---

[85] Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara, 2009, s.271
[86] Age., s.276

temel belirtilerindendir. Her zaman adalet, bilgi ve eğitim peşinde olan Abay, etrafındaki çıkarcı insanları anlayamamaktadır. Sürekli haksızlığa uğrayan halkının durumuna kederlenmektedir. Kendisinin geç kaldığını düşünen Abay, oğullarının iyi bir aydın olarak yetişip halkına yardım etmelerini ister. Fakat ne yazık ki oğulları genç yaşta hastalıktan vefat ederler. Evlat acıyla yaşayan Abay, bir süre sonra kendisi de vefat eder.

3.3.3.2. Düşünce Üslubu

Muhtar Avezov'un romanlarında düşünce üslubu kullanılarak ifadeler doğrudan aktarılmaktadır. Bu tip üslup "düşünce üslubu" olarak adlandırılmaktadır.

Nurullah Çetin, bu üslupla ilgili şöyle demektedir: *"Edebi sanatlarla, süslü ifadelerle yüklü ve duygu derinliğine bağlı bir üslup yerine düşüncelerin düz bir biçimde doğrudan doğruya verildiği üslup."*

Yazarın romanlarındaki tüm düşünceler süslü ifadeler yerine yalın bir biçimde verilmektedir. Muhtar Avezov için önemli olan bize bilgi ve düşünce aktarmaktır. Yazar, romanlarındaki önemli düşünceleri bazen olaylarla, bazen de romanlarında yer alan kişi kadrosunun düşünceleri gibi bize sunmaktadır. Yazarın *Abay Yolu* ve *Ösken Örken* romanlarında bu düşünce üslubu bulunmaktadır. Örneğin: *"Bu sene de bozkırda hava geçen seneki gibi soğuktu. Bozkır insanları da kış hazırlıklarını yapmış ve artık herkes kendi kışlıklarından pek çıkmamaktadır."* (AY2:94)

3.3.3.3. Eleştirel Üslup

Muhtar Avezov'un romanlarında eleştirel üslubun olduğunu görmekteyiz.

Mesela, yazarın *Abay Yolu* romanındaki o dönemin yöneticileri yüzünden ortaya çıkan sorunları eleştirmesi buna bir delildir. Yazar, bu eleştirileri genellikle romanın başkişisi Abay'ın ağzından vermektedir. Buna romanın başından sonuna kadar geçen Abay ile etrafındaki kişilerin, özellikle de babası Kunanbay'la geçen konuşmalarını saymak mümkündür. (AY1:363)

Ösken Örken romanında da Güney Kazakistan'daki çobanlarla çiftçilerin durumunun kötü olmasını eleştiren yazar, genellikle bu eleştiriyi romandaki kişi kadrosunun ağzından sınmaktadır.

Muhtar Avezov, bu romanını yazmadan önce, Güney Kazakistan'a birkaç kere giderek, oradaki kolektif çiftçiler ve çobanların kendi ağızlarından duyan bu sorunları eleştirerek dile getirmek ister. Yazar, çiftçilerin ve çobanların bu durumunu etkili kişilere kadar ulaştırır. Bir süre sonra tamamen olmasa Güney Kazakistan'da bulunan bu çiftçilerle çobanların durumu biraz iyileşir.[87] Böylece yazarın bu eleştirileri boşa gitmemiş olur.

3.3.3.4. Nesnel Tasvir Üslubu

Muhtar Avezov'un romanlarındaki en önemli üsluplardan biri nesnel tasvir üslubudur. Bu üslup genellikle Muhtar Avezov gibi realist yazarların romanlarında görülmektedir. Burada Muhtar Avezov, romanlarındaki olayları ve kişileri olduğu gibi sunmaktadır. Yazarın gerçeğe dayalı romanları, her ince detaya kadar ayrıntılı olarak verilmektedir. Örneğin:

---

[87] Rahmankul Berdibay, *Muhtar Şını*, Gılım Yayınları, Almatı, 1997, s.101

“Sonbaharın akşam vaktiydi. Her yerde dökülmüş yapraklar vardı. Etraftaki evler de artık eskimiş gibiydi… ” (AY3:213)

“Arabada üç kişi var. Şoförün yanında oturan 45 yaşlarındaki gri şapkalı ve beyaz yüzünde kırışıklıları az olan Nil Karpov'du.” (ÖÖ:5)

3.3.3.5. Yalın Üslup

Muhtar Avezov'un romanlarında sık karşılaştığımız üsluplardan biri yalın üsluptur. O, kendi romanlarında hayalî unsurlara yer vermez. Yazarın romanlarında genellikle olaylar sade, yalın, açık ve net bir şekilde anlatılır. Yazarın eserleri hiçbir zorluk çekmeden anlaşılmaktadır.

Örneğin: *“Abay, babasının karakterini sınama alışkanlığı edindiğinden beri babanın zulmüne uğrayanlar arasından söz dinler dediği kişilerle konuştukça, dertleştikçe onun karakterini daha yakından tanımaya ve halkın sıkıntıları, çoğunluğun derdi gibi şeyleri daha iyi anlamaya başlamıştır.”* (AY1:226)

SONUÇ

Muhtar Avezov, çağdaş dönem Kazak edebiyatının değerli ve önemli yazarlarındandır. Yazar, genellikle romanlarını tarihi roman kurgusunu esas alarak yazmayı tercih etmiştir. Muhtar Avezov, yoğun araştırmaları sonucunda elde ettiği romanlarının konusunu genellikle XX asırdaki Sovyet dönemi sırasındaki Kazak Türklerinin siyasi, sosyal ve tarihi durumlarından alır. Yazar, romanlarında olayları ve şahısları anlatırken tarihi tüm gerçekliğiyle bize sunar. Yazarın romanlarının tarihi gerçekliğe bağlı olduğunun bir delili de onun söyledikleri bazı tarihi kaynaklarla beraber romanlarındaki kişi kadrosunun da gerçek hayattan alınmasıdır.

Muhtar Avezov'un incelediğimiz romanlarında genellikle dönemin sosyal sorunlarını ele alınmıştır. Yazar, kendi romanlarıyla bize anlatmak istediği duygu ve düşüncesini açık bir şekilde izah etmeye çalışmıştır. O, Kazak Türkleri için o zor dönemde eğitimin ne kadar önemli olduğunu ve Sovyet dönemindeki çıkarcı yöneticilerin halka yapılan baskısı gibi önemli hususları romanlarında konu edinmiştir.

Kendi milletine çok değer veren Muhtar Avezov, Sovyet dönemindeki tarihi, sosyal, siyasi ve kültürel durumlarının hepsini göz önünde bulundurarak dört ciltlik *Abay Yolu* romanını ele alır. Yazar, adı geçen romanıyla sömürge altında kalan Kazak Türklerinin her konuda hür olması için ilk önce eğitimli olmaları gerektiğini vurgular. Bununla birlikte halkın eğitimli olması konusundaki önemli hususlardan biri de ailedir. Yazara göre her şey ailede başlamaktadır. Aile büyükleri genç nesle

ilk başta nasıl maddi ve manevi eğitim verirlerse devamının da o şekilde ilerleyeceği vurgulanır.

Muhtar Avezov'un romanlarında tenkit ettiği konulardan biri de sınıf çatışmasından dolayı ortaya çıkan haksızlıklardır. Yazar, Sovyet döneminde halka yapılan haksızlıklardan söz ederek sınıf çatışmasının apaçık ortada olduğunu göstermeye çalışır. Hem Sovyet yöneticileri hem de yerli Kazak yöneticiler tarafından kendi şahsi çıkarları için yapılan baskı ve haksızlıklar halkı perişan etmektedir.

Yazarın *Abay Yolu* romanında bahsettiği önemli konulardan biri de dindir. Sovyet baskısı altında kalan Kazak Türklerinin dinden pek haberi olmadıklarından dolayı şehir ve bozkırdaki din adamlarının dediklerinin hepsini doğru bulmaları o dönemin ciddi sıkıntılarındandır. Din adamları da bu durumu kullanarak kendi çıkarlarını düşünmektedirler.

Muhtar Avezov'un *Ösken Örken* (Yetişkin Filiz) romanında Güney Kazakistan'da bulunan çiftçi ve pamukçuların sosyal kültürel durumlarını konu edinir. Yazar, bu romanını yazmadan önce Güney Kazakistan'ı birkaç kez ziyaret ederek o bölgedeki çiftçi ve pamukçuların durumlarını yakından öğrenir. Yazar, çiftçi ve pamukçuların mevkilerini sadece öğrenmekle yetinmeyip, oradaki halkın durumunun iyi olması için katkıda bulunur. Bununla birlikte yazar, o bölgeyi ziyaret ettiği zaman halktan duyduğu bazı olaylara da romanında yer vermektedir.

Muhtar Avezov, romanlarında genellikle gözlemci anlatıcı tipini kullanarak tüm kitaplarında tanrısal konumlu gözlemci anlatıcıya yer vermektedir.

Muhtar Avezov, romanın anlatma tekniklerinden olan anlatma ve gösterme yöntemlerinin her ikisine de yer vermektedir. Yazarın romanlarında anlatma yönteminin kullanıldığı kısımlarda okuyucu olaylara belli bir uzaklıktan bakmak zorunda kaldığını görürüz. Muhtar Avezov, olayların daha da gerçekçi olması için romanın gösterme yöntemini de kullanmaktadır. Bunlara örnek olarak ise yazarın romanlarındaki kişi kadrosunun konuşmaları ve eylemleri mevcuttur. Böylece okuyucu romandaki olup biten her şeyle karşı karşıya gelir.

Muhtar Avezov'un incelediğimiz romanlarına bir tek eser şeklinde bakacak olursak, nesnel zaman 1858 yıllarından 1961 yılına kadarki zaman dilimini içermektedir. Yazarın romanlarında daima bir kesin tarih geçmese de, eserdeki olay veya ifadelerden nesnel zamanı belirtmek mümkündür.

Muhtar Avezov'un romanlarındaki vaka zaman ise kronolojik bir şekilde ilerlemektedir. Yazarın romanlarındaki vaka zamanı yılın belli bir ayında veya gününde gerçekleşmektedir. Zamanı geldikçe de romanın belli kısımlarında gerekli daraltmalarla genişletmelere başvurulmaktadır.

Muhtar Avezov'un eserleri tarihî eser olduğu için sonradan aktarma yöntemiyle kaleme alınmıştır. Yazarın romanlarında açık ve kapalı mekânların ikisi de geçmektedir. Eserlerde olaylar genellikle bozkır, dağ, yol gibi açık mekânlarla beraber ev, bahçe, çadır gibi kapalı mekânlarda da gerçekleşmektedir.

Muhtar Avezov'un romanlarında genellikle somut mekânları tercih ettiğini görürüz. Bununla birlikte yazar, mekân betimlemelerinde genellikle nesnel tasvir yöntemini kullanır.

Muhtar Avezov’un eserleri, tarihi roman olduğundan dolayı kişi kadrosunda yer alan insanların çoğu tarihi şahsiyetlerden oluşmaktadır. Yazarın romanlarındaki başkişiler Abay Kunanbayev ve Nil Karpov’dur. Romanlarda gerçekleşen tüm olay ve diğer kişi kadrosu ise bu kişilere göre tavır almaktadırlar.

Muhtar Avezov’un romanlarında yer alan kişi kadrosunu cinsiyetine göre ayıracak olursak da erkeklerle kadınların nerdeyse eşit derecede olduğunu görürüz. Yazar, romanlarını yazarken o dönemin siyasi, sosyal ve tarihi durumuyla beraber ele alır. Muhtar Avezov’un eserlerindeki başarılı unsurlardan biri de kişi sunumudur. Yazar, kişi sunumundaki ruhsal ve bedensel boyutun her ikisini de başarıyla sunar. Muhtar Avezov, 4 ciltlik *Abay Yolu* romanını yazarken, eserin başkişisi Abay’ı 13 yaşından itibaren o dönemin siyasi, sosyal, medeni ve tarihi durumlarıyla beraber ele alır.

Yazarın diğer *Ösken Örken* romanı ise biraz farklıdır. Eser başladığında romanın başkişisi Nil Karpov 50 yaşlarındadır. Normalde 4 cilt olarak planlanan bu roman, yazarın vefat etme nedeniyle sadece ilk cildi yayımlanarak yarım kalır.

Muhtar Avezov’un romanlarında gerilim unsurları yeterince yer almaktadır. Romanlarda özellikle o dönemdeki sınıf çatışması öne çıkmaktadır. Bununla birlikte yazarın romanlarında siyasi, dini ve ideolojik düşünce çatışmaları da yer almaktadır. Yazarın romanlarında genellikle Sovyet dönemindeki sosyal sorunlardan bahsedilmektedir.

Muhtar Avezov’un yakın tarihi içeren romanları, kurgu açısından *Abay Yolu*’nu yaşamöyküsel ve *Ösken Örken* romanını ise tarihi olarak değerlendirebiliriz.

Yazar, romanlarında yalın ve anlaşılır bir dil kullanmaktadır. Romanlarda bazen yöresel ve herkes tarafından anlaşılmayan ifadeler kullanıldığında yazar onları

dipnotlarla açıklamaktadır. Bununla birlikte yazar, romanlarında atasözlerine fazlaca yer vermektedir. Muhtar Avezov'un eserlerinde, genellikle realist yazarların romanlarında yer verilen dil sapmaların da bulunduğunu görmekteyiz.

Muhtar Avezov, romanlarında dramatik, düşünce, nesnel tasvir ve yalın üslupların kullandığını görürüz.

EKLER

MUHTAR AVEZOV’LA İLGİLİ GÖRÜNTÜLER

Muhtar Avezov ve Ailesi

Muhtar Avezov, 1938 Yılı, William Shakespeare'in *Othello* Trajedisini Çevirirken

Berlin 1956 Yılında Muhtar Avezov ve Nazım Hikmet Yazarlar Kurultayında

Muhtar Avezov, Kirov adındaki Kazak Devlet Üniversitesinde Öğrencileriyle birlikte, Alma-Ata, 1950'li Yıllar

Muhtar Avezov ve Eserlerindeki Kahramanlar

Muhtar Avezov’un *Enlik-Kebek* Piyesinden Bir Görüntü

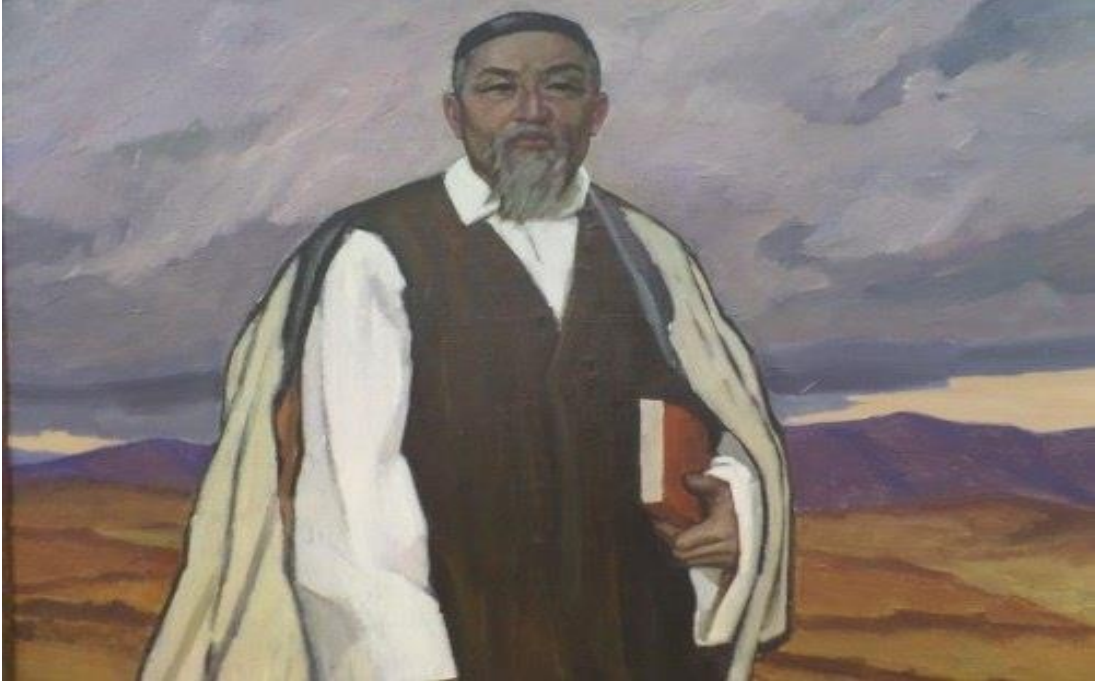
Muhtar Avezov’un *Ayman-Şolpan* Piyesinden Bir Görüntü

Muhtar Avezov’un *Abay Yolu* romanından Bir Görüntü, Abay’ın Ninesi Zere, Annesi Uljan ve Küçük Abay

Ressam Yevgeni Sidorkin'in İllüstrasyonuna göre Muhtar Avezov ve *Abay Yolu* Romanındaki Kişi Kadrosu

Muhtar Avezov'un *Abay Yolu* Romanının başkişisi Abay Kunanbayev

Muhtar Avezov, Moskova, 1958 Yılı

KAYNAKÇA

1. Teze Esas Olan Kaynaklar

Avezov, Muhtar, **Abay Yolu I,** Almatı: Jazuşı Yayınları, 2013.

--------------------, **Abay Yolu II,** Almatı: Jazuşı Yayınları, 2013.

--------------------, **Abay Yolu III,** Almatı: Jazuşı Yayınları, 2013.

--------------------, **Abay Yolu IV,** Almatı: Jazuşı Yayınları, 2013.

--------------------, **Ösken Örken,** Almatı: Jazuşı Yayınları, 1980.

2. Diğer Kaynaklar

A. Kitaplar

Çetin, Nurullah, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Ankara, Öncü Kitap Yayınları, 2009.

Aktaş, Şerif, **Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili,** Ankara, Kurgan Yayınları, 2015.

Berdibay, Rahmankul, **Muhtar Şını,** Almatı, Gılım Yayınları, 1997.

Akimov, Talatbek, **Danalık Mayegi,** Almatı, Jalın Yayınları, 1997.

Kazak Edebiyatının Tarihi Ansiklopedisi, 8.Cilt Almatı, Şuak Yayınları 2004.

Eren, H, Gözaydın, N, Parlatır, İ, Tekin, T, Zülfikar, H., **Türkçe Sözlük**, Ankara, Cilt 1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (TDK), Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları, 1988.

Avezov, Muhtar, **Şıgarmalar,** 12 Tomdık, 1.Cilt, Almatı, Jazuvşı Yayınları, 1967.

Abay Entsiklopediyası, Almatı, Atamura Baspası, 1995.

Abay Şıgarmaları, Almatı, Mör Yayınları, 1994.

Avezov, Muhtar, **Şıgarmalarının Yelü Tomdık Jinagı,** 44 Cilt, Almatı, Dauir Yayınları, 2014.

Avezov, Muhtar, **“Veliki Poet Kazahsksogo Naroda Abay Kunanbayev”,** Moskva 1954;

Avezov, Muhtar, **“Abay (İbrahim) Kunanbayulı (1845-1904)”,** Monografiya, Jiyırma Tomdık Şıgarmalar Jıynagı, 20.Cilt, Almatı, Jazuvşı Yayınları, 1985.

B. Dergiler

Aktaş, Şerif, “Muhtar Avezov’ta Milli Kimlik Arayışları”, **Bilig Dergisi,** Sayı 6, Ahmet Yesevi Üniversitesine Yardım Vakfı, 1997.

Aşa, Emel, “Muhtar Ömerhanoğlu Avezov ve Abay Yolu Romanının Tercümeleri ile İlgili Bibliyografik Bilgiler”, **Bilig,** S. 5, Bahar 1997.

Ahmetov, Zeki, “Abay Yolu Epopesinin Yazılış Tarihi”, Muhtar Awezov Hakkında Makaleler, Haz.: Zeyneş İsmail-Ahmet Güngör, Ankara, **Bilig** Yayınları, 1997.

C. Tezler

Duisebayeva, Dinara, Mehmet Âkif Ersoy'un "Safahat" İle Muhtar Avezov'un "Abay Yolu" Adlı Eserinin Tema Bakımından İncelenmesi, Gazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yayımlanmamış doktora tezi, 2008.

D. İnternet Siteleri

http://abaialemi.kz/kz/page/view?id=1

https://tr.wikipedia.org/wiki/Cengiz_Aytmatov

http://adebiportal.kz/pdf-js-master/web/viewer.html?lang=kz&book=/upload/iblock/fa4/fa421607c8cba8e83b266a7a727b9f77.pdf&name=%D0%9C%D2%B1%D1%85%D1%82%D0%B0%D1%80%20%D3%98%D1%83%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%B2%20%D1%88%D1%8B%D2%93%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%8B&aut=%D0%9C%D2%B1%D1%85%D1%82%D0%B0%D1%80%20%D3%98%D1%83%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%B2%20%20&link=m-khtar-uezov--kaz

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/12864,kobilandibatirdestanipdf.pdf?0

http://www.lgz.ru/article/-23-6512-10-06-2015/kazakhskaya-literatura-klassika-modern-i-postmodern/?sphrase_id=191412

http://anatili.kazgazeta.kz/?p=35631

https://tr.wikipedia.org/wiki/Nikolay_Vasilyevi%C3%A7_Gogol

https://tr.wikipedia.org/wiki/Nikolay_%C3%87erni%C5%9Fevski

https://tr.wikipedia.org/wiki/Othello

https://tr.wikipedia.org/wiki/H%C4%B1r%C3%A7%C4%B1n_K%C4%B1z

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0van_Turgenyev

http://kulturevreni.com/5-365.pdf

http://ukraynahayat.com/rus-hamam-klasigi-banya/

ÖZET

"Muhtar Avezov'un Romanları Üzerine Bir İnceleme" adlı yüksek lisans tezinde Muhtar Avezov'un romanları incelenmiştir. Yazar, çağdaş Kazak edebiyatındaki realizm akımının önemli temsilcilerindendir.

Muhtar Avezov'un incelediğimiz romanlarında yer alan başkişiler, tarihî şahsiyetlerdendir. Yazar, romanlarında, bu tarihi şahsiyetlerin vatanı ve halkı uğruna yaptıklarını detaylı bir şekilde vermektedir. Muhtar Avezov'un tarihî romanlarında geçen mekânlar, tarihî ve toplumsal bir önem taşımaktadır. Romanlarda bazen detaylı mekân betimlemeleri yer almakla beraber açık mekân olarak Doğu ve Güney Kazakistan'ın bazı şehir ve köyleri, kapalı mekân olarak da ev ve çadırın tercih edildiğini görürüz.

Romanlarda gerilim unsurları başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Muhtar Avezov'un romanları, gerçeklik kurgusu açısından tarihî ve yaşamöyküsel roman türlerindendir. Romanlarda argo ve ayıp sözleri içeren dil sapmaları da mevcuttur.

Anahtar Sözcükler: Muhtar Avezov, kişi kadrosu, tarihî roman, konu.

ABSTRACT

The purpose of the master thesis entitled "A Study on Mukhtar Avezov's Novels" is to analyze the novels of the writer. The author is one of the most prominent figures of the contemporary realism trend in the Kazakh literature.

In the studied novels, Mukhtar Avezov is one of the protagonists and historical figures. In his novels, the author explains in detail how historical figures did all that they did for the sake of their people and their motherland. Mukhtar Avezov novels bear historical and social significances. His novels take place in detailed places at times and in open spaces at other times, such as cities and villages located in eastern and southern Kazakhstan. As for the closed detailed places, we see that homes are the most preferred settings.

Tension components are successfully used in the novel. Mukhtar Avezov's novels, from the realism fiction point of view, are historical and biography novels. Language deviations including slang and words of swearing in the novel are employed in the novel.

Keywords: Mukhtar Avezov, staff person, historical novel, theme.